

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

*Ei kysymys oo mistään miesten ja naisten tasa-arvosta vaan siitä, että me onnistutaan
missiossa*

**Sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen merkitys suomalaisessa sotilaallisessa
kriisinhallinnassa**

Helmi Aurora Rantala

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Politiikan ja viestinnän maisteriohjelma

Maaailmanpolitiikan tutkimus

Maisterintutkielma

Lokakuu 2021

Tiivistelmä

Tiedekunta: Valtiotieteellinen tiedekunta

Koulutusohjelma: Poliitiikan ja viestinnän maisteriohjelma

Opintosuunta: Maailmanpolitiikan tutkimus

Tekijä: Helmi Aurora Rantala

Työn nimi: *Ei kysymys oo mistään miesten ja naisten tasa-arvosta vaan siitä, että me onnistutaan missiossa* — Sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen merkitys suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa

Työn laji: Maisterintutkielma

Kuukausi ja vuosi: Lokakuu 2021

Sivumäärä: 77 + 2

Avainsanat: sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen, sotilaallinen kriisinhallinta, tasa-arvo, puolustushallinto, päätöslauselma 1325

Ohjaaja tai ohjaajat: Riikka Kuusisto

Säilytyspaikka: Helsingin yliopiston kirjasto

Muita tietoja:

Tiivistelmä:

Tutkielmassa perehdytään sukupuolinäkökulman valtavirtaistamiseen suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa. Valtavirtaistamisen määrittelevä ja tulkinta vaihtelee suuresti esimerkiksi valtioiden ja organisaatioiden välillä. Jotta sukupuolten tasa-arvon edistämistä sotilaallisessa kriisinhallinnassa voidaan ymmärtää ja kehittää, on ensin ymmärrettävä mitä siihen pyrkivällä strategialla, valtavirtaistamisella, tarkoitetaan tässä yhteydessä. Tutkielman tutkimuskysymykset ovat: 1) Mitä sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisesta sotilaallisessa kriisinhallinnassa strategisella tasolla vastaavat virkamiehet ymmärtävät käsitteen tarkoittavan? 2) Mihin

sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisesta sotilaallisessa kriisinhallinnassa strategisella tasolla vastaavat virkamiehet ymmärtävät valtavirtaistamisella pyrittävän?

Valittu teoreettinen näkökulma kytkeytyy feministiseen maailmanpolitiikan tutkimukseen. Tutkielma pyrkii osallistumaan erityisesti feministiseen poststrukturalistiseen turvallisuuden tutkimuksen keskusteluun kielen ja keskeisten konseptien ymmärtämisen merkityksestä. Valittu teoreettinen katsantokanta sisältää olettamuksen, että kieli järjestää ja rakentaa todellisuutta sen sijaan, että se vain kuvaaisi sitä. Tutkielman näkökulmasta se, mitä valtavirtaistamisen ymmärretään tarkoittavan ja miten sitä kuvataan vaikuttavat sen toimeenpanoon.

Tutkielman aineistona tarkastellaan puolustushallinnon sisäistä ohjetta *Puolustushallinnon ”Naiset, rauha ja turvallisuus” toimintaohjelma vuosille 2019 - 2021* sekä seitsemän toimintaohjelman kirjoittamiseen osallistuneen tai sen toimeenpanoon keskeisessä asemassa osallistuvan puolustushallinnon virkamiehen haastatteluja. Aineistoa analysoidaan retorisen analyysin keinoin hyödyntämällä erityisesti Stephen Toulminin argumentin anatomian mallia. Mallin avulla voidaan tarkastella esimerkiksi argumentin taustalla vaikuttavia oletuksia ja perusteluita. Tutkielmassa tutkimuskysymystä 1 tarkastellaan lähtötietona ja tutkimuskysymykseen 2 pyritään vastaamaan erityisesti perusteiden ja taustatuen rakentumisen kautta. Lisäksi tutkielman analyysissä tarkastellaan mahdollisesti esiintyviä tarkennuksia ja varauksia, jotka voisivat horjuttaa valtavirtaistamisen asemaa käytettynä strategiana.

Analyysin tuloksena todetaan, että valtavirtaistamiselle ei ole suomalaisen sotilaallisen kriisinhallinnan saralla yhtä yksiselitteistä määritelmää. Samanlaiset piirteet toistuivat aineistossa kuitenkin usein: valtavirtaistamisen nähdään olevan epäselvä ja muuttuva käsite, pääasiassa Puolustusvoimien ja kotimaan ulkopuolelle suuntautuvaa toimintaa, *gender*-näkökulmaa, joka koskee sukupuolten lisäksi operaatioalueilla heikossa asemassa olevia vähemmistöryhmiä sekä kaiken toiminnan läpäisevä periaate, mutta toisaalta pääasiassa naisia ja naisten määrää koskeva asia. Valtavirtaistamisen tarkoitus ymmärretään pitkälti instrumentaalisen hyötynäkökulman kautta: Esimerkiksi paremman tiedustelutiedon mahdollistajana. Vasta toissijaisena tarkoituksena nähdään sukupuolten tasa-arvon lisääminen erityisesti operaatioalueen siviiliväestön keskuudessa. Perusteiden taustatukena viitataan Puolustusvoimien ulkopuolisten organisaatioiden kuten ulkoministeriön ja YK:n vaatimukseen, kannustukseen ja esimerkkiin. Toimintaohjelmassa ja haastatteluissa ei juuri kyseenalaistettu valtavirtaistamisen asemaa valittuna strategiana.

Lyhenteet

CIMIC	Civil-Military Cooperation
CMC	Kriisinhallintakeskus
ECOSOC	YK:n talous- ja sosiaalineuvosto
EU	Euroopan unioni
EUNAVFOR MED/	European Union Naval Force Mediterranean
Irini	
EUTM Mali	European Union Training Mission in Mali
EUTM Somalia	European Union Training Mission in Somalia
KFOR	Kosovo Force, Nato-johtoinen operaatio Kosovossa
MINUSMA	The United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali
Nato	Pohjois-Atlantin liitto
NCGM	Nordic Centre for Gender in Military Operations
NMI	Nato Mission Irak
OIR	Operation Inherent Resolve
OSAGI	YK:n tasa-arvokysymysten ja naisten aseman erityisneuvonantajien toimisto
PLM	puolustusministeriö
PV	Puolustusvoimat
RS	Resolute Support
STM	sosiaali- ja terveysministeriö
TANE	Tasa-arvoasiain neuvottelukunta
UM	ulkoministeriö
UNESCO	YK:n kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö
UNIFIL	United Nations Interim Force in Lebanon
UNSC	YK:n turvallisuusneuvosto
UNTSO	United Nations Truce Supervision Organization
VN	valtionneuvosto
YK	Yhdistyneet kansakunnat

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Teoreettinen viitekehys	6
2.1	Feministinen maailmanpolitiikan tutkimus	6
2.2	Poststrukturalistinen näkökulma feminismiin	9
2.3	Turvallisuus ja kriisinhallinta tutkimuskohteina	11
3	Keskeiset käsitteet.....	14
3.1	Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen	14
3.2	Sukupuolten tasa-arvo	21
3.3	Sotilaallinen kriisinhallinta.....	22
4	Aineisto	23
4.1	Puolustushallinnon toimintaohjelma	24
4.2	Tutkimushaastattelut.....	28
5	Menetelmä	31
5.1	Retorinen analyysi	31
5.2	Argumentin anatomian malli	32
6	Analyysi	36
6.1	Lähtötieto eli mitä sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen on.....	37
6.2	Perusteet eli miksi valtavirtaistamista sovelletaan	50
6.3	Taustatuki eli mihin valtavirtaistamisen perusteissa vedotaan.....	55
6.4	Tarkennukset ja varaukset eli mikä voisi horjuttaa valtavirtaistamisen asemaa	58
6.5	Tulokset	59
7	Pohdinta.....	64
	Aineisto	70
	Lähteet	71
	Liite: Haastattelurunko.....	78

1 Johdanto

YK:n turvallisuusneuvosto hyväksyi päätöslauselman 1325 *Naiset, rauha ja turvallisuus* vuonna 2000. Päätöslauselman tarkoituksena on muun muassa suojella naisia ja tyttöjä aseellisissa konflikteissa ja edistää tasavertaista osallistumista rauhanprosesseihin (mm. Nurmenniemi, 2020, 14). Yksi keskeisistä päätöslauselman tavoitteista koskee sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista kriisinhallintaoperaatioissa. Päätöslauselman toteutetaan kansallisilla tasoilla, ja Suomessa ulkoministeriö on vuoteen 2021 mennessä julkaissut kolme kansallisen tason toimintaohjelmaa. Ulkoministeriön dokumentin ohjaamana myös puolustushallinto on laatinut oman ohjelmansa, jonka pohjalta sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista sovelletaan suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa.

Valtavirtaistamisen kuvataan usein olevan sukupuolten tasa-arvon edistämisen strategia, jonka tavoitteena on tehdä näkökulman huomioon ottamisesta osa kaikkea päätöksentekoa ja politiikkatoimien toteuttamista, toisin sanoen kaikkea toimintaa. Käsite tunnetaan kuitenkin epämääräisyydestään. Vaikka valtavirtaistaminen on yksi keskeisimmistä agendan 1325 tavoitteista ja modernin tasa-arvopolitiikan trendisana, sille ei ole yksiselitteistä määritelmää. Se, mitä strategian ajatellaan tarkoittavan, vaikuttaa suoraan siihen, miten sitä toteutetaan. Jotta voidaan asettaa aidosti vaikuttavia tavoitteita ja seurata niiden toimeenpanoa, on oltava jonkinlainen käsitys siitä, mitä sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen ymmärretään olevan. Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää, mitä asiasta vastaavat virkamiehet ymmärtävät sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen tarkoittavan suomalaisen sotilaallisen kriisinhallinnan alalla. Merkityksen nähdään sisältävän sen, minkä ajatellaan olevan valtavirtaistamisen strategian tarkoitus, eli mihin sillä pyritään. Tavoitteen ohjaamana tutkielman tutkimuskysymyksiksi on valittu:

- 1) Mitä sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisesta suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa strategisella tasolla vastaavat virkamiehet ymmärtävät käsitteen tarkoittavan?
- 2) Mihin sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisesta suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa strategisella tasolla vastaavat virkamiehet ymmärtävät valtavirtaistamisella pyrittävän?

Tutkimuskysymykset kytkeytyvät vahvasti toisiinsa. Jotta voidaan tietää, mitä strategia tarkoittaa, on ymmärrettävä myös sen tavoitteita, ja jotta voidaan ymmärtää strategian pyrkimyksiä, on ensin tarkasteltava, mitä strategialla ylipäänsä tarkoitetaan tässä tapauksessa. Kysymyksissä ja tutkielmassa käytetään suomenkielistä termiä *sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen*, sillä tätä termiä käytetään myös ulkoministeriön kansallisessa, ohjaavassa dokumentissa *Naiset, rauha ja turvallisuus -toimintaohjelma* sekä sen tavoitteessa 3, jota puolustushallinnon toimintaohjelma tarkemmin koskee. Tutkielmassa suositetaan tarkoituksellisesti suomenkielisiä käsitteitä, vaikka esimerkiksi puolustushallinnon toimintaohjelmassa käytetään muun muassa termiä *gender näkökulma*. Kysymyksissä ja tutkielmassa käytetään sukupuolittunutta termiä *virkamies* eikä esimerkiksi virkahenkilö, sillä tätä termiä käytetään edelleen virallisesti Suomessa valtion virassa työskentelevästä henkilöstä esimerkiksi valtion virkamieslain (750/1994) myötä. Tutkielmassa tunnistetaan termiin kohdistuva kritiikki sekä kielen merkityksen todellisuuden uusintajana ja rakentajana. Kysymyksissä ja tutkielmassa puhutaan strategisesta tasosta erotuksena operatiivisesta, toimeenpanevasta tahosta. Strategisella tasolla asiasta vastaavilla virkamiehillä viitataan sellaisiin henkilöihin, jotka työssään johtavat valtavirtaistamisen toimeenpanoa tai vastaavat asiasta muussa auktoriteettiasemassa, esimerkiksi opettajana tai koulutusten laatijana.

Tutkimuskysymyksiin pyritään vastaamaan analysoimalla tekstidokumenttia *Puolustushallinnon "Naiset, rauha ja turvallisuus" toimintaohjelma vuosille 2019 - 2021*, sekä haastatteleamalla toimintaohjelmaa valmistelleita ja sitä työssään keskeisessä asemassa toimeenpanevia puolustushallinnon virkamiehiä. Aineistoja lähestytään retorisen analyysin keinoin hyödyntämällä Stephen Toulminin luomaa argumentin anatomian mallia. Mallin avulla voidaan tarkastella, miten väitettä, tässä tapauksessa sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista tulee soveltaa suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa, perustellaan ja millaisia taustaolettamuksia sen taustalla on. Itse väite otetaan tutkielman analyysissä annettuna, sillä niin päätöslauselma, ulkoministeriön kansallinen toimintaohjelma kuin puolustushallinnonkin ohjelma pohjautuvat sille. Tarkoituksena on tarkastella väitettä syvemmin ja löytää tarkastelun avulla vastauksia asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Tutkielman tapauksessa se, mitä sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen ajatellaan tarkoittavan, on argumentin lähtötietoa: tietoa, jonka pohjalle väite perustuu. Sitä, minkä ajatellaan olevan valtavirtaistamisen syy, perustelu toiminnalle, tutkitaan puolestaan perusteina ja taustatukena argumentille. Lisäksi tutkielman analyysissä tarkastellaan mahdollisia varauksia ja tarkennuksia, jotka voisivat horjuttaa väitettä eli valtavirtaistamisen asemaa tasa-arvon edistämisen strategiana.

Tutkielman teoreettinen katsantokanta kytkeytyy feministiseen maailmanpolitiikan tutkimukseen. Erityisesti näkökulmassa painotetaan poststrukturalistisen suuntauksen tapaa keskittyä kielen valtaan todellisuuden rakentajana ja muokkaajana. Se, miten sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisesta puhutaan heijastaa sitä, mitä sen ajatellaan tarkoittavan. Se, miten asiaa kuvataan, vaikuttaa puolestaan suoraan strategian toimeenpanoon. Sukupuolten tasa-arvon ja sotilaallisen kriisinhallinnan yhteydestä on tarjolla jonkin verran empiriaan ja esimerkiksi tapaustutkimuksiin keskittyvää tutkimusta, mutta kieleen, metodologiaan ja epistemologiaan syventyvää tutkimusta on yhä melko rajallisesti. Feministisen, poststrukturalistisen näkökulman omaksuneet maailmanpolitiikan tutkijat ovat usein keskittyneet avaamaan juuri käytettävien käsitteiden, kuten sukupuolen, turvallisuuden ja rauhan moniulotteisia merkityksiä. Tutkielma pyrkii asettumaan tähän viitekehykseen tarjoamalla lisää tietoa siitä, miten valtavirtaistamista toimeenpanevat virkamiehet ymmärtävät asian.

1970-luvulla Suomessa kehittyi näkemys, jonka mukaan Suomi on *rauhanturvaamisen suurvalta* (Pesu, 2020, 4). Eniten suomalaisia sotilaita toimi kriisinhallintatehtävissä vuosituhaten vaihteessa (1629), mutta sittemmin määrä on laskenut voimakkaasti ja vuoden 2020 osallistujien määrä (387) vastaa enää alle neljäsosaa vuoden 2000 tasosta (Findikaattori, 2021). Kriisinhallinnan parlamentaarisen komitean vuonna 2021 julkaiseman mietinnön mukaan *Suomen tulee jatkaa aktiivista ja monipuolista osallistumista kansainväliseen kriisinhallintaan* (VN, 2021). Mietinnön julkaisusta kertova ulkoministeriön tiedote on otsikoitu *Suomen kansainvälinen kriisinhallinta uuteen nousuun*, ja tiedotteessa kerrotaan, että komitean mukaan *suomalaisen kriisinhallinnan kunnianhimon tasoa on nostettava*. Mietinnössä suositetaan muun muassa kriisinhallinnan kokonaisvaltaisuuden ja vaikuttavuuden parantamista.

Sekä komitean mietinnössä että valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittisessa selonteossa todetaan, että kriisinhallinta on Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan keskeinen väline (VN, 2020; VN, 2021). Naiset, rauha ja turvallisuus -agenda puolestaan on usein kytköksissä maan ulko- ja sisäpoliittisiin päämääriin (mm. Basu, 2016). Esimerkiksi ulko- ja turvallisuuspoliittisessa selonteossa todetaan, että kriisinhallinnalla edistetään *demokratian, hyvän hallinnon ja ihmisoikeuksien toteutumista, mukaan lukien naisten ja lasten oikeudet ja seksuaalisen väkivallan ehkäisy konflikteissa* (VN, 2020). Kriisinhallinnalla on ääneen lausuttuja ulko- ja turvallisuuspoliittisia tavoitteita kuten Suomen kansainvälisten suhteiden palveleminen (UM, 2021) ja oman sotilaallisen suorituskyvyn kehittäminen (VN, 2020). Lisäksi toiminnalla on harvemmin julkisuudessa puituja normatiivisia tavoitteita, jotka yleensä liittyvät operaatioalueella omaksuttujen

arvojen muuttumiseen nopealla tahdilla (mm. Salonijs-Pasternak, 2021). Kriisinhallinnalle asetettujen ulko- ja turvallisuuspoliittisten tavoitteiden sekä operaatioaluetta koskevien tavoitteiden edistymistä on usein vaikea tarkkailla erityisesti pelkän julkisen keskustelun kautta — itse tavoitteiden arvioinnista puhumattakaan.

Suomen kriisinhallinta on siis tarkoitus saada *uuteen nousuun* (UM, 2021), ja sen halutaan muun muassa edistävän ihmisoikeuksien sekä naisten- ja tyttöjen oikeuksien toteutumista (VN, 2020). Kenties merkittävin kriisinhallinnan sukupuolinäkökulmaa koskeva dokumentti on juuri päätöslauselma 1325, joka ohjaa jäsenmaita omaksumaan tasa-arvon edistämisen strategiana epämääräisyydestään ja monista epäonnistuneista toteutuksistaan tunnetun sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen. Kun Suomi pyrkii edistämään vaikuttavaa kriisinhallintaa sekä sukupuolinäkökulman huomioon ottamista, on pelkän pinnallisen soveltamisen sijaan tarpeen tarkastella, mitä sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisella suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa todella tarkoitetaan.

Ulkoministeriön on määrä alkaa laatia uutta kansallista päätöslauselmaa 1325 koskevaa toimintaohjelmaa, kun vuosien 2018-2021 toimintaohjelman toimikausi on lopussa. Uuden ohjelman pohjalta tullaan laatimaan myös uusi puolustushallinnon toimintaohjelma, joka ohjaa sotilaallista kriisinhallintaa. Aiheen pohtiminen juuri nyt onkin siis ajankohtaista.

Tässä tutkielmassa sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisesta puhutaan muun muassa strategiana. Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen lyhennetään tutkielmassa usein valtavirtaistamiseksi, ja kaikki tutkielmassa mainittu valtavirtaistaminen viittaa nimenomaan sukupuolinäkökulman valtavirtaistamiseen. Tutkielmassa viitataan politiikkatoimiin (*policy*), joilla tarkoitetaan hallinnon tahtotilaa ja aikeita heijastavaa dokumenttia, joka vaatii virallisen aikeen ja hyväksynnän ja muodostaa yhteyden hallinnon aikeiden ja toteutuksen välille. Politiikkaprosessilla puolestaan viitataan niihin mekanismeihin, joiden kautta julkisia politiikkatoimia luodaan. (mm. Heywood, 2013, 352.)

Tutkielman tarkoituksena ei ole pohtia strategian toimeenpanoa ja sen onnistumista, vaan ainoastaan sitä, mitä strategian ymmärretään tarkoittavan. On tosin todettava, että strategisen tason käsitykset siirtyvät operatiivisen tason toimeenpanoon, eivätkä tasot näin ollen ole toisistaan irrallisia. Tavoitteena ei myöskään ole pohtia yleisemmin sotilaallisen kriisinhallinnan strategiaa tai toteuttamista, vaan sen nykyinen olemassaolo otetaan tutkielmassa lähtökohtana. Tutkielman

tarkoituksena ei ole esimerkiksi luoda uutta määritelmää sukupuolinäkökulman valtavirtaistamiselle vaan selvittää asiasta vastaavien tahojen ymmärrystä sen sisällöstä sekä avata valtavirtaistamisen määrittelyä koskevia haasteita ja diskursseja.

Tieteellinen tutkimus, politiikkatoimet ja operatiivinen toiminta myötävaikuttavat toisiinsa. Tämän tutkielman aihe kytkeytyy selvästi paitsi sotilaallisen kriisinhallinnan sukupuolinäkökulmaa koskeviin politiikkatoimiin, myös käytännön tasoon Suomen osallistumisessa operaatioihin. Haastateltavat virkamiehet, eli ne tahot, jotka vastaavat toimintaohjelman laatimisesta ja toteuttamisesta, tulevat saamaan valmiin tutkielman luettavakseen. Tutkielman ensisijaisena tarkoituksena on selvittää sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista koskevien käsitysten nykyistä tilaa. Koska tutkielman laatimiseen on liittynyt tiivis suhde tutkittavaa politiikkatoimea valmistelemaan ja toteuttamaan tahoon, sillä on myös toinen ilmeinen tarkoitus tukea tulevan toimintaohjelman valmistelua tutkimustiedolla.

Sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisesta sotilaallisessa kriisinhallinnassa ja esimerkiksi sen vaikutuksista operaatioissa on vasta varsin vähän tutkimustietoa kansainvälisesti (mm. Basini, 2013). Suomessa ensimmäinen selvitys sukupuolinäkökulman toteuttamisesta operatiivisessa toiminnassa ilmestyy vuoden 2021 aikana (Dumur-Laanila, tulossa 2021). Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen on keskeinen, kenties keskeisin, menetelmä päätöslauselman 1325 sisällön ja sukupuolinäkökulman soveltamisessa operaatioissa, joten sen merkitystä ja toimivuutta on syytä tutkia. Jotta strategian toteuttamista ja vaikutuksia suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa voitaisiin ymmärtää, on ensin ymmärrettävä, mitä sillä tarkoitetaan.

Tutkielman aluksi esitellään valittu teoreettinen viitekehys, feministinen maailmanpolitiikan teoria, jossa painotetaan erityisesti poststrukturalismia ja turvallisuuden tutkimusta. Seuraavaksi käydään läpi kolme tutkielmalle keskeistä käsitettä: sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen, sukupuolten tasa-arvo ja sotilaallinen kriisinhallinta. Tämän jälkeen siirrytään tutkielman aineiston eli toimintaohjelman ja haastatteluiden sekä menetelmän eli Toulminin argumentin anatomian mallin esittelyyn. Menetelmän avulla aineistosta tehtyä analyysiä ja tuloksia käydään läpi luvussa kuusi. Lopuksi pohdintaluvussa puntaroidaan tulosten merkitystä sekä muita tutkielman tekemisen aikana syntyneitä ajatuksia aiheesta.

2 Teoreettinen viitekehys

Tutkielman teoreettinen katsantokanta kytkeytyy feministiseen maailmanpolitiikan tutkimukseen. Tutkielmassa painottuu erityisesti poststrukturalistinen, kielen merkitystä ja valtaa korostava näkökulma. Tässä luvussa käydään läpi valittua viitekehystä, joka on vaikuttanut tutkielman tekemiseen ja esimerkiksi ohjannut sen metodologisia valintoja. Luvussa edetään laajemmalta tasolta kohti tarkempia rajauksia. Ensin esitellään yleisemmin feminististä maailmanpolitiikan tutkimusta, minkä jälkeen tarkastellaan sen poststrukturalistista painotusta. Lopuksi luodaan katsaus poststrukturalistiselle feministiselle maailmanpolitiikan tutkimukselle tyypillisiin tutkimusaiheisiin, turvallisuuteen ja kriisinhallintaan, joihin myös tämä tutkielma kytkeytyy.

2.1 Feministinen maailmanpolitiikan tutkimus

Feministinen maailmanpolitiikan tutkimus keskittyy sukupuolen ja maailmanpolitiikan yhteyteen. Suuntaus on melko uusi lähestymistapa, sillä sitä alettiin kehittää maailmanpolitiikan tutkimuksen parissa suhteessa moniin muihin yhteiskuntatieteisiin verrattain myöhään, vasta 1980-luvun lopulla (Kantola & Valenius, 2007, 9). Feministisen maailmanpolitiikan tutkimuksen herääminen kytkeytyy muiden postpositivististen näkökulmien, kuten kriittisen teorian ja postmodernismin nousuun tutkimuskentällä (mm. Tickner, 2006, 19; Onuf, 2016). Se kehittyi kylmän sodan jälkeisessä ympäristössä, jossa konstitutiiviset (*constitutive*) teoriat valtasivat tilaa selittäviltä (*explanatory*) teorioilta, jotka nimensä mukaisesti pyrkivät selittämään maailmaa vailla ajatusta teorian vaikutuksesta maailmaan itsessään (Kinsella, 2017, 190-194).

Feministisen näkökulman omaksuneet tutkijat ovat pyrkineet tarkastelemaan muun muassa sukupuolirooleja, maailmanpolitiikan tutkimuksen maskuliinisuutta ja tavallisesti tutkimuksessa ulkopuolelle jätettäviä kysymyksiä (Kantola & Valenius 2007, 9). Tutkimuksen kohteena on siis paitsi maailmanpolitiikka, myös maailmanpolitiikan *tutkimus*. Suuntaukselle tyypillisiä tutkimuskohteita ovat esimerkiksi yhteiskunnalliset roolit ja vallankäyttö, ja usein keskiössä ovat rajapinnat kuten yksityisen ja julkisen elämänalan sekä kansallisen ja kansainvälisen suhde. Feministinen maailmanpolitiikan tutkimus on luonteeltaan monitieteellistä, ja muiden tutkimusalojen lisäksi se kytkeytyy vahvasti esimerkiksi aktivismiin (mm. Kinsella, 2017, 191).

Näennäistä neutraaliutta pidetään usein tieteellisen tutkimuksen ihanteena. Vaikka mikään tutkimus ei todellisuudessa ole neutraalia ulkoisista vaikuttimista, feministiseen tutkimukseen nähdään

liittyvän selviä normatiivisia oletuksia. Sen taustaoletuksena ja pyrkimyksenä voi olla esimerkiksi ajatus yhdenvertaisen kohtelun edistämisestä, ja tyypillisesti tasa-arvon edistäminen nähdään toivottavana asiana. Niinpä tämänkään tutkielman ei voi väittää olevan täysin irti normatiivisuudesta. On kuitenkin muistettava, että kaikki maailmanpolitiikan tutkimus on normatiivista — normeista vapaata, *puhdasta* totuutta maailmanpolitiikasta ei ole olemassa. Toisinaan tutkimus on avoimen normatiivista, toisinaan normatiivisuus kätkeytyy sen näennäiseen neutraaliuteen esimerkiksi jo tutkimuksen olemassaolon ja erilaisten metodologisten valintojen kautta.¹ Se, minkä nähdään olevan poliittista tai ideologista, ja minkä taas ideologiasta vapaata maailmanpolitiikan tutkimusta, on mitä suurimmissa määrin poliittista. Vaikka tieteellinen tutkimus on tuskin koskaan täysin normeista vapaata, on se kuitenkin luonteeltaan erilaista kuin poliittisten mielipiteiden esittäminen: feministiseen maailmanpolitiikan tutkimukseen kytkeytyvä tutkielma ei ole manifesti.

Feministinen maailmanpolitiikan tutkimus ei viittaa vain yhteen suuntaukseen, jonka sisällä tutkimuksen ontologisista, epistemologisista ja metodologisista valinnoista sekä tutkimuskohteiden valinnasta oltaisiin yksimielisiä. Suuntauksen sisältä voidaan erotella omiksi teoreettisiksi suuntauksikseen ainakin liberaali, kriittinen, postkoloniaalinen sekä poststruktuurainen feministinen maailmanpolitiikan teoria. Liberaali feministinen maailmanpolitiikan teoria käsittää muutoksen tapahtuvan pitkälti nykyisten rakenteiden ja toimintamallien puitteissa, esimerkiksi lakien ja olemassa olevien organisaatioiden toiminnan muutoksen kautta. Kriittinen feministinen teoria kritisoi liberaalin feministisen teorian taipumusta ottaa rakenteet annettuina, ja osoittaakin vallitsevien yhteiskunnallisten, taloudellisten ja poliittisten suhteiden ja rakenteiden perusteelliseen muuttamiseen sukupuolten tasa-arvon saavuttamiseksi. Kriittinen feministinen teoria yhdistyy usein marxistisiin, vallitsevaa talousjärjestelmää kritisoiviin piirteisiin. Postkolonialistinen feministinen maailmanpolitiikan tutkimus taas painottaa kolonialismin aiheuttamia erityisiä vaikutuksia sukupuoleen ja valtasuhteisiin ja kritisoi tyypillisesti valtavirran feministisen maailmanpolitiikan tutkimuksen länsimaista painotusta. Poststruktuuristinen feministinen maailmanpolitiikan teoria painottaa sukupuolen sosiaalista ja yhteiskunnallista rakentumista ja tämän prosessin vaikutusta sukupuolten tasa-arvoon. Suuntaus korostaa kielen roolia sukupuolen ja sukupuolittuneiden kokemusten rakentajana. (Kinsella 2017, 194-200.) Poststruktuuristinen feministinen näkökulma on valittu myös tämän tutkielman pääasialliseksi teoreettiseksi katsantokannaksi, sillä tutkielman

¹ Seuraavassa kappaleessa esiteltävän poststruktuuristisen viitekehyksen mukaisesti tutkielmassa tunnistetaan kieli todellisuuden rakentajana, ja kielelliset valinnat eivät koskaan ole täysin neutraaleja.

taustalla vaikuttaa ajatus, ettei ole aivan samantekevää mitä valtavirtaistamisella tarkoitetaan ja miten sitä kuvataan.

Feministisessä maailmanpolitiikan tutkimuksessa on sen teoreettisten suuntausten lisäksi eroteltavissa vähintään kolme aikakautta. Samat aikakaudet ovat vaikuttaneet myös feministisessä politiikan tutkimuksessa. Ensimmäiselle aikakaudelle erityisen tyypillistä oli tarkastella kriittisesti niin kutsuttujen *klassisten* teoreetikkojen ajattelua. Toisella aikakaudella feminististä teoriaa pyrittiin laajentamaan uusien kysymyksenasettelujen pariin puhtaasti jo luodun teorian kritisoinnin ohella. Kolmannelle aikakaudelle on ollut leimallista kyseenalaistaa määrittelyitä, joita on perinteisesti käytetty politiikan ja sukupuolen tutkimuksessa. (Kantola & Valenius 2007, 14-15.) Suuntaus kehittyy jatkuvasti, ja onkin aiheellista pohtia, onko kolmas aikakausi vaihtunut tai vaihtumassa jo neljänteen.

Keskeinen kysymys ja lähtökohta monille feministisille tutkijoille on ollut kartoittaa, *missä naiset ovat* maailmanpolitiikassa. Kysymyksen on esittänyt muun muassa Cynthia Enloe (2014) joka kannustaa tarkastelemaan naisten historiallisesti merkityksellistä roolia maailmanpolitiikassa siellä, missä sitä ei kenties perinteisesti nähdä: alueilla, joita valtavirran tutkijat ovat pitäneet yksityisinä, paikallisina ja merkityksettöminä maailmanpolitiikalle. Enloe listaa esimerkiksi diplomaattien vaimot, naispuoliset pakolaiset, seksityöläiset, sotilaat ja sihteerit rooleiksi, joiden valtaa ei pidä mitätöidä. Toisaalta Enloe huomauttaa, etteivät kaikki naiset ole vain *huonekaluja* maailmanpolitiikan näyttämöllä vaan naiset voivat toimia myös näkyvissä johtoasemissa. Enloen mukaan (2016) maailmanpolitiikan patriarkaalisuus jatkuu, koska niillä tahoilla, joilla on todellista päätösvaltaa, ei ole riittäviä taitoja nähdä ja analysoida sukupuolinäkökulmia.

Enloen alun perin vuonna 1990 esittämä kysymys on edelleen ajankohtainen, mutta vuosien aikana näkökulma on täydentynyt. Sen sijaan, että tarkasteltaisiin vain missä naiset ovat, kaikenlaisten sukupuolinäkökulmien tarkastelu on oleellista, jotta sukupuolittunutta valtaa voidaan todella ymmärtää. Nainen ei ole ainut sukupuoli, eikä sukupuoli ole muista elämän ja yhteiskunnan osa-alueista irrallinen kokonaisuus. Vaikka sukupuoli ja nainen eivät ole sama asia, usein feministinen maailmanpolitiikan tutkimus keskittyy nimenomaan naisten asemaan (mm. Kinsella, 2017, 190; Wibben, 2011, 4). Tässä tutkielmassa omaksutaan laajempi, kaikkien sukupuolien roolin tunnustava lähestymistapa.

Feminististä katsantokantaa maailmanpolitiikkaan on vuosien saatossa kritisoitu erilaisten tekijöiden huomiotta jättämisestä. Kriitikki on usein noussut feministisen lähestymistavan sisältä eli sen omaksuneilta tutkijoilta. Valtavirran feminismi ja feministinen tutkimus ovat usein esimerkiksi keskittyneet pääasiassa valkoisen länsimaisen naisen kokemukseen, ja tutkimuksen näkökulma on ollut usein heteronormatiivinen (Kinsella, 2017, 191). Suuntauksen merkkiteoksina pidetyt tekstit on yleensä julkaistu joko Iso-Britanniassa tai Yhdysvalloissa (mm. Kantola & Valenius, 2007, 11). Ajan myötä feministisestä tutkimuksesta on kuitenkin kenties tullut yhä intersektionaalisempaa tavalla, jolla sukupuolta tarkastellaan suhteessa muihin yhteiskunnallisiin ryhmiin kuten yhteiskuntaluokkaan ja kansallisuuteen (Wibben, 2011, 2).

2.2 Poststrukturalistinen näkökulma feminismiin

Feministisen suuntauksen tapaan myös poststrukturalistinen maailmanpolitiikan tutkimus syntyi 1980-luvulla ja on luonteeltaan konstitutiivista. Poststrukturalistiselle tutkimukselle luonteenomaista on keskittyä ontologisiin ja epistemologisiin kysymyksiin ja tarkastella erilaisten käsitteiden ja sosiaalisten konstruktoiden rakentumista. Suuntauksessa diskurssien ja kielen merkitys korostuu. Tyypillinen tarkastelun kohde on esimerkiksi se, mitä valtion ymmärretään tarkoittavan. (Hansen, 2017.) Poststrukturalistisen tutkimusotteen omaksuneet maailmanpolitiikan tutkijat ovat yksittäisten käsitteiden rakentumisen ohella pohtineet muun muassa erilaisia diskurssien dikotomioita (mm. Derrida), representaatioiden poliittisuutta (mm. Shapiro) sekä sitä, miten nykyisiin käsityksiin (esimerkiksi sukupuolta koskien) on päädytty (mm. Foucault). Poststrukturalistisen tutkimuksen näkökulman voisi tiivistää toteamukseen siitä, että yhteyden todellisuuteen voi saavuttaa ainoastaan kielen, diskurssien ja merkitysten tarkastelun kautta. Toisin sanoen, esimerkiksi valtion ei nähdä merkitsevän ainoastaan fyysisiä rajapyykkejä ja hallintorakennuksia, vaan kyse on pitkälti siitä, miten käsitys valtiosta rakentuu ja millaisia merkityksiä sille annetaan.

Poststrukturalistisen, feministisen katsantokannan omaksuneet maailmanpolitiikan tutkijat ovat yhdistäneet työssään feminististä maailmanpolitiikkaa näihin teemoihin. Suuntaukselle tyypillistä on kyseenalaistaa maailmanpolitiikassa ja sen tutkimuksessa käytettyä sanastoa ja sen vaikutuksia sukupuolten valtasuhteisiin. Tutkimuksen painopiste on maailmanpolitiikan erityisesti sukupuoleen liittyvien käsitysten sosiaalisessa ja yhteiskunnallisessa rakentumisessa sekä kielen vallassa todellisuuden rakentajana.

Yksi keskeisistä feministisen maailmanpolitiikan ja politiikan tutkimusaiheista ja määrittelyn uudelleentarkastelun kohteista on itse sukupuolen käsite. Se, mitä sukupuolella tarkoitetaan ja miten siitä puhutaan ovat merkityksellisiä valintoja. Valinnoilla voidaan ylläpitää ongelmallisia valtarakenteita tai toisaalta rakentaa uudenlaista todellisuutta. Sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisesta keskusteltaessa onkin siis oleellista olla tietoinen sukupuolen käsitteen moniulotteisuudesta. Muun muassa Terrell Carver on todennut teoksessaan *Gender is not a synonym for women*, että usein sukupuolella viitataan juuri naisiin, aivan kuin miehellä ei olisi mitään tekemistä sukupuolen kanssa (Carver, 1996, 5). Se, että toimintaohjelmissa ja politiikkaprosesseissa on käytännössä usein vain vaihdettu sana *naiset* (*women*) sanaan *sukupuoli* (*gender*), ei vielä itsessään tarkoita toiminnan muuttumista, saati sukupuolten tasa-arvon tavoitteiden vaihtumista kuvastamaan termien muutosta (Staudt, 2003, 49).

Monet sukupuoleen liittyvät käsitteet ovat monitahoisia ja kertovat puhujan sukupuolta koskevasta näkökulmasta. Esimerkiksi englannin kielen *sex* ja *gender* -käsitteet ilmentävät näitä painotuksia moniulotteisemmin kuin suomen kielen sana *sukupuoli*. Siinä missä termillä *sex* viitataan biologiseen sukupuoleen, *gender* kuvaa sukupuolen sosiaalista rakentumista (mm. Butler, 2006, 54-56). Vaikka feministisen tutkimuksen sisällä on moninaisia vivahteita ja koulukuntia, tutkimus hyödyntää usein konstruktivistista ja poststrukturalistista teoriaa. Näistä näkökulmaista kuvatus maailman ja teorian nähdään myötävaikuttavan toisiinsa ja sukupuoli käsitetään tyypillisesti juuri sosiaalisesti rakentuneena kokonaisuutena. (Kinsella 2017, 190 & 200). Näkökulma korostuu myös tässä tutkielmassa.

Muun muassa Judith Butler on tarkastellut sukupuolen muotoutumista sosiaalisesti, ja häntä pidetään yhtenä merkittävimmistä poststrukturalistisen feministisen tutkimuksen kehittäjistä. Butler käsittää sosiaalisen sukupuolen (*gender*) olevan luonteeltaan performatiivista, eli sukupuolta koskevien diskurssien itsessään tuottavan nimeämiään vaikutuksia (Butler, 1993, 1-4). Hänen mukaansa sukupuolta ei voi ymmärtää täysin materiaalsen todellisuuden kautta. (Biologinen) sukupuoli (*sex*) sisältää Butlerin mukaan normatiivisia olettamuksia ja on hallittava subjekti. Butlerin mukaan sosiaalista ja biologista sukupuolta ei voi tarkkarajaisesti erottaa kahdeksi täysin erilliseksi tarkastelun kategoriaksi. Näin hän kritisoi tapaa ottaa biologinen sukupuoli ikään kuin *annettuna* tekijänä, jonka usein nähdään olevan sosiaalisen sukupuolen rakentumisen lähtökohta. Myös se, kuinka biologinen sukupuoli otetaan annettuna, on tuotettu sosiaalinen konstruktio. (Butler, 2006, 54-56.) Butlerin näkemystä sosiaalisesti rakentuvasta ja diskurssien tuottamasta sukupuolesta on myöhemmin käytetty ja sovellettu laajasti.

Sukupuoli ja maailmanpolitiikka liittyvät erottamattomasti toisiinsa, joten niiden suhdetta kieleen ja diskursseihin on välttämätöntä tutkia ymmärtääkseen maailmanpolitiikan ja sen tutkimuksen vaikutuksia vallitseviin valtarakenteisiin. Poststrukturalistinen feministinen maailmanpolitiikan tutkimus voi esimerkiksi keskittyä tarkastelemaan, mitä sukupuoli, turvallisuus, rauha, kansainvälinen ja kansallinen, valta tai ylipäänsä maailmanpolitiikka tarkoittavat tai mitä niiden ymmärretään tarkoittavan, ja miten nämä käsitykset ja diskurssit muovaavat sukupuolittunutta maailmanpolitiikkaa ja sen tutkimusta. Esimerkiksi Laura Shepherd on tutkinut sukupuolen diskursiivista esittämistä YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselmassa 1325 sekä siihen liittyvissä raporteissa. Hän kertoo käyttävänsä englannin kielen sukupuolta merkitsevää termiä *gender* paitsi substantiivina, myös verbinä ja logiikkana sellaisen väkivallan ja turvallisuuden taustalla, jota hän työssään tutkii. Shepherd toteaa muun muassa, että päätöslauselman tapa kuvata sukupuolta luo naisista ja tytöistä kuvan homogeenisenä, heikkona ja passiivisena joukkona. Toisaalta Shepherd kritisoi päätöslauselmaperheen näkemystä, jonka mukaan nostamalla naisia rauhanprosesseihin saataisiin vakaampi rauha. (Shepherd, 2008.) Naiset eivät ole luonnostaan rauhanomaisia olentoja, jotka vieläpä ajaisivat keskenään samanlaista rauhaa. Nostamalla muutaman naisen mukaan rauhanprosessiin ei voida ajatella, että he edustaisivat puolta väestöstä. Myös muun muassa Cynthia Enloe puhuu kansainvälisiä suhteita feministisestä näkökulmasta tarkastelevassa työssään tavasta kuvata naiset ja lapset yhtenäisenä, erottamattomana massana. Enloen mukaan tapa kuvata naisia ja lapsia yksikkönä vääristää muun muassa konfliktialueiden asukkaiden kohtelua. Hän viittaa tähän ilmiöön termillä naisetjalapset (*womenandchildren*) (Enloe, 2014). Seuraavaksi tarkastellaan lähemmin feministisen maailmanpolitiikan tutkimuksen ja sen poststrukturalistisen näkökulman kiinnostusta turvallisuuteen ja kriisinhallintaan.

2.3 Turvallisuus ja kriisinhallinta tutkimuskohteina

Turvallisuus on yksi feministisen maailmanpolitiikan tutkimuksen keskeisistä tutkimuskohteista, jota koskevalla teorialla pyritään vastaamaan perinteisen turvallisuuden ja rauhan tutkimuksen sukupuolta koskevaan näköalattomuuteen (mm. Tickner, 2014a). Feministinen turvallisuuden tutkimus korostaa sukupuolittuneiden tekojen ja asenteiden roolia turvallisuuden ja turvattomuuden käsitteissä ja niihin linkittyvien ilmiöiden tutkimisessa. Tyypillisiä kysymyksiä feministisen turvallisuuden tutkimuksen alalla ovat esimerkiksi mitä kansainvälinen ja kansallinen turvallisuus ovat, kenen turvallisuudesta puhutaan ja kuka sen takaa. Usein nähdään, että miehet sotivat turvatakseen kotiin jääneiden tai muiden valtioiden alueilla asuvien naisten turvallisuuden.

Asetelmaa on käytetty esimerkiksi sotien oikeuttamiseen ja turvallisuuden vankistamiseen nimenomaan maskuliinisena aihepiirinä, jossa naisilla ei ole toimijuutta. (mm. Valenius, 2007b, 150-153.)

Feministinen turvallisuuden tutkimus ei ainoastaan nosta esiin uudenlaisia kysymyksiä turvallisuudesta, vaan se on myös muokannut tapoja tutkia turvallisuutta. Esimerkiksi Tickner on huomauttanut, että feministinen ote turvallisuuden tutkimukseen sisältää myös kritiikin alan metodologiaa ja olemassa olevia rakenteita kohtaan. Perinteisesti maskuliinisen alan vahva positivistinen painotus ja näkemys siitä, mitä *tieteellinen* tutkimus tarkoittaa on usein kyseenalaistettu. (Tickner, 2011.) Toisaalta Ticknerin mukaan juuri erilaisten metodologisten ja epistemologisten näkemysten aiheuttaman kuilun vuoksi vuoropuhelu feminististen ja valtavirran maailmanpolitiikan tutkijoiden välillä voi olla haasteellista (Tickner, 2014b). Cohn (2012) onkin todennut, että vaikka olisi toivottavaa, ettei feministinen turvallisuuden tutkimus eriytyisi valtavirran tutkimuksesta vaan vaikuttaisi siihen, voi valtavirran näkemysten muuttaminen olla hyvin haastavaa ja voi jäädä monella tutkijalla tekemättä esimerkiksi käytännön kenttätutkimuksen noustessa tärkeämmäksi prioriteetiksi. Cohn kannustaa tutkijoita pohtimaan, mitä ylipäänsä esimerkiksi turvallisuudella ja turvallisuuden tutkimuksella tarkoitetaan: Onko olemassa oleva muotti tai rakenne se, johon ylipäänsä kannattaa asettua? Käytettyjen käsitteiden ja diskurssien kyseenalaistaminen liittyy voimakkaasti poststrukturealistiseen feministiseen tutkimukseen.

Feministinen tutkimusote turvallisuuteen on viime vuosikymmenien aikana alkanut yleistymään myös kriisinhallinnan tutkimuksessa. Valtaosa tutkimuksesta on keskittynyt empiriaan ja konkreettiseen kriisinhallinnan havainnointiin. Tapaustutkimuksissa on kuitenkin merkittäviä ongelmia muun muassa tulosten yleistettävyyteen liittyen. Toisaalta kenttätutkimuksella on voitu esimerkiksi osoittaa, ettei politiikkatoimien vaikutus ole aina ollut toivotun kaltainen: esimerkiksi pelkästään naispuolisten rauhanturvaajien mukanaolo operaatioissa ei vielä takaa, että muutosta asenteissa tai paikallisten kokemassa tuessa olisi havaittavissa (mm. Karim & Beardsley, 2013; Valenius, 2007a). Toisaalta kriisinhallintaoperaatioiden ja sukupuolen tarkastelu usein ottaa kriisinhallinnan annettuna, eikä kritisoi kriisinhallintatoimijoita tai ylipäänsä kriisinhallintaa: esimerkiksi rauhanturvaajien itse tekemä seksuaalinen väkivalta on viime vuosiin asti jäänyt vähälle huomiolle (mm. Nordås & Rustad, 2013). Jotkut feministisen otteen omaksuneet kriisinhallinnan tutkijat ovat huomauttaneet, että koko kriisinhallinnan järjestelmä ylläpitää sukupuolittunutta, kansallisvaltioihin kytkeytyvää hallintaa ja rakenteita (mm. Whitworth, 2004; Kronsell, 2012). Tällaisiin näkökulmiin yhdistyy usein myös postkolonialistinen teoria.

Eric Blanchard (2003, 1290) on esittänyt, että feministinen turvallisuuden tutkimus oli kirjoitushetkeen mennessä vaikuttanut vähintään neljällä osa-alueella. Ensinnäkin maailmanpolitiikan sukupuolittuneisuus ja esimerkiksi naisten näkymättömyys turvallisuuspolitiikassa oli pyritty osoittamaan. Toiseksi valtion kyky turvata naisten turvallisuutta oli kyseenalaistettu. Kolmanneksi tutkimus oli kritisoinut tapaa kehystää toinen sukupuoli rauhanomaiseksi, homogeeniseksi joukoksi, jolla ei ole toimijuutta sodassa ja rauhassa. Neljänneksi ja Blanchardin mukaan ajallisesti viimeisimmäksi suuntauksen sisällä oli vuoteen 2003 mennessä alettu kyseenalaistaa sen tapa käsitellä nimenomaan naisia feminiinisyyden ja maskuliinisuuden kuvaamisen sijaan. Feministinen turvallisuuden tutkimus on kuitenkin kehittynyt nopeasti vuoden 2003 jälkeen, ja siitä on esimerkiksi tullut yhä intersektionaalisempaa. Blanchardin aikanaan tekemään listaan voisikin siis kenties lisätä tavan hahmottaa erilaisten yhteiskunnallisten rakenteiden ja ryhmien yhteisvaikutuksia ja suhteita: feministinen turvallisuuden tutkimus keskittyy yhä laajemmin erilaisiin yhteiskunnallisiin ominaisuuksiin *pelkän* naiseuden sijaan.

Teoreettisempaa ja esimerkiksi metodologiaan tai kieleen pureutuvaa feminististä tutkimusta kriisinhallinnasta on toistaiseksi vielä melko rajallisesti verrattuna juuri esimerkiksi tapaustutkimuksiin. Erityisesti suomalaista feminististä kriisinhallinnan tutkimusta on yhä tarjolla melko rajallisesti, sen poststrukturalistisesta näkökulmasta puhumattakaan. Kansainvälisesti monet feministisen maailmanpolitiikan tutkijat, joiden ajattelussa heijastuu myös poststrukturalismi, ovat kyseenalaistaneet esimerkiksi rauhanturvaamisen käsitteen. Millaista rauhaa (*peace*) turvataan, ja mitä tämä turvaaminen (*keeping*) tarkoittaa? Kriisinhallintaoperaatioissa tavoitellulla rauhalla voi olla hyvin erilaisia merkityksiä ja vaikutuksia eri sukupuolille (mm. Olsson & Gizelis, 2014). Jos rauha nähdään synonyymina turvallisuudelle, on pohdittava millaista ja kenen turvallisuutta kriisinhallinnalla tavoitellaan. Myös tämä tutkielma keskittyy avaamaan sotilaalliseen kriisinhallintaan liittyvän käsitteen ja strategian, sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen, rakentumista operatiivisen toiminnan kuvaamisen sijaan.

Feministinen maailmanpolitiikan tutkimus kehittyy jatkuvasti. Sen myötä myös sen eri suuntausten kirjo ja syvyys kasvavat, ja esimerkiksi turvallisuuteen ja kriisinhallintaan on yhä moninaisempia näkökulmia. Feministinen tutkimusote otetaan yhä enemmän huomioon myös niin sanotussa valtavirran tutkimuksessa, vaikka ilmeisiä kehityskohtia on edelleen runsaasti. Yhä edelleen feminististä maailmanpolitiikan tutkimusta tekevät pääasiassa naiset, ja feministisen tutkimuksen toiseus suhteessa valtavirran maailmanpolitiikan tutkimukseen on edelleen näkyvä tutkimusalan

piirre (mm. Kantola & Valenius, 2007, 10). Maailmanpolitiikan rakenteet ja käytännöt sekä globaalit turvallisuusuhat muuttuvat jatkuvasti, ja sen mukana tavat, joilla sukupuoli ja maailmanpolitiikka yhdistyvät. Kansainvälisiä sotilaallisia kriisinhallintaoperaatioita alkaa ja loppuu, ne siirtyvät uusille alueille ja niiden luonne ja osallistujat muuttuvat jatkuvasti. Käytännönläheisempää maailmaa voidaan ymmärtää teorian ja tutkimuksen kautta, ja teoria ja tutkimus vaikuttavat muuhun maailmaan. Sukupuolinäkökulmien huomioon ottamisessa maailmanpolitiikan tutkimuksessa ei siis ole tarve ainoastaan vastata nykyisen tutkimuksen ongelmiin, vaan myös kyetä pysymään mukana muuttuvassa maailmanpolitiikassa.

3 Keskeiset käsitteet

Tässä luvussa esitellään kolme tutkielmalle keskeistä käsitettä: sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen, sukupuolten tasa-arvo ja sotilaallinen kriisinhallinta. Käsitteiden rakentumista ja sisältöä ymmärtämällä voidaan ymmärtää paremmin myös sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen merkitystä suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa. Toisaalta luvun tarkoituksena ei ole antaa tyhjentäviä vastauksia käsitteiden merkitykseen, vaan luoda katsaus siihen, miksi niiden määrittelemineen on vaikeaa ja käsitteet monitulkintaisia.

3.1 Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen

Sukupuolinäkökulman valtavirtaistamiselle ei ole yksiselitteistä määritelmää, ja määritelmät sekä tulkinnat vaihtelevatkin laajasti (mm. Plantenga & Remery & Rubery, 2007; Daly, 2005).

Sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista käsitteenä on kritisoitu runsaasti epämääräisyydestään. Käsitettä on kutsuttu muun muassa diskursiivisesti *ontoksi* (Subrahmanian, 2004) ja *elastiseksi* (Daly, 2005), mikä viittaa juuri termin monitulkintaisuuteen ja tarkan määritelmän puutteeseen. Esimerkiksi YK:n talous- ja sosiaalineuvosto ECOSOC määrittelee valtavirtaistamisen olevan *strategia, jolla tehdään niin naisten kuin miesten huolenaiheet ja kokemukset yhtenäiseksi osaksi kaikkien politiikkatoimien ja -ohjelmien muotoilua, toimeenpanoa, seuranta ja arviointia kaikilla politiikan, talouden ja yhteiskunnan alueilla, perimmäisenä tavoitteenaan saavuttaa sukupuolten tasa-arvo ja naisten voimaantuminen*² (ECOSOC, 2010). Suomen sosiaali- ja terveysministeriön mukaan sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen on *strategia, jonka avulla sukupuolinäkökulma ja tasa-arvon edistämisen tavoite sisällytetään*

² Kaikki tutkielman käännökset englannista ovat tutkielman tekijän vapaita suomennoksia.

kaikkeen toimintaan. Se, miten asia koskee naisia ja miehiä (sukupuolinäkökulma), otetaan huomioon kaikessa toiminnassa (valtavirtaistaminen) (STM, 2021). Erilaisia määritelmiä on siis runsaasti, ja usein sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen jätetään sen käytön yhteydessä määrittelemättä kokonaan.

Jotkin piirteet toistuvat kuitenkin määritelmissä usein. Strategian piirteenä mainitaan yleensä esimerkiksi se, että kyseessä on sukupuolinäkökulman huomioon ottaminen *kaikessa* suunnitelmallisessa toiminnassa *kaikilla* tasoilla. Yleensä määritelmissä mainitaan myös, että strategian tavoitteena on sukupuolten tasa-arvon edistäminen tai saavuttaminen. (Caglar, 2013.) Joissakin yhteyksissä strategiassa korostetaan myös binäärisen sukupuolinäkökulman hylkäämistä, vaikka asia vaikuttaakin jakavan määritelmiä. Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen on tasa-arvon edistämisen keino, joka keskittyy nimenomaan rakenteisiin, prosesseihin ja normeihin, jotka vaikuttavat syvällä hallinnossa. Strategiana se siis painottaa laajoja kokonaisuuksia yksilön sijaan. (Bendl, 2013.) Valtavirtaistamisen ei ole tarkoitus olla strategia, joka korvaisi muut sukupuolten tasa-arvon edistämisen toimet (Elomäki, 2014, 6).

Sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen toimeenpano on usein tuomittu laajalti epäonnistuneeksi (mm. Daly, 2005; Meier & Celis, 2011). Siinä missä valtavirtaistamisen toimeenpanoon on liittynyt ja liittyy valtavia positiivisia toiveita ja odotuksia, lopputulos ei useinkaan ole ollut toimiva. Muun muassa Meier ja Celis ovat listanneet toteuttamiseen liittyviä ongelmia. Heidän mukaansa ongelmat koskevat esimerkiksi poliittisten, taloudellisten ja juridisten esteiden jarruttavaa voimaa, valtavirtaistamisen tavoitteisiin liittyvää vastustusta sekä horisontaalisen strategian ja vertikaalisten politiikkatoimien yhdistämisen haasteita. (Meier & Celis, 2011.)

Jos sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen terminä puretaan osiin, voidaan huomata siihen liittyviä tulkinnan haasteita. Esimerkiksi käsitys siitä, mitä sukupuoli tarkoittaa, vaihtelee. Myös ajatus valtavirtaistamisen merkityksestä riippuu tarkastelijasta. Esimerkiksi Walby (2005) jaottelee strategian kahdeksi osaksi ensinnäkin sukupuolten tasa-arvon edistämisen, ja toiseksi sukupuolinäkökulman tuomisen valtavirtaan. Jälkimmäisessä prosessissa valtavirran politiikkatoimien ja niistä poikkeavan tai laajemman sukupuolinäkökulman välillä tehdään yleensä kompromisseja, mikä tarkoittaa, että Walbyn kuvaamat kaksi osaa tai tavoitetta eivät useinkaan kulje käsi kädessä.

Kun sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen strategia yleistyi, vastuu tasa-arvopolitiikan laatimisesta ja toteuttamisesta siirtyi keskitetystä toiminnasta laajemmalle toimijaverkostolle. Sillä voi nähdä olevan hyviä puolia kuten asian sisäistäminen laajemmin ja omistajuuden kokeminen strategiasta. Hajauttaminen on kuitenkin vaikuttanut valtavirtaistamisen käsitteen epäselvyyden lisääntymiseen. Kun useat tahot määrittelevät strategian tavoitteita, esimerkiksi ajatus siitä, mitä sukupuolten tasa-arvon käsite pitää sisällään, tulkitaan lukuisin tavoin tai voidaan toisaalla jättää kokonaan tulkitseematta. Usein on myös niin, että toimijoilla ei ole juurikaan osaamista sukupuoleen liittyvistä asioista, mikä voi johtaa määrittelyn hajanaisuuden lisäksi esimerkiksi näkökulman toimeenpanoon vähimmäisvaatimusten mukaan. (Meier & Celis, 2011.)

Yksi strategian toimeenpanoon liittyvistä ongelmista on se, että kun strategian toimeenpanoa varten luodaan työkaluja ja mittaamisen tapoja, keskitytään liiaksi näiden yksittäisten instrumenttien toimintaan sen sijaan, että sukupuolten tasa-arvon edistämisestä tulisi kiinteä osa kaikkia politiikkaprosesseja (Caglar, 2013). Usein erityisesti sukupuolivaikutusten arvioinnin ajatellaan käsittävän koko valtavirtaistamisen (Rees, 2005). Valtavirtaistamisesta tulee pinnallinen menettelytapa sen sijaan, että se omaksuttaisiin osaksi syvempää ajattelua. Toisaalta selkeät työkalut ja mittaamisen tavat myös edistävät sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen toimeenpanoa (Caglar, 2013).

Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen nousi kansainvälisesti politiikkaprosessien kieleen 1980-1990-luvuilla (mm. Booth & Bennett, 2002, 433-435; Squires, 2007, 38). Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen esiintyi mahdollisesti ensimmäisen kerran strategiana vuonna 1985 kolmannessa YK:n naisten maailmankonferenssissa Nairobissa. Kymmenen vuotta myöhemmin Pekingissä pidetyssä neljännessä maailmankonferenssissa luotiin sukupuolten tasa-arvon edistämisen toimintaohjelma (*Platform for Action*), joka vahvisti sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen asemaa sukupuolten tasa-arvon edistämisen strategiana. Euroopan unioni omaksui ensimmäistä kertaa valtavirtaistamisen osaksi sen virallista politiikkaa vuonna 1997 Amsterdamin sopimuksessa, joka on yksi unionin perustamissopimuksista (Bendl, 2013). Strategia ja käsite ovat levinneet kansainvälisten organisaatioiden tasolta kansalliseen käyttöön.

YK:n turvallisuusneuvoston vuonna 2000 hyväksymällä päätöslauselmalla 1325 (UNSC, 2000) on keskeinen rooli sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisessa kriisinhallintaoperaatioissa. Päätöslauselman tavoitteena on muun muassa suojella naisia ja tyttöjä aseellisissa konflikteissa ja edistää tasavertaista osallistumista rauhanprosesseihin ja jälleenrakennukseen. Päätöslauselmaa on

sen ensimmäisen 20 voimassaolovuoden aikana täydennetty yhdeksällä muulla päätöslauselmalla, joiden on osaltaan ollut tarkoitus vastata aiempien päätöslauselmien saamaan kritiikkiin. (Nurmenniemi, 2020, 14-16.) Päätöslauselman alussa todetaan, että turvallisuusneuvosto *tunnustaa kiireellisen tarpeen valtavirtaistaa sukupuolinäkökulma rauhanturvaoperaatioihin*. Tämän jälkeen päätöslauselmassa esitetään 18 kohdan lista asioista, joihin ja joita neuvosto muun muassa *kannustaa, rohkaisee, ehdottaa, kutsuu osapuolia ja vahvistaa*. Kohdassa 5 neuvosto ilmaisee *tahtotilan sukupuolinäkökulman sisällyttämisestä rauhanturvaoperaatioihin, ja kehottaa pääsihteeriä³ varmistamaan, että kenttäoperaatiot sisältävät sukupuolielementin siellä, missä sopivaa*. Kohdassa 17 neuvosto ehdottaa, että *pääsihteeri lisää, siellä missä sopivaa, turvallisuusneuvostolle raportoitaviin asioihin valtavirtaistamisen etenemisen rauhanturvaoperaatioissa ja kaikilla muilla naisiin ja tyttöihin liittyvillä osa-alueilla*. On siis selvää, että päätöslauselma ohjaa sukupuolinäkökulman valtavirtaistamiseen rauhanturvaoperaatioissa eli kriisinhallinnassa.

Päätöslauselmaa on pidetty urauurtavana ja se on esimerkiksi tuonut näkyväksi konfliktien sukupuolittuneita vaikutuksia (Tuominen, 2020, 3). Vaikka päätöslauselman teemat olivat olemassa jo ennen sen laatimista, se on mahdollistanut uudenlaisen näkökulman YK:n turvallisuusneuvostolle (Herr, 2020, 166) ja sanoittanut yhteisiä arvoja ja tavoitteita. Päätöslauselmaa ja sen soveltamista kohtaan on kuitenkin esitetty myös laajasti kritiikkiä. Tavoitteiden ja toteutuksen välillä on edelleen suuri kuilu. Toimeenpanon haasteita ovat muun muassa riittämättömät taloudelliset resurssit ja yksinkertaisesti se, että päätöslauselman suosituksia ei noudateta (Hirsikangas, 2020). Itse päätöslauselmaa on kritisoitu muun muassa sen tavasta rinnastaa sukupuoli puhtaasti naiseen heikkona toimijana ja uhrina (mm. Shepherd, 2008), ja toisaalta puutteellisesta ja yksipuolisesta miesten ja maskuliinisuuden kuvauksesta (mm. Myrntinen, 2020). Vaikka päätöslauselma 1325 siis ohjaa sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista kriisinhallinnassa, sen asema ei ole yksiselitteinen ja kiistaton.

Vaikka YK ohjaa ja sanoittaa sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista, sen soveltamisesta kriisinhallinnassa vastaavat valtiot. Päätöslauselmaa toteutetaan kansallisilla tasoilla, ja kansallisvaltioilla on vastuu useiden sen kriisinhallintaa koskevien tavoitteiden täytäntöönpanosta. Kansallisen tason toimintaohjelmia on kuitenkin laatinut alle puolet YK:n jäsenvaltioista (mm. Hirsikangas, 2020, 262; Herr, 2020, 119; PeaceWomen 2020), ja näistä vain

³ Päätöslauselmassa viitataan pääsihteeriin maskuliinisilla persoonapronomineilla *he* ja *his*.

hieman yli 20 prosenttia on varannut määrärahoja toimintaohjelman toteuttamiseksi (Hirsikangas, 2020, 262). Erilaisten toteuttamisen tasojen lisäksi myös ymmärrys sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen sisällöstä vaihtelee, mikä aiheuttaa osaltaan sen toteuttamisen ja keinojen hajanaisuuden (Bendl, 2013). Moninaiset käsitykset voivat liittyä paitsi erilaisiin tulkintoihin, myös esimerkiksi kieleen ja sanastoon. Eri kielissä sukupuolella ja valtavirtaistamisella on erilaisia konnotaatioita. Esimerkiksi englanninkielisessä *gender mainstreaming* -käsitteessä on hiukan erilainen painotus kuin suomen sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisessa — esimerkiksi sukupuolta merkitsevälle sanalle on englannissa useita eri vivahteisia vaihtoehtoja suomen sukupuolen sijaan.

Suomeen sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen sukupuolten tasa-arvon edistämisen strategiana rantautui YK:n neljännen naisten maailmankonferenssin yhteydessä luodun Pekingin toimintaohjelman myötä sekä Euroopan unionin alkaessa soveltaa strategiaa (Elomäki, 2014, 8-11.) Valtavirtaistaminen nostettiin ensimmäisen kerran hallitusohjelmaan Paavo Lipposen toisen hallituksen ohjelmassa (Siukola, 2006, 16). Suomea velvoittavat kansainvälisesti asiassa muun muassa YK:n naisten oikeuksien yleissopimus, Pekingin julistus ja toimintaohjelma, EU:n perussopimus ja EU:n direktiivi 2006/54/EY⁴ sekä kansallisesti esimerkiksi tasa-arvolaki (609/1986) (Elomäki, 2014, 10-11). Jälkimmäisen lisäksi tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta koskevia velvoitteita on nykyisin kirjattu myös lukuisiin muihin lakeihin. Lisäksi tasa-arvopolitiikkaa ja valtavirtaistamista käsitellään hallitusohjelmissa sekä hallituksien tasa-arvo-ohjelmissa. Asian kirjaaminen kansainvälisen tason lisäksi kansallisen tason dokumentteihin vahvisti strategian asemaa huomattavasti (Siukola, 2006, 59). Vaikka hallitukset ovat vuodesta 1999 antaneet tukensa valtavirtaistamiselle (mm. STM 2016 & STM 2020), tämä ei kuitenkaan suoraan tarkoita, että tuki näkyisi suoraan resursseina ja ministeriöiden korkeiden virkamiesten asenteissa (Elomäki, 2014, 26-27).

Suomessa on usein hyödynnetty Euroopan neuvoston asiantuntijaryhmän prosessi- ja menetelmäkeskeistä määritelmää, joka muun muassa painottaa yksittäisen virkamiehen vastuuta toimeenpanossa (Elomäki, 2014, 5-6). Sen mukaan sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen tarkoittaa *politiikkaprosessien (policy process) (uudelleen)järjestämistä, parantamista, kehittämistä ja arviointia niin, että sukupuolten tasa-arvon näkökulma sisällytetään kaikkiin politiikkatoimiin, kaikilla tasoilla, kaikissa vaiheissa niiden toimijoiden toimesta, jotka yleensä osallistuvat*

⁴ Direktiivi koskee miesten ja naisten yhtäläisiä mahdollisuuksia ja yhdenvertaista kohtelua työelämään liittyen.

politiikkatoimien muotoiluun (Euroopan neuvosto, 1998, 15). Vuosien aikana käytetty määritelmä on kuitenkin tullut suppeammaksi, ja esimerkiksi valtavirtaistamisen keskeinen tavoite, sukupuolten tasa-arvo, on usein häivytetty määrittelystä. Vielä vuosituhaten alussa käytettiin usein käsitettä *sukupuolten välisen tasa-arvon valtavirtaistaminen* sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen sijaan. Suomalaisissa määritelmissä keskitytään usein menetelmiin ja työkaluihin laajamittaisen politiikkaprosessien muutoksen sijaan. Keskeinen tekijä strategian soveltamisessa Suomessa on myös käytännöllisyys: soveltamisen tulisi olla niin helppoa, että se ei vaadi suuria ponnisteluita virkamiehen arkisessa työssä. (Elomäki, 2014, 9-16.)

Suomessa strategian soveltamisen ongelmat ovat pitkälti samoja kuin kansainvälisesti. Todettuja haasteita ovat muun muassa virkamiesten osaamisen puute ja epätietoisuus siitä, mitä valtavirtaistaminen ja sukupuolten tasa-arvo tarkoittavat. Myös esimerkiksi johdon tuen ja resurssien puute sekä periaatteellinen vastustus ovat jarruttaneet strategian toimeenpanoa. (Elomäki, 2014; Siukola, 2006).

Nämä kansallisen tason haasteet ovat nähtävissä myös puolustushallinnossa, jonka valtavirtaistamisen strategiaa Hanna Ylöstalo on tutkinut. Ylöstalon mukaan puolustusministeriössä on nähtävissä sitoutumista valtavirtaistamiseen, mutta sen kytkemisessä osaksi kaikkea toimintaa ja päivittäistä työtä on ongelmia. Vuonna 2012 puolustusministeriössä tehtyjen haastatteluiden perusteella hän toteaa sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen toimeenpanon esteenä hallinnonalalla olevan kaksi toisiinsa kytkeytyvää ongelmaa. Ensimmäinen Ylöstalon havaitsema ongelma koskee osaamisen ja sukupuolivaikutusten tunnistamisen puutteita. Virkamiehillä, jotka vastaavat valtavirtaistamisen toimeenpanosta, oli liian vähän tietoa ja resursseja sen onnistuneeseen toteuttamiseen. Haasteina olivat esimerkiksi käsitteen vaikeaselkoisuus sekä se, etteivät virkamiehet tunnistanee sukupuolen merkitystä työssään. Ylöstalon haastattelemissa virkamiehistä osa ei tunnistanut, että valtavirtaistamisen keskeinen tavoite on sukupuolten tasa-arvon edistäminen. (Ylöstalo, 2016.) Toisaalta osa selvityksen haastateltavista ymmärsi sukupuolinäkökulman tarkoittavan ainoastaan naisten määrää tietyssä yhteydessä (Ylöstalo, 2012, 57). Silloin kuin sukupuolten tasa-arvo otettiin esimerkiksi hanketasolla huomioon, kyse oli juuri pääasiassa naisnäkökulmasta, jota ei toisaalta yleensä sovellettu kaikessa toiminnassa, koska yhteyttä sukupuolen ja esimerkiksi teollisuuspolitiikan välillä ei nähty. Toisaalta koettiin, että valtavirtaistamiselle ei ole saatavissa tukea ja asiasta puhuminen on vaikeaa. (Ylöstalo, 2012, 58-59.)

Toinen Ylöstalon havaitsema ongelma liittyy organisatorisen tason vastustukseen. Toisinaan vastustus on aktiivista puhumista valtavirtaistamisen strategiaa vastaan, mutta useimmiten enemmänkin passiivista tekemättä jättämistä tai asian hoitamista vähimmäisvaatimusten mukaan (Ylöstalo, 2016). Vuonna 2012 julkaistussa selvityksessä haastateltavat pohtivat esimerkiksi puolustushallinnon miesvaltaisuuden olevan tasa-arvoasioiden edistymisen esteenä, sillä valtavirtaistamista ei välttämättä nähdä tarpeellisenä tai sukupuolinäkökulman huomioon ottaminen ei vain ole tapana (Ylöstalo, 2012, 58-59). Yksi vastustuksen muoto on nostaa muut asiat jatkuvasti tärkeämmiksi ja kiireellisimmiksi. Koska Suomi on menestynyt kansainvälisissä tasa-arvovertailuissa, ajatellaan usein, että sukupuolten tasa-arvo on jo olemassa oleva ominaisuus, jota ei tarvitse aktiivisesti edistää — on siis mahdollista samaan aikaan tukea sukupuolten tasa-arvon edistämistä ja toimia sen esteenä olemalla tekemättä asialle aktiivisesti mitään. (Ylöstalo, 2016.)

Sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen käsitteen ja toimeenpanon kehittämiseksi on kansainvälisesti esitetty monenlaisia ja vaihtelevia toimenpide-ehdotuksia, esimerkiksi syvempää organisaatiokulttuurin muutosta (mm. Mergaert, 2012) sekä deliberatiivisen demokratian ja yhteiskunnallisen dialogin yhdistämistä strategian valmisteluun ja toimeenpanoon (Squires, 2005). Käsitettä tulisi tarkastella uudestaan (Booth & Bennett, 2002, 432), tai purkaa se kokonaan osiin ja prosesseihin ja tarkastella niitä tarkemmin (Subrahmanian, 2004, 93). Yhtäältä joidenkin mielestä strategiaan kohdistuvia odotuksia tulisi madaltaa (Subrahmanian, 2004, 94), toisaalta toisten mielestä strategian merkityksen ja soveltamisen syvempään kehittämiseen tulisi käyttää enemmän resursseja (mm. Elomäki, 2014, 32-34).

Alun perin esimerkiksi YK:n ja EU:n tasolla tehdyt muotoilut jättävät runsaasti tilaa erilaisille tulkinnoille, ja kun strategia on sen tavoitteiden mukaisesti levinnyt yhä syvemmälle ja yhä useampien toimijoiden työhön, käsitteestä on tullut yhä moninaisempi ja samalla epäselvempi. Ilmiö näkyy myös tarkasteltaessa valtavirtaistamisen haasteita suomalaisessa puolustushallinnossa. Vaikka valtavirtaistamiseen liittyvät haasteet eivät liity yksin sen määritelmän muotoiluun, aikaisemman tutkimuksen valossa kenties keskeisin este valtavirtaistamisen toteuttamisessa on juuri käsitteen monitulkintaisuus (mm. Bendl, 2013). Sen sijaan, että strategian merkitystä ja soveltamisen monitasoisuutta todella tarkasteltaisiin, termiä käytetään usein koska sen vain ajatellaan kuuluvan moderniin tasa-arvonäkökulmaan (mm. Daly, 2005).

Vaikka valtavirtaistamisella yleensä pyritään laajentamaan näkökulmaa sukupuoleen, sitä on kritisoitu myös kapea-alaisuudestaan, eli toisin sanoen siitä, mitä se jättää ulkopuolelleen.

Esimerkiksi Dhamoon (2011) ja Baines (2010) korostavat intersektionaalisuuden, eli sukupuolen ohella myös esimerkiksi iän, seksuaalisen suuntautumisen ja yhteiskunnallisen aseman valtavirtaistamisen merkitystä yhteiskunnan valtarakenteiden tarkastelussa. Valtavirtaistamista strategiana on kritisoitu myös siitä, että sen määrittely ja toteuttaminen on hyvin länsijohtoista, ja lännen johtaessa kehitysprosessia strategiassa on postkolonialistisia piirteitä (mm. Palmary & Nunez, 2009). Kenet valtavirtaistaminen ottaa huomioon, ja kenet jättää huomiotta?

3.2 Sukupuolten tasa-arvo

Tasa-arvon ja eriarvoisuuden ulottuvuuksien voi nähdä kytkeytyvän kaikkeen. Asiaa jaotellaan kuitenkin usein erilaisiin osa-alueisiin: tarkastelussa voi olla esimerkiksi sukupuolten tasa-arvo, koulutuksen tasa-arvo, taloudellinen tasa-arvo tai näiden yhdistelmä. Vaikka tasa-arvon edistäminen on laajasti hyväksytty tavoittelemisen arvoiseksi, ja tavoitteeseen viitataan toistuvasti tässäkin tutkielmassa, voidaan kysyä, onko tasa-arvo koskaan valmis, ja voidaanko mitata, kuinka paljon sen tavoittelemisessa on edistytty. Mitä tasa-arvoisuus ylipäänsä on? Vaikka tasa-arvosta puhutaan laajasti, sen määritelmät ja edistämisen tavat vaihtelevat puhujasta toiseen.

Esimerkiksi YK:n tasa-arvokysymysten ja naisten aseman erityisneuvonantajien toimisto OSAGI määrittää sukupuolten tasa-arvon tarkoittavan sitä, että *yksilön oikeudet, velvollisuudet ja mahdollisuudet eivät riipu siitä, onko tämä syntynyt mieheksi vai naiseksi* (OSAGI, 2001). Määritelmät vaihtelevat myös YK:n eri organisaatioiden välillä. Esimerkiksi YK:n kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö UNESCO määrittää sukupuolten tasa-arvon tarkoittavan sitä, että *naisilla ja miehillä on tasa-arvoiset edellytykset toteuttaa ihmisoikeuksiaan täysin ja osallistua ja hyötyä taloudellisesta, yhteiskunnallisesta, kulttuurillisesta ja poliittisesta kehityksestä* (UNESCO, 2003). Toisaalta esimerkiksi suomalainen Tasa-arvoasiain neuvottelukunta TANE (2021) määrittää sukupuolten tasa-arvon tarkoittavan *sekä eri sukupuolten tasapuolisia oikeuksia ja mahdollisuuksia että lopputulosten tasa-arvoa, kuten päätösten tekemistä kaikkien sukupuolten kannalta mahdollisimman oikeudenmukaisella tavalla*. Määritelmä poikkeaa edellä esitetyistä YK:n organisaatioiden määritelmästä esimerkiksi niin, että se ei viittaa sukupuolella naisiin ja miehiin vaan *kaikkiin* sukupuoliin.

Outi Anttila jaottelee 2013 julkaistussa väitöskirjassaan yhdenvertaisuusperiaatteen kahteen osaan. Oikeudellinen, muodollinen yhdenvertaisuus merkitsee samanlaisten kohtelua samalla tavalla. Toimintatavan ongelmia ovat esimerkiksi sen puntaroiminen, milloin yksilöt ovat samanlaisia sekä

se, miten epäyhdennmukainen kohtelu voidaan osoittaa. Periaate voi myös ajaa tilanteeseen, jossa samanlaisia yksilöitä kohdellaan yhtä *huonosti*. Muodollisen yhdenvertaisuuden vastinparina on pidetty tosiasiallista tasa-arvoa, jonka myös Suomen perustuslaki pitää sisällään. Periaate painottaa samanlaisten samanlaisen kohtelun sijaan erilaisten erilaista kohtelua eli erilaisuuden huomioon ottamista. Tosiasiallista tasa-arvoa on laajennettu esimerkiksi jaotteluun tulosten tasa-arvosta ja mahdollisuuksien tasa-arvosta: samojen mahdollisuuksien tarjoaminen kaikille tai samojen *tosiasiallisten* mahdollisuuksien tarjoaminen kaikille, mikä usein edellyttää positiivisia toimia erilaisuuden huomioon ottamisessa. (Anttila, 2013, 45-54.)

Sukupuolten tasa-arvon edistäminen tunnistetaan yleensä sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen keskeiseksi tavoitteeksi (mm. Booth & Bennett, 2002). Muun muassa Bendl on huomauttanut, ettei sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen kuitenkaan ole täydellinen metafora sukupuolten tasa-arvolle, vaan ennemminkin epätarkka kuvaus. (Bendl, 2013). Usein strategian käytön yhteydessä sukupuolten tasa-arvon käsite jätetään avaamatta, eikä strategisella, saati toimeenpanevalla tasolla ole välttämättä ymmärrystä tai määritelmää siitä, mitä tasa-arvo ja sukupuolten tasa-arvo tarkoittavat (mm. Meier & Celis, 2011). Käsitteet sukupuolten tasa-arvosta vaihtelevat laajasti, ja valtavirtaistamisen ymmärtämiseksi on tärkeää ymmärtää myös, ettei sukupuolten tasa-arvo ole yksiselitteinen tavoite, jota voitaisiin soveltaa ilman lähempää tarkastelua ja pohdintaa.

3.3 Sotilaallinen kriisinhallinta

Kriisinhallintaan liittyy monimutkainen käsitteverkosto. Eri kriisinhallinnan toimijat määrittelevät toimintaansa eri tavoilla ja usein käsitteet limittyvät ja sotkeutuvat keskenään. Esimerkiksi rauhanturvaamista ja kriisinhallintaa käytetään usein synonyymeina toisilleen. Nykymuotoisen käsityksen sotilaallisesta kriisinhallinnasta voidaan nähdä juontuvan sotilaallisesta voimankäytöstä kriiseissä sekä perinteisemmästä rauhanturvaamisesta, jossa edellytyksenä ovat muun muassa osapuolten suostumus ja asevoiman käytön minimointi. (Pyykkönen, 2019, 99.) Sotilaallisten toimien lisäksi kriisinhallinnan keinoihin kuuluu myös siviilikriisinhallinta (UM, 2021). Tässä tutkielmassa käytetään termejä kriisinhallinta ja sotilaallinen kriisinhallinta, sillä näitä termejä on käytetty tarkasteltavassa toimintaohjelmassa (PV & PLM, 2019).

Kriisinhallintaoperaatiot ovat kansainvälisiä yhteistyöoperaatioita. Niiden vastuutahona voi olla esimerkiksi EU, YK tai Nato. YK:n ensimmäinen rauhanturvaoperaatio käynnistyi Suezilla vuonna 1956 kylmän sodan alkuvaiheilla (Pesu, 2020, 80). Kylmän sodan jälkeen toimintaympäristön

muututtua kriisinhallintaoperaatiot vakiintuivat osaksi länsimaisten asevoimien keskeistä toimintaa (Raitasalo, 2008). Ne ilmentävät voimakkaasti läntisen liberalismien ajatusta, jossa kansainvälinen yhteisö toimii yhdessä rauhan takaamiseksi jollakin alueella. Usein kriisinhallintaoperaatioiden päämääränä on tuoda kohdealueelle läntisiä demokratian, hyvän hallinnon ja ihmisoikeuksien arvoja (mm. VN, 2020, 45).

Laki sotilaallisesta kriisinhallinnasta (211/2006) määrittää ja ohjaa Suomen osallistumista operaatioihin. Lain mukaan *puolustusministeriö antaa sotilaallisen kriisinhallinnan edellyttämät tehtävät puolustusvoimille sekä ohjaa ja valvoo sotilaallista kriisinhallintaa* (5 §). Vuonna 2021 Suomi osallistuu operaatioihin Libanonissa (UNIFIL), Kosovossa (KFOR), Irakissa (OIR, NMI), Malissa (EUTM Mali, MINUSMA), Somaliassa (EUTM Somalia), Välimerellä (EUNAVFOR MED/Irini) ja Lähi-idässä Israelin ja sen lähimaiden rauhaa tarkkaillen (UNTSO) (PV, 2021). Lisäksi Suomi toimi Naton operaatiosta Afganistanissa (RS) kesäkuuhun 2021 asti. Lain mukaan samanaikaisesti suomalaisen henkilöstön vahvuus operaatioissa saa olla enintään 2000 (5 §).

Suomen osallistuminen sotilaallisiin kriisinhallintaoperaatioihin on laskenut merkittävästi 2000-luvun alusta operaatioihin osallistuneiden määrällä tarkasteltuna. Siinä missä vuonna 2000 osallistuneita oli vielä 1629, vuonna 2020 osallistuneita oli 387 (Findikaattori, 2021). Määrän väheneminen johtuu kriisinhallinnan parlamentaarisen komitean vuonna 2021 julkaiseman mietinnön mukaan muun muassa operaatioiden pienentymisestä sekä niiden luonteen muuttumisesta ja siitä, että operaatioiden vaativuuden ja kustannusten kasvaessa sotilaita on voitu lähettää operaatioihin yhä vähemmän (VN, 2021).

4 Aineisto

Tässä luvussa esitellään tutkielman aineistoa. Luku jakautuu kahteen osaan. Ensin luodaan katsaus tutkielmassa käytettävään puolustushallinnon toimintaohjelmaan, minkä jälkeen esitellään tutkimushaastatteluita aineistona. Tutkielmassa tekstiaineisto ja haastattelut tukevat toisiaan tutkimuskysymyksiin vastaamisessa.

4.1 Puolustushallinnon toimintaohjelma

Suomessa ulkoministeriö on laatinut päätöslauselman 1325 mukaisen kansallisen toimintaohjelman. Kansallisessa toimintaohjelmassa määritetään viisi vaikutusaluetta toiminnan tavoitteiksi. Tavoitteet ovat 1) *Naisten merkityksellinen osallistuminen ja sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen rauhanvälityksessä, rauhanprosesseissa ja siirtymäprosesseissa vahvistuu* 2) *Naisten merkityksellinen osallistuminen konfliktien ehkäisemiseen ja rauhanrakentamiseen vahvistuu* 3) *Turvallisuussektorilla ja kriisinhallinnassa tehostetaan sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista* 4) *Naisten ja tyttöjen suojelu sekä oikeuksien toteutuminen ja tarpeisiin vastaaminen kriiseissä vahvistuu* 5) *Suomi edistää tavoitteita 1-4 kansainvälisten ja alueellisten järjestöjen linjauksissa strategioissa ja toiminnassa sekä kannustamalla kansallisten toimintaohjelmien laadintaan.* (UM, 2018.) Ohjelmassa ei määritellä sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista. Kansallisessa toimintaohjelmassa tavoite 3 koskee sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista turvallisuussektorille ja kriisinhallintaan. Puolustusministeriö ja Puolustusvoimat on listattu sen vastuutahoiksi.

Puolustushallinto eli tässä tapauksessa puolustusministeriö ja Puolustusvoimat on laatinut kansallisen toimintaohjelman pohjalta oman hallinnonalakohtaisen toimintaohjelman. Ohjelmaan on kirjattu kansallisen tason tavoitteita ja niiden saavuttamiseksi toteutettavia tehtäviä. Toimintaohjelman kausi on 2019-2021, ja uutta ohjelmaa aletaan valmistella, kun ulkoministeriö on laatinut uuden kansallisen toimintaohjelman 2018-2021 toimintakauden jälkeen. Toimintaohjelma on ainut Pääesikunnan ohjeistus liittyen sukupuolinäkökulman valtavirtaistamiseen sotilaallisessa kriisinhallinnassa⁵, joten sillä on suuri merkitys toimeenpanon ohjaajana.

Puolustushallinnon "Naiset, rauha ja turvallisuus" toimintaohjelma vuosille 2019 - 2021 on yhteensä 15 sivuinen tekstidokumentti. Sen aloittaa puolustusministeriön kansliapäällikkö Jukka Juustiniemi ja Pääesikunnan päällikkö, kenraaliluutnantti Eero Pyötsiä allekirjoittama esipuhe, jossa muun muassa viitataan päätöslauselman 1325 ja ulkoministeriön kansallisen toimintaohjelman tavoitteisiin. Tämän jälkeen dokumentissa käydään lyhyesti läpi kansallista toimintaohjelmaa ja kerrotaan, että sen viidestä tavoitteesta puolustushallintoa koskettaa juuri tavoite 3
turvallisuussektorilla ja kriisinhallinnassa tehostetaan sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista.

⁵ Asia nousi esiin Pääesikunnan koulutusosaston erikoissuunnittelija Esa Janatuksen kanssa käydyssä taustoittavassa puhelinkeskustelussa.

Ohjelmassa on listattu tavoitetta koskevat tulokset ja tehtävät, joiden alla on kuvattu kutakin tehtävää laajemmin ja listattu toimeenpantavat aktiviteetit. Tavoitteen alle listatut tulokset ovat pääosin samoja kuin kansallisessa ohjelmassa, mutta kansallisen ohjelman kolmen tuloksen rinnalle on lisätty yksi uusi (tulos 3). Lisäksi tehtävissä, eli kansallisessa toimintaohjelmassa tulosten alle listatuissa kohdissa on hieman eroavaisuuksia. Ohjelmien tehtävien kuvauksissa on eroa sanavalinnoissa, ja esimerkiksi puolustushallinnon ohjelmassa käytetään termiä *gender* sukupuolen ja tasa-arvon sijaan. Erona kansalliseen toimintaohjelmaan on lisäksi tehtävien laajempi kuvaus.

Puolustushallinnon ja kansallisen toimintaohjelman välillä on siis muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta huomattavia yhtäläisyyksiä. Ohjelmien vertailussa on muistettava, että kansallisen ohjelman kriisinhallintaa koskevaa osuutta ovat olleet suunnittelemassa pääosin samat henkilöt, jotka ovat tehneet myös puolustushallinnon ohjelmaa. Ohjelmien välillä olevat erot selittyvät sillä, että samat henkilöt ovat halunneet tehdä muutoksia aiempaan tekstiin⁶. Asian ei siis voi katsoa olevan puhtaasti niin, että puolustushallinnon toimintaohjelmaa varten olisi ainoastaan kopioitu ulkoministeriön ohjelman kohdat, vaan samat henkilöt ovat olleet vaikuttamassa molempiin sekä aktiivisesti muokanneet niitä näkemyksensä mukaan. Lisäksi puolustushallinnon ohjelma on hyväksytty, osin tämän tutkielman haastateltavien työpöytien kautta, itsenäisesti puolustushallinnon sisällä. Siksi puolustushallinnon ohjelman voi ajatella heijastavan juuri puolustushallinnon sisäistä ajattelua kahden ohjelman yhtäläisyyksistä huolimatta.

Puolustushallinnon toimintaohjelman tehtävien alle listattujen aktiviteettien vastuutahoina on mainittu Puolustusvoimien tutkimuslaitos, Pääesikunta ja sen osastot sekä erikseen Pääesikunnan koulutus-, suunnittelu- ja henkilöstöosastot sekä oikeudellinen ja operatiivinen osasto, Kriisinhallintakeskus CMC, puolustusministeriö, puolustushaaraesikunnat ja erikseen Maavoimien esikunta, Porin prikaati, Puolustusvoimien kansainvälinen keskus, Suomen rauhanturvaajaliitto, Valtiokonttori, Maanpuolustuskorkeakoulu, ulkoministeriö, sisäministeriö, Puolustusvoimien hallintoyksiköt ja kriisinhallintaoperaatiot. Ohjelman mukaan *gender-agendaa* on edistetty *Puolustushallinnossa ja sotilaallisessa kriisinhallinnassa aikaisempina vuosina liittämällä gender-näkökulma operatiiviseen toimintaan, kehittämällä koulutusta kansallisesti (rotaatiokoulutus, Maanpuolustuskorkeakoulun koulutus ja Puolustusvoimien kansainvälisen keskuksen koulutus), kehittämällä koulutusta yhteistyössä Pohjoismaisen Nordic Centre for Gender in Military*

⁶ Asia nousi esiin Janatuisen kanssa käydyssä puhelinkeskustelussa sekä Janatuisen ja Levomaan haastatteluista.

Operations -keskuksen (NCGM) kanssa, nimittämällä operaatioihin gender-neuvonantajia ja gender-yhdyshenkilöitä sekä pyrkimällä lisäämään naisten määrää kriisinhallintatehtävissä erilaisin rekrytointikampanjoin. Taulukko 1 on toisinto puolustushallinnon toimintaohjelman viimeisellä sivulla kuvatusta taulukosta, joka summaa toimintaohjelman tavoitteen, tulokset ja niiden alle listatut tehtävät.

Tavoite	Turvallisuussektorilla ja kriisinhallinnassa on tehostettu sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista			
Tulokset	Tulos 1: Turvallisuussektorin ja kriisinhallinnan sukupuolijakauma on tasapainottunut	Tulos 2: Turvallisuussektorin ja kriisinhallinnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin on sisällytetty gender-näkökulma	Tulos 3: Turvallisuussektorin koulutukseen ja harjoituksiin on sisällytetty gender-näkökulma	Tulos 4: Kriisinhallintakoulutukseen ja -harjoituksiin on sisällytetty gender-näkökulma
Tehtävät	1.1. Suomi pyrkii lisäämään puolustushallinnossa toimivien naisten määrää ja varmistaa yhdenvertaisen uralla etenemisen kaikille	2.1. Suomi sisällyttää operaatioiden ja missioiden mandaattien toteutuksessa gender-näkökulman kaikille tasoille (strateginen, operatiivinen ja taktinen), ottaen huomioon seksuaalisen ja sukupuolittuneen väkivallan ehkäisyyn	3.1. Turvallisuussektorin henkilöstön perus- ja jatkokoulutukseen ja tutkintoihin sisällytetään gender-näkökulma ja -analyysi. Koulutuksen vaikuttavuutta arvioidaan	4.1. Varmistetaan jatkossakin gender-näkökulman sisällyttäminen kriisinhallintakoulutukseen ja -harjoituksiin
	1.2. Suomi pyrkii lisäämään siviilikriisinhallinnassa ja sotilaallisessa kriisinhallinnassa toimivien naisten määrää ja varmistaa yhdenvertaisen uralla etenemisen kaikille	2.2. Suomi soveltaa nollatoleranssilinjaa seksuaaliseen häirintään ja hyväksikäyttöön	3.2. Ylimmän johdon ja asiantuntijoiden koulutukseen sisällytetään gender-näkökulma ja -analyysi	4.2. Suomi tarjoaa kansainväliseen käyttöön koulutusmoduuleja tai -tilaisuuksia, jotka sisältävät gender-teeman
	1.3. Suomi pyrkii lisäämään gender neuvonantajina ja gender yhteyshenkilöinä toimivien asiantuntijoiden määrää ja erityisesti näissä tehtävissä toimivien miesten määrää	2.3. Suomi parantaa operaatioista ja missioista saatavan tiedon käyttöä gender-näkökulman kehittämisessä	3.3. Suomi ottaa gender-näkökulman huomioon kansainvälisissä ja keskeisissä kansallisissa sotilasharjoituksissa	4.3. Suomalaisten gender neuvonantajien ja gender-yhteyshenkilöiden osaamista kehitetään jatkuvasti
	1.4. Suomi selvittää kriisinhallintahenkilöstön läheisille suunnatuissa tukitoimissa mahdollisesti esiintyvät puutteet ja laatii suositukset tukitoimien kehittämiseksi			4.4. Suomi sisällyttää gender-agendan koulutusta käsitteleviin keskusteluihin kansainvälisillä foorumeilla

Taulukko 1 (PV & PLM, 2019, 13.)

Toimintaohjelma ei ole julkisesti luettavissa, vaan se on tarkoitettu sisäiseksi ohjeeksi. Kyse ei kuitenkaan ole turvallisuusluokitellusta asiakirjasta. Nykyinen toimintaohjelma on ensimmäinen

Puolustusvoimien ja puolustusministeriön yhteinen dokumentti. Toimintaohjelmaa ovat edeltäneet kaksi Puolustusvoimien hallinnollista määräystä vuosilta 2010 ja 2014. 2019-2021 toimintaohjelma, sitä edeltäneet hallinnolliset määräykset liitteineen sekä muuta asiaa koskevaa taustatietoa on saatu tutkielman toteuttamista varten Pääesikunnan koulutusosastolta. Tutkielman taustatiedon keräämiseksi Pääesikunnan koulutusosaston erikoissuunnittelija Esa Janatuisen kanssa puhelimitse käydyistä keskusteluista on käynyt ilmi, että hän on koordinoanut puolustushallinnon toimintaohjelman laadintaa ja vastannut lopullisen tekstin muotoilusta. Ohjelmaa ovat Janatuisen mukaan kommentoineet muutamat ohjelmassa mainituista vastuutahoista ennen sen julkaisemista sisäisesti puolustushallinnon käyttöön.

4.2 Tutkimushaastattelut

Tutkielman aineiston keräämiseksi toteutettiin puolistrukturoituja haastatteluita seitsemälle virkamiehelle, jotka ovat osallistuneet *Puolustushallinnon "Naiset, rauha ja turvallisuus" toimintaohjelma vuosille 2019 - 2021* valmisteluun tai työssään vastaavat keskeisesti toimintaohjelman toimeenpanosta asemassa, jossa heillä on auktoriteettia muuhun organisaatioon esimerkiksi opettajana. Juuri näillä henkilöillä on oikeus ja valta luoda ohjeita, joiden pohjalta sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista toimeenpannaan sotilaallisessa kriisinhallinnassa. Tällaisia henkilöitä on Suomessa vain kourallinen, mikä rajoittaa haastateltavien määrää. Kaikki henkilöt, joita lähestyttiin haastattelukutsulla, vastasivat siihen myöntävästi.

Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina. Niihin osallistuminen oli vapaaehtoista, ja ennen haastattelua osallistujille kerrottiin tarpeellista taustatietoa tutkielmasta ja sen tavoitteista. Haastateltavilta pyydettiin kirjallisesti suostumus haastatteluun, sen hyödyntämiseen tutkielmassa ja aineiston säilyttämiseen asianmukaisesti. Lisäksi haastatteluja varten on pyydetty ja saatu tutkimuslupa Puolustusvoimilta, jonka alaisissa organisaatioissa haastateltavat työskentelevät.

Haastateltavat suostuivat haastatteluun omalla nimellään ja kaikkien haastateltavien tiedot löytyvät tutkielman lopusta. Se, ettei haastatteluista tehty anonymisti, saattoi vaikuttaa haastateltavien vapautuneisuuteen haastattelutilanteessa. Asiasta vastaavia virkamiehiä on Suomessa niin vähän, että he olisivat todennäköisesti vähintäänkin keskenään tunnistaneet toistensa vastauksia joka tapauksessa. Tutkielman analyysissä ei kuitenkaan ole eroteltu vastauksia tietyn henkilön sanomiksi. Tutkielman kannalta on olennaista, mitä kyseiset virkamiehet asiasta ajattelevat virkansa

hoitajana. Valinnalla on haluttu korostaa, että vastaukset ovat puolustushallinnon virkamiesten vastauksia, eivät Esan, Virpin, Karin, Elenan, Hannun, Vesan ja Markun vastauksia.

Kukin haastattelu analysoitiin erikseen, mutta tutkielman analyysissä tuloksia tarkastellaan kokonaisuutena. On kuitenkin muistettava, että haastattelut olivat yksilöhaastatteluja, eli vaikka analyysissä tuloksia johdetaan aineistosta kokonaisuutena, tulokset eivät suoranaisesti kerro yksittäisen haastattelun sisällöstä. Vaikka kokonaisuutena haastattelussa toistuisi jokin tietty asia, se ei välttämättä tarkoita, että se olisi ollut jatkuvasti esillä jossakin tietyssä haastattelussa.

Yksi valitulle aineistolle luonteenomaisista piirteistä on, että tuloksia ei voida yleistää kauas niiden alkuperäisestä kontekstista: haastatteluaineistoa voidaan tulkita puolustushallinnon virkamiesten näkemyksinä, mutta siitä ei voida suoraan vetää yhteyksiä laajemmalle tasolle. Toisaalta tämä piirre liittyy myös tutkimusaiheeseen eli valtavirtaistamiseen: koska sen luonteeseen liittyy oleellisesti hajauttaminen, käsitettä tulkitaan eri tavoin eri paikoissa. Tämän tutkielman aineisto kertoo siis siitä, mitä juuri puolustushallinnossa valtavirtaistamisen nähdään tarkoittavan sotilaallisen kriisinhallinnan kontekstissa, eikä sen avulla voida ymmärtää mitä valtavirtaistaminen universaalisti tarkoittaa. Tulokset voivat kuitenkin kertoa jotakin esimerkiksi organisaatiokulttuurista tai yleisemmin vallitsevista ajatuksista, joita haastateltavat heijastavat näkemyksissään. Koska nämä henkilöt ovat muotoilleet ja toimeenpanneet nykyistä toimintaohjelmaa, ja todennäköisesti myös tulevaa toimintaohjelmaa, heidän käsityksillään on suuri painoarvo strategian siirtämisessä eteenpäin laajemmin organisaatioon.

Tietoa potentiaalisista haastateltavista saatiin Pääesikunnan koulutusosaston erikoissuunnittelija Janatuiselta. Tutkielman tekijällä ei ole ollut entuudestaan tiedossa, ketkä ovat osallistuneet toimintaohjelman laatimiseen ja toimeenpanoon, ja näin ollen osaston rooli linkkinä oli välttämätön. Yhteyden avulla pystyttiin epäilemättä luomaan myös jonkinlainen luottamussuhde jo ennen varsinaista tutkielman tekijän yhteydenottoa. Vaikka osaan Janatuisen tarjoamista potentiaalisista haastateltavista ei oltu yhteydessä tutkielman rajauksen säilyttämiseksi, oli hänellä suuri valta siihen, keitä tutkielmaa varten haastateltiin. Janatuinen oli myös tutustunut ennen haastattelua tutkielman tutkimussuunnitelmaan tutkimusluvan hakemisen yhteydessä. Hänellä oli siis haastatteluhetkellä parempi tietämys tutkielmasta ja sen tavoitteista kuin muilla haastateltavilla. Muille haastateltaville ilmaistiin haastattelukutsussa, ettei haastatteluun osallistuminen vaadi valmistautumista etukäteen, ja että itse asiassa tutkielman tekijä toivoo, ettei tilanteeseen valmistauduttaisi. Näin päädyttiin tekemään, sillä haastattelun ei ole tarkoitus olla pistokoe

sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisesta, vaan selvittää, mitä virkamiehet aidosti itse ajattelevat strategian tarkoittavan. Kutsun yhteyteen oli kuitenkin liitetty puolustushallinnon toimintaohjelma siltä varalta, että haastateltavat haluaisivat vielä katsoa sitä.

Tutkimushaastattelulle ominaista on yleensä ajatus rooleista, joissa haastateltavalla on tietoa, jota haastattelija ei entuudestaan tiedä: haastattelija on *tietämätön osapuoli* (Ruusuvuori & Tiitula, 2005, 22.) Tässä tapauksessa haastattelija eli tutkielman laatija on ennen haastatteluja jo analysoinut toimintaohjelmaa ja työstänyt tutkielman teoreettista viitekehystä, jolloin voidaan olettaa, että jonkinlaista ennakkotietoa asiasta on jo olemassa. Järjestys on kuitenkin tutkielmalle tarpeellinen, sillä haastatteluissa voidaan näin kysyä esimerkiksi tarkentavia kysymyksiä toimintaohjelmasta. Haastattelutilanteessa haastateltavat tuovat tutkimuskysymysten selvittämiseksi välttämätöntä lisätietoa tutkielmaan. Tästä ilmeisestä syystä sekä haastattelutilanteen roolien selkeyttämiseksi on oleellista, haastateltaville todella välittyy kuva, että heiltä saadaan haastattelijalle uutta tietoa.

Haastatteluihin aineistona vaikuttaa tutkijan oma positio. Paitsi että täydellinen neutraalius haastattelutilanteessa on kenties mahdotonta, jo tilanteeseen päätyminen juontaa haastattelijan positiosta. Esimerkiksi tutkielman aiheen valinta, kysymysten valinta ja tietynlaisiin haastateltaviin päätyminen ovat tutkijan valintoja, jotka vaikuttavat haastatteluun ja tutkielman tuloksiin. Haastattelijan oma tausta vaikuttaa siihen, miten tämä suhtautuu tilanteeseen ja esimerkiksi tulkitsee haastateltavaa. Toisaalta haastattelutilanteessa haastattelija voi esimerkiksi myötäillä, vahvistaa tai tehdä oletuksia, jotka vaikuttavat haastattelun kulkuun.

Haastattelut toteutettiin Microsoft Teams -sovelluksessa tutkielman toteuttamisaikaan vallitsevan koronapandemian vuoksi. Haastattelut nauhoitettiin tarkempaa analyysia varten. Haastattelusta saatu aineisto litteroitiin kokonaisuudessaan, ja siitä valittiin analyysiä varten soveltuvat kohdat, eli tutkimuskysymyksiin vastaamiseksi tarvittavat kohdat. Litteroinnissa merkittiin ylös esimerkiksi haastattelijan osuudet. Haastateltavien sanomia asioita ei yksinkertaistettu tai käännetty yleiskielelle, eikä esimerkiksi äänen painotuksia tai puheen taukoja merkitty. Litterointitapa ottaa huomioon sen, että haastattelukin on todellisuutta tuottava ja jäsentelevä tapahtuma, jossa haastattelijan rooli ei ole täysin neutraali (mm. Ruusuvuori & Nikander, 2017).

Etäyhteys vaikuttaa välttämättä haastattelutilanteen dynamiikkaan: osapuolet näkevät toisensa videon välityksellä, mutta esimerkiksi kahvikupin ääneen ei voida asettaa kuten kasvokkain tapahtuvassa haastattelussa. Esimerkiksi internet-yhteyden pätkiminen ja fyysinen etäisyys voivat

myös vaikuttaa tilanteeseen. Haastattelun tallentamisen varmistamiseksi sellaisten käytännöllisten asioiden kuten äänen- ja kuvanlaadun tarkistaminen on tärkeää (mm. Kurki & Mustanoja, 2020, 297-298), mikä korostuu erityisesti etäyhteyksin toteutettavassa haastattelussa. Toisaalta etähaastattelussa on positiivisiakin puolia tutkielman toteutettavuuden kannalta: esimerkiksi haastattelun videotallentaminen on suhteellisen yksinkertaista, ja haastateltavalla saattaa olla osallistumiseen fyysistä tapaamista matalampi kynnyks.

5 Menetelmä

Tutkielmassa aineistoja eli toimintaohjelmaa ja haastatteluaineistoa on analysoitu retorisen analyysin keinoin. Tutkielman tutkimuskysymykset ovat 1) *Mitä sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisesta sotilaallisessa kriisinhallinnassa strategisella tasolla vastaavat virkamiehet ymmärtävät käsitteen tarkoittavan?* 2) *Mihin sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisesta sotilaallisessa kriisinhallinnassa strategisella tasolla vastaavat virkamiehet ymmärtävät valtavirtaistamisella pyrittävän?* Retorinen analyysi sopii erityisen hyvin kysymykseen 2 vastaamiseksi, sillä tavoitteena on selvittää, miten toimintaohjelman sukupuolinäkökulman valtavirtaistamiseen liittyvien tavoitteiden tarpeellisuutta perustellaan. Kysymys 1 on kytketty osaksi valittua retorisen analyysin mallia, Toulminin argumentin anatomiaa. Siihen vastaaminen on tarpeellista, jossa voidaan vastata kysymykseen 2. Tässä luvussa luodaan ensin tiivis katsaus retorisen analyysin luonteeseen, minkä jälkeen siirrytään tarkemmin Stephen Toulminin luoman mallin hyödyntämisen esittelyyn.

5.1 Retorinen analyysi

Retorinen analyysi tutkii tapaa, jolla teksti suostuttelee tai pyrkii vakuuttamaan (mm. Jokinen & Juhila, 1999, 77). Retoriikkaa on kaikessa kielenkäytössä. Tutkittava aineisto on yleensä tekstiä tai puhetta, josta tarkastellaan tyypillisesti niiden argumentatiivista rakentumista (mm. Jokinen, 1999, 46-47). Paitsi että retoriikan ja diskurssiteorian suhde ei ole yksiselitteinen, myöskään retoriikka itsessään ei ole yhtenäinen oppi erilaisine perinteineen ja käyttötapoineen (Palonen & Summa, 1996, 7). Retorista analyysiä käytetään usein esimerkiksi poliittisen puheen tai tekstin tarkasteluun, mutta politiikkatoimien (*policy*) ja hallinnollisten toimintaohjelmien tarkastelussa se on vähemmän tyypillistä. Se on kuitenkin valittu tutkielmassa tarkastelun tavaksi, koska myös toimintaohjelman kieli pyrkii vaikuttamaan.

Retorinen analyysi liittyy vahvasti diskurssianalyysiin/diskurssintutkimukseen, ja sen nähdään toisinaan olevan diskurssianalyysin osa. Diskurssianalyysissa 1970-luvulla nähdyn “kielellisen käänteeseen” myötä kieltä alettiin tutkia yhä enemmän todellisuuden rakentajana ja muovaajana. (Pälli & Lillqvist, 2020, 378-381.) Myös tässä tutkielmassa taustaoletuksena on, että sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen ja siihen liittyvien käsitteiden käyttö paitsi heijastaa käyttäjän ajattelua, myös vaikuttaa todellisuuteen, kohteeseensa ja ympäristöönsä. Diskurssianalyysi ja retoriikan tutkimus limittyvät metodologisina lähestymistapoina toisiinsa ja niille yhteistä on esimerkiksi kiinnostus juuri siihen, miten kielenkäyttö rakentaa sosiaalista todellisuutta. (Jokinen, 1999, 38-39.)

Retoriikan opin nähdään usein syntyneen antiikin Ateenassa. Puhetaitoa korostaneita ajan retoriikan kehittäjiä olivat muun muassa Platon, Aristoteles ja Cicero. (Haapanen, 1996, 23.) Esimerkiksi Cicero piti puhetaitoa tärkeimpänä yhteiskunnassa vaikuttavana asiana ja ihmisen taitona (Haapanen, 1996, 44). Siinä missä retoriikkaa sovellettiin myös antiikin jälkeen aktiivisesti esimerkiksi renessanssin Italiassa (Haapanen, 1996, 46), 1500-luvun jälkeen retoriikka ei enää ollut entisessä arvossaan tiedemaailmassa (Perelman, 1996, 14). Kiinnostus kuitenkin heräsi uudestaan 1900-luvun puolivälissä Euroopassa ja Yhdysvalloissa niin sanotun uuden retoriikan myötä, jonka keskeisiä vaikuttajia ovat olleet erityisesti Kenneth Burke, Chaïm Perelman ja Stephen Toulmin. Kolmikko alkoi kehittää retoriikkaa uuteen suuntaan suunnilleen samaan aikaan toisistaan tietämättä. (Summa, 1996, 51-52.) Uudelle retoriikalle tunnusomaista on analysoida kaikenlaisia aineistoja yhteiskunnan eri osa-alueilta ja erilaisista lähteistä retorisen analyysin avulla (mm. Perelman, 1996, 11). Tyypillinen analyysin tapa on erilaisten retoristen strategioiden tunnistaminen ja jäsentäminen eli se tapa, jolla yleisöä pyritään vakuuttamaan ja suostuttelemaan (Jokinen, 1999, 50).

5.2 Argumentin anatomian malli

Filosofi Stephen Toulmin syntyi Lontoossa vuonna 1922 ja vietti suuren osan elämästään Yhdysvalloissa (Grimes, 2009). Hänen epistemologiaan painottuvan tuotantonsa tunnetuimpia teoksia ovat *The Uses of Argument* (1958) ja *Cosmopolis, the Hidden Agenda of Modernity* (1990). (Summa, 1996, 73.) Toulminille argumentointi on nimenomaan päättelyä, eikä hänen painotuksensa retoriikan osalta useinkaan ole sen suostuttelevassa elementissä. Toulmin ei itseasiassa omassa työssään käytä termiä retoriikka, eikä Toulmin suinkaan tarkoittanut tulla tunnetuksi juuri retoriikan

kehittäjänä (Summa, 1996,74; Toulmin, 2015, 7). Vaikka hänen kenties tunnetuin teoriansa koskee tässä tutkielmassa käytettävää argumentin anatomian mallia, kyseessä on hyvin pieni osa Toulminin työstä. Lisäksi hän käsitti itse puhuvansa pääasiassa *argumentaatiosta*, ja hänen työnsä on nostettu muiden toimesta osaksi uuden *retoriikan* koulukuntaa.

Toulminin työssä keskiössä oli luonnollisen väittelyn ja argumentoinnin suhde logiikan tapaan tutkia päättelyä ja argumentaatiota. Hän kritisoi tapaa pitää analyttistä syllogismia, eli päättelyä, jossa johtopäätös johdetaan kahdesta premissistä, ainoana *oikeana* argumentaation mallina. Toulmin piti mallia yksinkertaistavana, eikä sitä hänen mukaansa tulisi soveltaa sellaisenaan laajasti eri tieteenaloilla. Hänen mukaansa painopisteen tulisi siirtyä lähemmäs empiriaa eli lähemmäs todellisia, moninaisia keskustelutilanteita. Hän pyrki ottamaan huomioon todelliset keskustelutilanteet myös kritisoidessaan ajan loogista empirismia, joka laski todennäköisyyksien arvioinnin matemaattiselle pohjalle sivuuttaen inhimillisiä tekijöitä. (Summa, 1996, 74-76.) Toulminin mukaan argumentaation sopiva käyttö vaihtelee tilanteesta toiseen, ja ymmärtääkseen argumentaatiota on ymmärrettävä ihmisiä jotka ovat sen takana (Toulmin & Janik & Rieke, 1979, 7 & 16).

Kenties tunnetuin osa Toulminin työtä koskee hänen esittämänsä argumentin eri osien mallia, johon viitataan usein suomeksi *argumentin anatomiana* (Summa, 1996, 77). Mallia on kutsuttu myös esimerkiksi *Toulminin malliksi*, *analyysihahmoksi* ja *analyysikaavioksi* (Niemikari, 2019). Malli jaottelee argumentin rakennetta ja osia. Sen sijaan, että argumentissa siirryttäisiin esimerkiksi suoraan A->B, on otettava huomioon esimerkiksi sen taustalla olevia olettamuksia ja varauksia (Toulmin, 2003, 89). Vaikka mallissa on puutteensa, sen vahvuus on juuri sen esittämässä siirtymäsäännöissä, jotka pyrkivät tarjoamaan kehitysehdotuksen Toulminin yksinkertaistavana pitämään syllogismiin päättelyssä (Summa, 1996, 80-81). Toulminin mallin käytössä tutkielman aineiston analyysissä katsotaan argumenttia nimenomaan sen kannalta, miten se esitetään juuri *tässä* aineistossa, eli mitä juuri tässä aineistossa käsitetään esimerkiksi perusteeksi tai varaukseksi. Tarkoituksena ei siis ole rakentaa ideaalia argumenttia, vaan tutkia mallin avulla, millainen tai millaisia argumentteja aineistossa on tutkimuskysymyksiin liittyen.

Osien suomenkielisistä käännöksistä on erilaisia versioita, ja tässä tutkielmassa käytetään Hilka Summan (1996) käyttämiä versioita. Esimerkiksi *The Uses of Argument* -teoksen suomentanut Tapani Kilpeläinen käyttää Summasta poiketen termejä oikeutus (*warrant*) ja vastatodistelut (*rebuttals*) (Toulmin, 2015). Poikkeuksena Summan suomennoksista tutkielmassa käytetään

Kilpeläisen suomennosta väite (*claim*) Summan johtopäätöksen sijaan. Väitteellä ja johtopäätöksellä viitataan mallin käytössä samaan argumentin anatomian osaan, mutta ne sisältävät keskenään hiukan erilaiset näkökulmat malliin. Käyttämällä sanaa johtopäätös korostettaisiin sitä, että kaikki muut mallin osat johtavat tähän johtopäätökseen. Hiukan harhaanjohtavasti sana siis antaa ymmärtää, kuin argumentin esittäjä kertoisi ensin seikkoja, joista tämä saapuu johtopäätökseensä. Käyttämällä sanaa väite mallia halutaan katsoa siitä näkökulmasta, että väite on usein argumentin ainut ääneen lausuttu osa, jäävuoren huippu. Yleensä esitettyyn väitteeseen johtaneita seikkoja on kysyttävä ja kaivettava erikseen, aivan kuten tässä tutkielmassa tehdään. Toisin sanoen, johtopäätöksellä ja väitteellä viitataan samaan mallin osaan, mutta ne sisältävät pienen vivahde-eron siitä, missä järjestyksessä mallia katsotaan.

Toulmin kuvaa alun perin vuonna 1958 julkaistussa teoksessaan *The Uses of Argument* mallia lopulta melko lyhyesti. Kuitenkin vuonna 1979 julkaistussa teoksessa *An Introduction to Reasoning* Toulmin kirjoittaa yhdessä Richard Rieken ja Allan Janikin kanssa argumentin rakentumisesta lähes samoin termein, mutta laajemmin. Teosten malleissa on joitakin eroja. Esimerkiksi alkuperäisessä mallissa väitteen taustalla kuvataan olevan *lähtötietoja* (*data*), ja vuoden 1979 mallissa taas *perusteita* (*grounds*). Tässä tutkielmassa käytetään termiä *lähtötiedot* suomennosten sekaannusten välttämiseksi (*warrant=peruste*), ja kahta termiä katsotaan käytännöllisesti toistensa vastineina.

Väite (*claim=C*) on Toulminin mallissa argumentin anatomian *viimeinen* osa, eli piste jota kaikki muut osat mallissa tukevat. Sen taustalla on yleisesti hyväksyttyjä ja relevantteja *lähtötietoja* (*data=D*), joille väite perustuu. Lähtötietojen ja väitteen välille tarvitaan kuitenkin jotakin, jotta argumentissa on järkeä: *perusteita* (*warrant=W*) ja *taustatukea* (*backing=B*). Perusteet ovat tyypillisesti yleisesti asiaa koskevia tietoja, joihin väitteen luotettavuus nojaa. Taustatuki tukee perustetta, ja sen luonne voi vaihdella riippuen alasta, josta puhutaan: juridiikassa kyse voi olla tietystä lakipykälästä, tieteessä hyväksytyistä teoreettisista malleista. Perusteet ja taustatuki nojaavat yleiseen tietoon asiasta, eivät omiin päätelmiin. *Tarkennukset* (*qualifier=Q*) ja *varaukset* (*rebuttal=R*) kertovat argumentin vahvuuksista sekä validiteetista, paikkansapitävyydestä tai kelpoisuudesta. Tarkennukset voivat sisältää sanoja kuten välttämättä, varmasti, todennäköisesti, mahdollisesti tai ilmeisesti. Varaukset viittaavat epätavallisiin olosuhteisiin, jotka saattaisivat heikentää argumentin voimaa. (Toulmin & Janik & Rieke, 1979, 25-80). Mallin osia voidaan lähestyä soveltaen Toulmin, Janikin ja Rieken esimerkkiä (Toulmin & Janik & Rieke, 1979, 44).

Tuolla on tulipalo! = Väite C

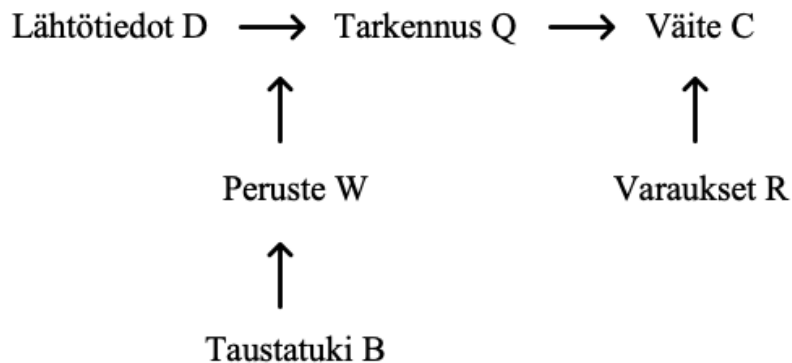
Näen, että sieltä tulee savua. = Lähtötieto D

Savu tarkoittaa tulta/Ei savua ilman tulta. = Peruste W

Jotta savua syntyy, tarvitaan palamisreaktiossa syntyviä kaasuja. = Taustatuki B

Talosta nousee savua, joten on *todennäköistä*, että siellä saattaa olla tulipalo. = Tarkennus Q

Kyseessä on siis tulipalo, *ellei* talossa satu olemaan esimerkiksi pahasti savuttava takka. = Varaus R

Taulukko 2. Kuvaus Toulminin mallista (mm. Toulmin, 2003, 97)

Mallissa lähtötiedot, peruste ja taustatuki vaikuttavat läheisesti samankaltaisilta konsepteilta, ja erityisesti kahta jälkimmäistä on usein haastavaa erottaa toisistaan. Lähtötieto on argumentin osa, johon viitataan yleensä julkisesti sen lausuttaessa. Peruste sen sijaan on piilevä oletus, jota argumentin esittäjän ja yleisön on pidettävä uskottavana, jotta argumentti voi vaikuttaa uskottavalta. Toulmin kuvaa perustetta myös siirtymäsäännöksi, joka oikeuttaa liikkumisen alun lähtötiedoista kohti johtopäätöstä. Taustatuki ja peruste ovat hyvin samankaltaisia rakenteen osia: Molemmat ovat julkilausumattomia oletuksia, jotka mahdollistavat argumentin järkevyyden. Erityisesti taustatiedot vaihtelevat riippuen tieteenalasta. (Summa, 1996, 78-79.)

Toulminin malli havainnollistaa yksinkertaisesti ja visuaalisesti argumentin rakentumista, ja juuri tästä syystä sitä on käytetty paljon esimerkiksi Yhdysvalloissa lukio- ja yliopisto-opetuksen kirjallisen argumentaation opetuksessa (Ellis, 2015). Samassa ominaisuudessa piilee kuitenkin myös yksi mallin saamista kritiikeistä liittyen monimutkaisten asetelmien yksinkertaistamiseen. Todellisuudessa argumentit kytkeytyvät yleensä osaksi laajempaa keskustelua, joka saattaa jäädä anatomian mallin ulkopuolelle. Mallia on kritisoitu myös muun muassa siitä, että varsinkin puheesta voi olla vaikeaa erottaa sen samankaltaisia osia toisistaan: lähtötietoja, perusteita ja taustatukea. (mm. Simosi, 2013).

Toisaalta Toulmin ei ilmeisesti alun perin uskonut mallistaan tulevan niin laajasti erilaisissa yhteyksissä käytetty. Kun mallia kuitenkin sovelletaan mitä moninaisimmissa yhteyksissä esimerkiksi valtavirtaistamista koskevan keskustelun tulkitsemisessa, on syytä pohtia tapauskohtaisesti sen toimivuutta ja esimerkiksi kunkin osan luonnetta. Se, mikä on taustatietoa jossakin tapauksessa, voi toisessa argumentissa olla esimerkiksi peruste. Mallia eri alueilla hyödyntäneet tutkijat ovatkin kehittäneet sitä eteenpäin kukin omalla tavallaan. Esimerkiksi William Dunn (1994) on käyttänyt mallia politiikkatoimien analysoinnissa ja jaotellut edelleen esimerkiksi eriluonteisia väitteitä ja perusteita. Toulmin kuvasi alun perin argumentin anatomian mallia melko lyhyesti, mikä jättää mallin käyttäjälle yhtäältä paljon vapautta, toisaalta paljon vastuuta.

6 Analyysi

Tässä luvussa tarkastellaan tutkielman aineistoa eli toimintaohjelmaa ja seitsemää virkamieshaastattelua Toulminin argumentin anatomian mallin avulla. Argumentin anatomian *väite* otetaan analyysissä annettuna: Sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista tulee soveltaa suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa. Väite voidaan tutkielman analyysin näkökulmasta ottaa annettuna, sillä esimerkiksi toimintaohjelman olemassaolo itsessään pohjaa tälle ajatukselle. Näin voidaan keskittyä tarkastelemaan sitä, miten tähän väitteeseen päädytään eli argumentin anatomiaa. Tavoitteena on siis selvittää, miten sotilaallisen kriisinhallinnan parissa strategisella tasolla perustellaan esitettyä väitettä ja mitä argumentin lähtötietona käsitetään olevan. Toisin sanoen, mitä sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen nähdään tarkoittavan, ja miksi sitä ymmärretään sovellettavan sotilaallisessa kriisinhallinnassa.

Koska Toulmin on kuvannut koko argumentin anatomian mallia melko lyhyesti, hän ei ole laajalti selittänyt esimerkiksi lähtötietojen rakentumista. Tämä antaa mallin käyttäjälle melko laajan vapauden ja vastuun tulkita lähtötietojen muodostumista itse. Tässä tutkielmassa vastaukset kysymykseen 1 omaksutaan lähtötiedoksi (D). Tätä analyysiä käydään läpi alaluvussa 6.1. Lähtötiedot ovat tietoja, joihin vedotaan väitteen tukemiseksi (Toulmin & Janik & Rieke, 1979, 33). Ajatuksena on, että se, mitä sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen katsotaan tarkoittavan, on haastateltavien ja toimintaohjelman näkökulmasta yleisesti hyväksyttyä ja relevanttina pidettävää tietoa. Haastateltavat siis lausuvat julki näkemyksensä siitä, mitä valtavirtaistaminen heidän mukaansa tarkoittaa. Vastauksia tutkimuskysymykseen 2 eli siihen, mihin valtavirtaistamisella

ymmärretään pyrittävän, tulkitaan tutkielman analyysissä perusteina. Kysymyksen voisi muotoilla myös: miksi valtavirtaistamista tulee soveltaa? Näitä vastauksia käsitellään alaluvussa 6.2.

Tutkielmassa taustatuki, eli ne asiat, joihin perusteissa vedotaan, tukevat kysymykseen 2 vastaamista. Tarkennuksia ja varauksia, eli väitettä mahdollisesti horjuttavia asioita on tarpeen tarkastella väitteen voimakkuuden ymmärtämiseksi. Toisin sanoen tarkastelemalla tarkennuksia ja varauksia saadaan varmistusta sille, pitääkö tutkielman analyysissä esitetty väite paikkansa. Näitä havaintoja käsitellään alaluvussa 6.3.

Analyysissä edetään Toulminin argumentin anatomian mallin osien mukaisesti. Aluksi tarkastellaan argumentin lähtötietoa eli sitä, mitä sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen nähdään tarkoittavan. Tässä kappaleessa analysoidaan toisin sanoen vastauksia tutkimuskysymykseen 1. Tämän jälkeen siirrytään tarkastelemaan perusteita väitteelle, eli sitä miksi valtavirtaistamista tulee soveltaa aineiston perusteella, toisin sanoen vastauksia tutkimuskysymykseen 2. Seuraavaksi analyysissä tarkastellaan taustatukea eli asioita, jotka tukevat perusteita, sekä tarkennusten ja varauksien ilmenemistä aineistossa, eli piirteitä, jotka voisivat heikentää väitteen paikkansapitävyyttä. Lopuksi luodaan tiivis yhteenveto analyysin tuloksista.

6.1 Lähtötieto eli mitä sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen on

Tässä alaluvussa käydään läpi aineistoa tarkemmin liittyen siihen, mitä sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen ymmärretään tarkoittavan eli tämän tutkielman analyysin kannalta, mikä on argumentin anatomian mallin lähtötietoa. Eriävistä näkökulmista huolimatta jotkin piirteet toistuivat haastatteluissa ja toimintaohjelmassa. Alaluvussa edetään havainto kerrallaan. Aineistosta esiin nousseet havainnot liittyvät vahvasti toisiinsa, eikä niiden esittämisjärjestys tekstissä liity niiden painoarvoon tai esiintymisjärjestykseen aineistossa.

Havainnoista viisi vastaa suoraan kysymykseen mitä valtavirtaistaminen aineiston perusteella on tai mitä sen ymmärretään tarkoittavan: valtavirtaistaminen on epäselvä ja muuttuva käsite, pääasiassa Puolustusvoimien ja kotimaan ulkopuolelle suuntautuvaa toimintaa, *gender*-näkökulmaa, joka koskee sukupuolten lisäksi operaatioalueella heikossa asemassa olevia vähemmistöryhmiä sekä periaatteessa kaiken toiminnan läpäisevä asia, mutta toisaalta pääasiassa naisia ja naisten määrää koskeva asia. Lisäksi käsityksiin siitä, mitä valtavirtaistaminen tarkoittaa liittyy viisi tekijää: suomen- ja englanninkielisten termien sekoittuminen, binäärinen sukupuolikäsitys, kietoutuminen sääntöihin ja ohjeisiin sekä toisaalta tietoon ja osaamiseen sekä ajatus siitä, että valtavirtaistaminen

on Suomessa jo melko hyvällä tolalla, mutta toisaalta jotakin mihin ei olla vielä aivan päästy. Varsinaisiin havaintoihin *liittyvät* havainnot kertovat keskeisesti käsityksistä valtavirtaistamisesta, eikä niitä siksi voi sivuuttaa analyysissä.

Ensimmäinen havainto koskee sitä, että valtavirtaistaminen nähdään epäselvänä käsitteenä. Puolustushallinnon toimintaohjelmassa sukupuolinäkökulman valtavirtaistamiselle, eli puolustushallinnon termein *gender-näkökulman valtavirtaistamiselle*⁷, tarjotaan varsinainen selitys vasta ohjelman viimeisillä sivuilla, jossa todetaan: *Gender-näkökulman valtavirtaistaminen tarkoittaa, että sitä on kyettävä käyttämään kaikissa kriisinhallinnan tehtävissä kaikilla tasoilla.* Määritelmästä ei vielä selviä varsinaisesti, *mitä* on kyettävä käyttämään, eli mitä valtavirtaistaminen on. Vaikka määritelmä esitetään ohjelmassa ohimennen, voi koko ohjelman sisällön tulkita selittävän sitä, mitä valtavirtaistaminen on. Toisaalta määritelmän tarjoaminen vasta ohjelman loppupuolella herättää kysymyksen, onko määritelmä niin itsestään selvä, ettei sitä ole tarvinnut alussa kertoa, vai onko määritelmä niin epäselvä, että sitä on vaikeaa löytää ohjelmasta.

Myöskään tutkimushaastatteluissa ei noussut esiin yhtä yhtenäistä ja selkeää määritelmää sukupuolinäkökulman valtavirtaistamiselle. Osa haastateltavista oli selvästi valmistautunut haastatteluun muun muassa lukemalla kutsun oheen liitetyn puolustushallinnon toimintaohjelman uudelleen sekä pohtimalla valtavirtaistamista etukäteen. Sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista kuvattiin muun muassa *dynaamiseksi* ja *laajenevaksi* käsitteeksi, jonka sisältö monen haastateltavan kokemuksen mukaan vaihtelee asiansyhteydestä riippuen. Useimmat haastateltavista vaikuttivat epävarmoilta käsitteen määrittelyn suhteen. Haastateltavat käsitelivät vastauksissaan samaa teemaa, sukupuolta ja sotilaallista kriisinhallintaa, mutta tarkemmat aiheet olivat hyvin moninaisia pienistä operaation käytännön yksityiskohdista laajempiin teoreettisiin ajatuksiin. Toulminin mallissa lähtötieto on yleisesti hyväksyttynä pidettyä tietoa, joille väite pohjaa. Vaikka esimerkiksi haastateltavien vastausten laajuudessa ja käytännön esimerkeissä oli eroja, kokivat nämä todennäköisesti kuitenkin puhuvansa juuri valtavirtaistamisesta esimerkiksi kysyttäessä, mitä ymmärrät valtavirtaistamisen tarkoittavan. Näin tietoa voidaan tarkastella lähtökohtana argumentin rakentumiselle⁸ siitä huolimatta, että haastateltavat kokivat käsitteen epäselväksi.

⁷ Toimintaohjelmassa käytetään moninaisia kirjoitusasuja kuten *gender näkökulma* ja *gender-näkökulma*, ja siksi myös tutkielmassa esiintyy monia tapoja kirjoittaa vastaavia termejä.

⁸ Keskustelulle siitä, mitä Toulminin mallia sovellettaessa voidaan pitää lähtötietona, olisi varmasti tarvetta. Pohdinnassa voi nopeasti siirtyä syvälle ontologiaan ja epistemologiaan: Mitä (lähtö)tieto on ja miten ajatus yleisenä totuutena pidetystä asiasta rakentuu? esimerkiksi Perelman saattaisi pitää tapausta, jossa *puhuja ei huolehdi yleisön hyväksynnästä premissilleen* luvattomana ennakkopäätelmänä — totuutena pidettyjä asioita ei tulisi pitää ennalta annettuina (Perelman, 1996, 28-31).

Kaksi valtavirtaistamiskäsityksiin *liittyvää* piirrettä on syytä esitellä, jotta esimerkiksi aineistossa käytettyä kieltä voidaan ymmärtää paremmin: suomen ja englannin sekoittuminen sekä aineistossa korostunut binäärinen sukupuolikäsitys. Haastatteluissa nousi ilmiselvästi esiin suomen- ja englanninkielisten termien sekoittuminen, mikä liittyy voimakkaasti edellä esiteltyyn havaintoon valtavirtaistamisen kokemisesta epäselvänä käsitteenä. Useat haastateltavat viittasivat itse erikielisten termien aiheuttamiin haasteisiin, ja kaikki käyttivät aiheeseen liittyvää käsitteistöä molemmilla kielillä. Osa haastateltavista myös kysyi haastattelijalta, tarkoittaako tämä esimerkiksi valtavirtaistamisella *mainstreamingia*. Pääasiassa kielten sekoittuminen liittyi kuitenkin sukupuolta koskeviin termeihin *gender* ja sukupuoli. Englanninkielisen termin käyttö jakoi haastateltavia. Osa piti sen käyttöä puhtaasti hyvänä asiana sen tarjoaman laajemman merkityksen vuoksi, osa taas kyseenalaisti vieraan kielen käytön. Kielten sekoittuminen nousi esiin kaikissa haastatteluissa. Yksi haastateltavista totesi jo ennen varsinaisten haastattelukysymysten esittämistä:

Joo, ja sanotaanko niin, että tota toi gender sana on hankala suomentaa, ja esimerkiksi tota viime syksynä oli joku sellanen seminaari, missä puhuttiin tasa-arvoasiantuntijasta eli gender advisor, ja mun mielestä niinkun se oli täysin harhaanjohtava termi, koska mä en nää sitä, että gender on tasa-arvo, että ehkä toi sukupuoli on parempi, mutta, että tota mä ite koen, että on hirveen haasteellista suomentaa näitä, ja mä käytän mieluummin englanninkielisiä termejä, mutta joo mainstreaming on varmasti valtavirtaistaminen.

Toimintaohjelmassa kerrotaan, että *kansallisten toimintaohjelmien toimeenpanoa on kutsuttu puolustusvoimissa gender-toiminnaksi*. Toimintaohjelmassa käytetään myös esimerkiksi termejä *gender-näkökulma*, *gender-agenda*, *gender-neuvonantaja*, *gender-analyysi*, *gender-koulutus* ja *gender-yhdyshenkilö*. Myös Suomen kansallisessa toimintaohjelmassa käytetään muun muassa termiä *gender neuvonantaja*, vaikka pääosin kansallisessa toimintaohjelmassa puhutaankin *sukupuolinäkökulmasta* ja sen valtavirtaistamisesta. Niin toimintaohjelmassa, puolustushallinnossa kuin yleisemmin suomalaisessa valtionhallinnossa valtavirtaistamiseen ja sukupuolten tasa-arvoon liittyvä termistö on hyvin vaihtelevaa, ja samoista asioista puhutaan usein erikielisillä tai eri suomenkielisillä sanoilla — ei siis ihme, jos käsitteistön moninaisuus herättää hämmennystä.

Esimerkiksi Sirkku Terävä huomauttaa päätöslauselman 1325 toimeenpanoa suomalaisessa rauhanurvakoulutuksessa koskevassa pro gradu -tutkielmassaan, että *gender*-termin ymmärtäminen edellyttää laajempaa perehtyneisyyttä sukupuoleen liittyvään käsitteistöön ja eri termien

merkityksiin, ja vieraskielisten termien käyttö voi etäännyttää kuulijan aiheesta (Terävä, 2009, 45). Toisaalta useat tämän tutkielman haastateltavat totesivat, ettei suomessa ole vastaavaa sanaa, joka kuvaisi täysin sitä, mitä he ymmärtävät englannin *gender*-termin tarkoittavan, ja siksi valinta käyttää juuri sitä on heidän mukaansa perusteltu ja hyvä. Kaiken kaikkiaan, sekä suomen- että englanninkielisen termistön käyttämiseen liittyy omia hyviä ja ongelmallisia puoliaan, eikä valinta ole yksinkertainen.

Toinen valtavirtaistamiskäsityksiin liittyvä piirre, joka on syytä esitellä, jotta havaintoja voidaan ymmärtää, koskee sukupuolen käsittämistä binäärisenä. Toimintaohjelman alaviitteessä huomautetaan, että *englannin kielen sana gender tarkoittaa sosiaalista sukupuolta erotukseksi biologisesta sukupuolesta*. Huomautuksen voisi nähdä viittaavan muun muassa Butlerin kuvaamaan ajatukseen sukupuolen performatiivisuudesta ja sosiaalisesta rakentumisesta. *Gender*-sanan merkitys juuri sosiaalisena sukupuolena mainittiin myös muutamassa haastattelussa. Vaikka toimintaohjelmassa ja osassa haastatteluista viitataan sukupuolen sosiaaliseen rakentumiseen, molemmissa korostui sukupuolen hahmottaminen kahtena erillisenä kokonaisuutena: naisena ja miehenä. Ohjelmassa viitataan toistuvasti miehiin ja naisiin, ja muun muassa *kumpaankin* sukupuoleen. Haastatteluissa asia nousi esiin esimerkiksi sanavalinnoissa koskien sukupuolivaikutusten osumista *kumpaankin sukupuoleen erikseen* ja henkilöstön ajattelemista *kahtena kokonaisuutena*. Asia korostui myös muun muassa termien *naisyhteisö* ja *miesyhteisö* käytössä, sekä sanavalinnoissa kuten *naisten ja miesten välinen* sekä *että me ei aiheuteta erilaisia tai eriarvoistavia tilanteita tai erilaisia vaikutuksia naisille ja miehille*. Kaikissa haastatteluissa korostuvat juuri mies ja nainen, vaikka osa haastateltavista viittaakin muutaman kerran *kaikkiin* sukupuoliin.

Sukupuolen näkeminen kahtena kokonaisuutena korostuu myös tavalla, jolla naisten ja miesten tarpeet käsitetään perustavanlaatuisesti erilaisina. Esimerkiksi toimintaohjelman tulos 1 eli *Turvallisuussektorin ja kriisinhallinnan sukupuolijakauma on tasapainottunut* sisältää tehtävän 1.4. eli *Suomi selvittää kriisinhallintahenkilöstön läheisille suunnatuissa tukitoimissa mahdollisesti esiintyvät puutteet ja laatii suositukset tukitoimien kehittämiseksi*. Eräässä haastattelussa tehtävän yhteyttä tulokseen kuvattiin niin, että *naisten, joilla on – – pieniä lapsia, niin haluttiin niin kun tavallaan niin kun helpottaa sitä tuskaa mitä se perheestä puoleks vuodeks tai vuodeks eroon lähteminen aiheuttaa, ja sitten taas tää tukee miehiäkin, joilla sitten jää perhettä kotiin, että tietävät sitten, että perheestä tavallaan huolehditaan*. Nais- ja miesrauhanturvaajien perheeseen liittyvät tarpeet tehtävän suhteen kuvataan näin erilaisina: nainen kaipaa lapsiaan, miehelle riittää tieto siitä,

että perheestä huolehditaan. Toisaalta yksi haastateltavista nosti esiin, ettei hän lainkaan ymmärrä kyseisen tuloksen ja tehtävän eli sukupuolijakauman tasapainottumisen ja läheisten tuen välistä yhteyttä. Operaatioalueen eri sukupuoli- ja ikäryhmillä nähdään kuitenkin haastatteluiden perusteella olevan selvästi erilaisia tarpeita, minkä vuoksi eri ryhmät tarvitsevat erilaista apua. Esimerkkinä haastatteluissa nousivat muun muassa naisten riski joutua raiskauksen tai ihmiskaupan uhriksi ja poikien jalkaväkimiinoihin liittyvä riski näiden *leikkiessä ja pelaillessa*.

Toinen aineistosta tehty havainto siitä, mitä valtavirtaistaminen tarkoittaa on, että valtavirtaistamisen käsitetään olevan pääasiassa puolustusvoimien sekä kotimaan ulkopuolelle suuntautuvaa toimintaa. Vaikka monet haastateltavista viittasivat myös Puolustusvoimien henkilöstöä ja suomalaisia sotilaita koskeviin aihealueisiin kuten rekrytointiin ja naispuolisten sotilaiden määrän lisäämiseen, suurin osa valtavirtaistamisen sisältöä koskevista esiin nostetuista asioista liittyi operaatioalueiden siviiliväestön ja rauhanturvaajien kanssakäymiseen. Toisin sanoen, sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen sotilaallisessa kriisinhallinnassa koskee haastateltavien käsityksen mukaan laajalti Puolustusvoimien ulkopuolelle suuntautuvaa toimintaa, jossa suomalainen sotilas on aktiivinen toimija — sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista operaatioalueen yhteiskuntaan. Useat haastateltavista nostivat sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen tarkoitukseksi nimenomaan tukea paikallisen yhteiskunnan kehitystä⁹ ja sen, että operaatioalueella paikalliset ottaisivat jatkossa naisten näkökulman paremmin huomioon. Monet haastateltavista kertoivat esimerkkejä valtavirtaistamisesta CIMIC-toiminnassa, eli sotilas-siviiliyhteistyöstä. Havainto linkittyy voimakkaasti sotilaallisen kriisinhallinnan normatiivisiin tavoitteisiin.

Yksi haastateltavista esimerkiksi kertoi, että on hyvä käyttää termiä *gender* eikä sukupuoli, koska *se sukupuolinäkökulma ohjaa liikaa ajatuksia tähän Puolustusvoimien tai joukon sisäisiin tasa-arvoasioihin koska täs on kysymys kuitenkin aika paljon siitä, miten vaikutetaan ulospäin*. Toinen haastateltavista totesi, että on hyvä, että *gender-* ja *tasa-arvoasiat* pidetään erikseen Puolustusvoimien sisäisessä hallinnossa, sillä — *on vaikea nähdä, että se sotilastoimijan rooli on edistää paikallista tasa-arvoa, mutta sen sotilastoimijan rooli on tuottaa turvallisuutta tasapuolisesti kaikille siihen paikallisväestöön kuuluville toimijoille*. Vastaavanlaisten suorien toteamusten lisäksi valtavirtaistamisen luonne Puolustusvoimien ja tukikohdan ulkopuolelle suuntautuvana toimintana nousi esiin esimerkiksi tavassa, jolla haastateltavat kertoivat pääasiassa

⁹ Tarkemmin valtavirtaistamisen tavoitteista seuraavassa kappaleessa.

esimerkkejä paikalliseen yhteiskuntaan suuntautuvista toimista ja siitä, miten suomalainen sotilas osaisi ottaa sukupuolinäkökulman paremmin huomioon paikallisen väestön kanssa toimiessaan ja sitä tarkkaillessaan. Vähemmän tai ei juuri lainkaan esiin nousivat muun muassa operaation sisäiset sukupuolinäkökulmat, ja silloin kun asia nousi esiin, kyse oli pääasiassa naissotilaiden määrästä, mikä puolestaan haastateltavien mukaan tukee ulkopuolelle suuntautuvaa toimintaa. Esimerkiksi konfliktien aseellisia osapuolia koskevat sukupuolinäkökulmat eivät nousseet esiin lainkaan.

Samalla, kun valtavirtaistamisen nähtiin koskevan pääasiassa leirin ja Puolustusvoimien ulkopuolelle suuntautuvaa toimintaa, termin *gender* käyttö liitettiin nimenomaan kotimaan ulkopuoliseen toimintaan. Kaikki haastateltavista toivat jollakin tavalla esiin, että heidän näkemyksensä mukaan *gender* liittyy nimenomaan kansainväliseen toimintakenttään. Haastatteluiden perusteella vaikuttaakin siltä, että *gender-näkökulman* edistäminen operaatioalueella ja toisaalta kotimaassa käyty tasa-arvokeskustelu ymmärretään yleensä erillisiksi kokonaisuuksiksi. Yksi haastateltavista kuitenkin pohti, että *kai täs on nyt niinkun ennen kaikkee ihan universaalista tasa-arvosta myöskin kysymys* pelkän kansainvälisen kriisinhallinnan kontekstin sijaan. Eräs haastateltavista pohti asiaa haastattelun lopussa ja totesi esimerkiksi, että Pääesikunnassa *gender-* ja tasa-arvoasioita hoitaa eri ihminen, vaikka he käsittelevät työssään samaa aihepiiriä. Sama haastateltava nosti esiin, että käyttämällä kotimaan toiminnassa termejä tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ja kansainvälisessä toiminnassa termiä *gender*, asiat eriyvät erillisiksi kokonaisuuksiksi, vaikka pohjimmiltaan haastateltavan näkemyksen mukaan kyse on samoista asioista. Haastateltava pohti, että päätöksellä käyttää *gender*-termiä koko asiakokonaisuus valitaan pidettäväksi kansainvälisissä operaatioissa erotuksena kotimaan puolustusta koskevasta toiminnasta.

— me ei siinä puhuta gender-asioista, vaikka se on periaatteessa ihan samaa asiaa, sillen kun asevoimissa toteutetaan jotakin tällöisiä niinkun tasa-arvotoimenpiteitä, niin kyl se, kyl se aika lähellä on sit sitä mitä on gender-näkökulma, kun lähetään tonne sotilaallisiin kriisinhallinnan operaatioihin.

Kolmas aineistosta tehty havainto koskee sitä, että valtavirtaistamisen nähdään olevan *gender-näkökulmaa*, joka koskee sukupuolen lisäksi operaatioalueella heikossa asemassa olevia vähemmistöryhmiä. Kansallisen toimintaohjelman ohjaamana puolustushallinnon toimintaohjelman *aika itsenäisesti* kirjoittanut erikoissuunnittelija Janatuinen kertoo, että englannin kielen termiä *gender* on päädytty käyttämään puolustushallinnossa, koska suomeksi termi sukupuoli *kaventaa*

asiaa liikaa. Sukupuolen moninaisuuden ja sosiaalisen rakentumisen sijaan hän viittaa kuitenkin siihen, että *gender* tarkoittaa hänen näkemyksensä mukaan muitakin yhteiskunnallisia ominaisuuksia kuin sukupuolta. Hänen mukaansa strategiaan on nykyisin (alkuperäiseen päätöslauselmaan lisättyjen päätöslauselmien jälkeen) *tullut mukaan myöskin muut vähemmistöryhmät*.

– – se on kyllä sitten tähän mennyt, että siellä pitäis sitten katsoa nää lasten asiat ja terveydentilaltaan heikompien tilannetta ja kaikkee tällasta, että se on laajentunut vähän tällaiseen kokonaisyhteiskunta-analyysiin tän alkuperäsen naisten ja miesten lisäksi.

Lähes kaikki muut haastateltavat nostivat myös esiin ajatuksen paitsi siitä, että *gender* on käsitteenä sukupuolta laajempi, myös siitä, että sen sisältö laajenee jatkuvasti. Jotkut haastateltavista totesivat, että *gender* viittaa esimerkiksi ympäröivän kulttuurin ja yhteiskunnan käsityksiin erotuksena biologisesta sukupuolesta. Toisaalta haastatteluissa nousi selvästi esiin, ettei *gender*-termin ymmärretä tarkoittavan pelkästään sukupuolta. Useat haastateltavat kertoivat käsittävänsä asian niin, että ennen *gender* tarkoitti vain sukupuolta tai miestä ja naista, mutta nykyisin se tarkoittaa jotakin laajempaa. Lähes kaikki haastateltavat toivat esiin tämän näkemyksen, jonka mukaan *gender*-näkökulman valtavirtaistaminen ei koske vain sukupuolta, vaan myös vähemmistöjä kuten vanhuksia, vammaisia ja etnisiä vähemmistöjä.

– – Tämä taas riippuu paljon siitä kontekstista mistä puhutaan ja kenen kanssa puhutaan, mutta meillä Puolustusvoimissa kun käytetään genderiä, niin silloin emme yleensä rajoitu pelkästään miehiin ja naisiin, vaan silloin otamme huomioon myöskin lapset ja muut vähemmistöt – – alueella olevat ihmisryhmät ja sanotaan että juurikin tällaiset heikossa asemassa olevat niin kuin lapset, vanhukset ja sairaat ja usein myöskin sitten naiset jotka ovat monella maantieteellisellä alueella niin heikossa asemassa.

– – kyl se on niinkun laajentunut täs viime vuosina, että tota lapset otettu siinä sitten huomioon, jopa joissain tilanteissa on niinkun vammaiset, jopa miehetkin joissain tilanteissa, jos nyt ajatellaan jotain etnistä vähemmistöä jollakin alueella niin miehet voi olla siellä niinkun ihan yhtä suuressa pulassa kun naiset.

Niin haastatteluissa kuin toimintaohjelmassa nousee esiin sukupuolinäkökulman eli *gender*-näkökulman käsittäminen heikommassa asemassa olevien huomioon ottamiseksi. Erityisesti naiset

ja lapset mainitaan haastatteluissa usein parina, ja samaan ryhmään liitetään yleensä myös esimerkiksi sairaat, vammaiset ja jostakin etnisestä vähemmistöstä *jopa miehet*, kuten yllä olevista kommenteista käy ilmi. Huomiossa on selvä yhtäläisyys esimerkiksi Shepherdin (2008) analyysiin naisten näkemisestä heikkona uhrien homogeenisena ryhmänä. Yhteys Enloen (2014) termiin naisetjalapset (*womenandchildren*) on myös ilmeinen: naisten nähdään kuuluvan yleisesti heikompaan ihmismassaan erotuksena primäärisestä, maskuliinisesta voimakkuudesta.

Yksi haastateltavista huomautti, että *gender*-käsityksen laajentuessa esimerkiksi Natossa on alettu puhua yhä enemmän siviilien suojelusta. Haastateltavan näkemyksen mukaan asiaa koskevien koulutusten sisältö on pitkälti sama kuin aikaisemmin *gender*-koulutuksissa. Haastateltava pohti monien muiden haastateltavien tapaan sitä, mihin kaikkeen *gender* voi laajentua:

– – *tuntuu että kun sotilaallisella puolella se gender-näkökulma on jo laajentunut niin paljon, että siihen on otettu koko ajan vähän niinkun lisää uusia aineksia, et jossain tilantees voi niinkun kuvitella, et onks kaikki asiat nyt niinkun tätä sukupuolinäkökulmajuttua, kun se on laajentunut niinkun jo sen mies-nais-näkökulman ulkopuolelle.*

Neljäs havainto siitä, mitä valtavirtaistamisen nähdään tarkoittavan, on, että sekä toimintaohjelmassa että haastatteluissa toistuu näkemys siitä, että valtavirtaistaminen on kaiken toiminnan läpileikkaava periaate. Haastatteluissa käsitys strategian kokonaisvaltaisuudesta tulee ilmi esimerkiksi ilmaisuissa *teet sä mitä tahansa, pitäis koskea kaikkia, jollain tapaa varmaan koskee lähes kaikkia* ja *periaatteessa tietysti koskee kaikkia*. Useampi haastateltavista mainitsi myös, että valtavirtaistaminen on jotakin mitä pitää tehdä *läpi organisaation*.

Vaikka toimintaohjelmassa ja haastatteluissa nousee esiin strategian kokonaisvaltaisuus, on aineistossa myös piirteitä, jotka viittaavat siihen, että vaikka valtavirtaistamisen sanotaan koskevan kaikkea ja kaikkia, käytännössä asiaa ei välttämättä nähdä näin. Esimerkiksi toimintaohjelman tehtävässä 3.3. koskien *gender-näkökulman* huomioimista harjoituksissa mainitaan tehtäväksi aktiviteetiksi selvittää harjoitusten suunnitteluvaiheessa, *onko* harjoitukseen tarkoituksenmukaista liittää *gender-näkökulma*, ja näkökulman liittäminen *tarvittaessa* harjoitukseen. Ilmaisut ovat ristiriidassa aikaisemmin samaa tulosta koskien annetun *gender-näkökulman* valtavirtaistamisen määritelmän kanssa: jos asiaa voidaan puntaroida kunkin harjoituksen kohdalla erikseen, näkökulmaa ei käytetä *kaikissa kriisinhallinnan tehtävissä kaikilla tasoilla*.

Vaikka toimintaohjelmassa ja haastatteluissa tulee ilmi, että strategian nähdään merkitsevän jotakin, mikä koskee kaikkia, on ilmeistä, että naisten rooli korostuu aineistossa. Tämä on viides tutkielman aineiston pohjalta tehty havainto. Vaikka pelkkä sanojen lukumäärä ei kerro toimintaohjelman sisällöstä, naisten roolin korostumiseen viittaa jo se, että sana *nainen* sen eri taipuneissa muodoissa ja etuliitteenä mainitaan ohjelmassa 54 kertaa, ja mies 12 kertaa kun toimintaohjelman ja päätöslauselman nimiä ei lasketa mukaan. Toisaalta naisten rooli painottuu vahvasti myös päätöslauselmassa ja ulkoministeriön kansallisessa toimintaohjelmassa, joka ohjaa tätä dokumenttia, mikä osaltaan selittää painotuksen. Kaksi haastateltavista toi kuitenkin esiin myös toisenlaisen näkökulman toteamalla, että *gender-näkökulman* huomioon ottamisen operaatioissa ei *aina pitäis fokusoitua pelkästään naisiin* ja että *en tarkoita sitä, että naisii täytyy nostaa framille*. Juuri naisten asemasta ja huomioon ottamisesta puhuminen painottui kuitenkin selvästi niin haastatteluissa kuin toimintaohjelmassa.

Kun toimintaohjelmassa mainitaan miehet ja pojat, nämä mainitaan yleensä ikään kuin lisähuomautuksena tai verrokkina: *ei ainoastaan* naisten ja tyttöjen, *vaan myös* miesten ja poikien [huomioon ottaminen] ja esimerkiksi verrattaessa miesten suurempaa lukumäärää naisten määrään. Vertailuelementti sisältyy myös huomautuksiin, joissa todetaan miesten ja naisten tarpeiden ja näkökulmien olevan *erilaisia*. Näkemys siitä, että sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen koskee ensisijaisesti naisia, korostuu selvästi myös haastatteluissa esimerkiksi haastateltavien puhuessa *naisten huomioon ottamisesta, naisten tukemisesta ja naisten asemasta*. Sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen käsittäminen juuri erityisesti naisiin liittyvänä asiana nousi esiin myös Ylöstalon (2012; 2016) puolustushallintoa koskevassa tutkimuksessa.

Myös toinen jo Ylöstalon (2012; 2016) tutkimuksessa esiin noussut piirre puolustushallinnon sisällä vallitsevista näkemyksistä koskien sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisesta nousi esiin myös tämän tutkielman aineistossa: se, että kyse on usein juuri naisten *määrän* lisäämisestä tietyssä yhteydessä. Naispuolisten rauhanturvaajien määrän lisääminen ja sen keinot korostuivat aineistossa siitä huolimatta, että lukuisat aikaisemmat tutkimukset ovat todenneet, ettei pelkkä naispuolisten rauhanturvaajien määrän lisääminen ilman syvempää toiminnan tarkastelua ja kehittämistä muuta toimintakulttuuria (mm. Karim & Beardsley, 2013; Valenius, 2007a). Toisaalta selvästi epätasainen sukupuolijakauma missä tahansa yhteydessä kertoo asiasta myös muuta kuin pelkän eri sukupuoleen identifioituvien määrän, ja YK onkin asettanut tavoitteita naisten määrän lisäämiseksi

sotilaallisen kriisinhallinnan tehtävissä.¹⁰ Haastateltavat pohtivat esimerkiksi, miten naispuolisten sotilaiden määrää operaatioissa voitaisiin lisätä. Vaikka haastateltavat eivät olisi suoranaisesti maininneet naisten määrää, esiin nousi toistuvasti esimerkiksi naissotilaiden läsnäolo operaatioissa ja partioissa.

– – No ehkä se tarkoittaa sitä, et ensinnäkin lähtökohtaisesti sitä, että meidän pitäis saada tänne niinkun lähtökohtaisesti naisten määrää lisättyä tänne operaatioon. – – ennen kaikkea tietysti se, että saadaan sitä naisten määrää tänne lisättyä – –

Myös toimintaohjelmassa nousee selvästi esiin naisten lukumäärän lisääminen valtavirtaistamisen keinona. Tätä koskevat tehtävät ja tavoitteet liittyvät erityisesti tulokseen 1 eli turvallisuussektorin ja kriisinhallinnan sukupuolijakauman tasapainottamiseen. Sen saavuttamiseksi pyritään lisäämään naisten määrää turvallisuussektorilla sekä siviilikriisinhallinnassa ja sotilaallisessa kriisinhallinnassa. Toisaalta myös *gender neuvonantajien* ja *gender yhteyshenkilöiden* määrää sekä *erityisesti näissä tehtävissä toimivien miesten määrää* pyritään lisäämään. Yksi haastateltavista toi esiin, että hänen mielestään naisten määrään liittyvät tavoitteet eivät ole pelkästään hyvä asia:

Mä itse en välttämättä oo hirveen suuri fani siihen numeropolitiikkaan, koska se saattaa johtaa sit sellasiin tilanteisiin, joissa sit itseasiassa ei loppuperin viedäkään sitä asiaa eteenpäin vaan, vaan vaikeutetaan tätä tän asian eteenpäin menoa.

Kun kaikki viisi havaintoa ja kaksi niihin liittyvää tekijää on käyty läpi, on vielä syytä tarkastella kolmea muuta havaintoihin liittyvää tekijää. Kolmas havaintoihin liittyvä piirre on, että aineistossa käsityksiin siitä, mitä valtavirtaistaminen tarkoittaa, liittyy sen kytkeytyminen sääntöihin ja ohjeisiin. Esimerkiksi Caglar (2013) on todennut, että yksi sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen toimeenpanoon liittyvistä ongelmista on sen keskittyminen työkaluihin ja välineisiin kokonaisvaltaisemman ymmärryksen lisääntymisen sijaan. Toimintaohjelman toimeenpanevan luonteen huomioon ottaen on kenties luonnollista, että ohjelman tavoitteiden kautta valtavirtaistaminen saa hyvin työkaluihin ja toimintoihin keskittyvän sisällön. Toimintaohjelmassa

¹⁰ YK:n tavoite vuodelle 2028 on, että rauhanturvaajista 15 prosenttia olisi naisia. (UN 2020). Suomen operaatioissa rauhanturvaajista on ulkoministeriön (2020) mukaan naisia 5 prosenttia. Määrä on sama kuin keskimäärin YK:n operaatioissa vuonna 2020 (4,8 prosenttia). Esimerkiksi UNIFIL-operaatioissa Libanonissa lähimmäs tavoitetta vuonna 2018 ylsi Ghana (12 prosenttia).

valtavirtaistaminen kytketään tehtävien lisäksi sääntöihin ja ohjeisiin. Henkilöstön tulee esimerkiksi noudattaa ohjeita kuten paikallisen kulttuurin ja yhteiskunnan normien kunnioittamista.

Toimintaohjelmassa mainitaan tehtävän 2.2. kohdalla koskien nollatoleranssilinjaa seksuaaliseen häirintään ja hyväksikäyttöön, että *suomalaisen kriisinhallintahenkilöstön tulee sitoutua noudattamaan operaation käytännesääntöjä (Code of Conduct)*. Erityisesti ja ainoastaan säännöistä nostetaan esille, että *prostituutujen käyttäminen on kokonaan kielletty*.¹¹

Toisaalta valtavirtaistamisen nähdään kytkeytyvän tietoon ja osaamiseen, mikä on neljäs valtavirtaistamiskäsityksiä koskeviin havaintoihin liittyvä piirre. Tiedon ja osaamisen rooli valtavirtaistamisessa nousi selvästi esiin haastatteluissa, ja asiaa painottivat erityisesti ne haastateltavat, jotka kertoivat työssään vastaavansa koulutuksesta ja opetuksesta. Erityisesti näkökulmassa korostui kriisinhallintaoperaatioihin lähtevien rauhanturvaajien osaaminen ja tietämys. Toisaalta valtavirtaistamisen kokonaisvaltaisuuden eli kaikkea koskevuuden mukaisesti osa haastateltavista totesi, että *kaikilla* operaatioihin liittyvillä tahoilla tulee olla *tietämys* aiheesta. Myös toimintaohjelmassa osaaminen korostuu koulutuksen kautta, jota sekä tulos 3 että 4 koskevat. Haastatteluissa osaamiseen, koulutukseen ja tietämykseen liittyvissä kommentteissa viitattiin usein esimerkiksi Porin prikaatin rauhanturvaajien rotaatiokoulutukseen sekä Nordic Centre for Gender in Military Operations (NGGM) -keskuksessa annettuihin *Gender Focal Point*- ja *Gender Advisor* -koulutuksiin.

— se tarkoittaa sitä, että jos puhutaan kriisinhallinnasta niin meidän pitäis sitten niinkun huomioda, että meidän henkilöt, jotka lähtee kriisinhallintaoperaatioihin, heillä olis jonkinlainen osaaminen tästä aihealueesta —

— ihmiset, ketkä päättää näistä asioista, ihmiset ketkä toteuttaa näitä asioita, niin heillä täytyy olla tietämys —

¹¹ Muun muassa Terävä on huomauttanut, että tapa käsitellä prostituutiota suomalaisessa rauhanturvakoulutuksessa *uusintaa näkemystä* [paikallisista] *naisista maskuliinisen halun kohteina*. Vuonna 2009 pidetyssä koulutuksessa asiaa käsiteltiin esimerkiksi sukupuolitautilien, kiristyksen ja puolueettomuuden menetyksen sekä sen kannalta, miten tulee toimia elatusvastuun suhteen, jos rauhanturvaaja *saattaa paikallisen raskaaksi*. (Terävä, 2009.) Tapa käsitellä asiaa ottaa operaatioalueen vallitsevan tilanteen esimerkiksi prostituution suhteen annettuna, esittää uhan koskevan nimenomaan henkilökohtaisesti rauhanturvaajaa tai operaation mainetta sekä rauhanturvaajan aktiivisena toimijana ja paikallisen vastaanottavana objektina. Näin ensisijainen syy olla *hölmöilemättä* on itsensä ja operaation suojeleminen, eivät esimerkiksi tasa-arvo, ihmisoikeudet ja paikallisten kunnioittava kohteleminen.

Viides ja viimeinen varsinaisiin havaintoihin liittyvä ja niitä tukeva piirre on, että kun aineistossa kuvataan valtavirtaistamisen merkitystä, kuvauksiin liittyy ajatuksia siitä, mikä on valtavirtaistamisen tila suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa. Ylöstalo (2016) puhuu passiivisesta vastarinnasta, jossa asioiden tekemättä jättäminen voi olla valtavirtaistamisen esteenä. Ajatus liittyy usein siihen, että koska Suomi on jo niin tasa-arvoinen maa, tasa-arvoa ei enää tarvitse edistää. Suoraa yhteyttä passiiviseen vastarintaan ei voida vetää, mutta se, että Suomessa asiat ovat jo niin hyvin, nousi haastatteluissa toistuvasti esille. Useampi haastateltava esimerkiksi kertoi kokemuksista, joissa nämä ovat kokeneet suomalaisten ymmärryksen sukupuolten tasa-arvosta olevan huomattavasti korkeammalla tasolla kuin kansainvälisissä operaatioissa monien muiden maiden sotilailla. Nämä haastateltavat kokivat YK:n asiasta antaman koulutuksen yksinkertaisena juuri suomalaisen näkökulmasta.

– kun ajatellaan jo niinkun meidän suomalaisten lähtökohtaa, millä tasolla meillä tasa-arvoasiatkin on jo meillä Suomessa versus sitten tullaan tänne missä on useista kymmenistä eri maista ihmisiä ja monet tuota niinkun sanotaan kolmansista maista, joilla välttämättä hyvä, että naisilla on äänioikeus siellä, niin heillä se naisten asema on hiukan eri kun mihin on tottunu. Täällä että se YK:n antama koulutus tähän gender liittyen on hyvin tuota niinkun, hyvin suomalaisittain mennään aika alhasella tasolla, että me ollaan niinkun jo kaikilla meillä on jo sisään rakennettu se homma, mitä täällä organisaatio niinkun kaikille rauhanturvaajille niinkun peruskoulutuksessa niinkun opetetaan.

– niinkun monessa muussakin kriisinhallintaan liittyvässä asiassa niin nää on niinkun täs suomalaisessa yhteiskunnassa melko lailla jo olemassa niinkun, sillain et lähtökohtaisesti geeneihin rakentunut asia ja koulutuksen ja sivistyksen myötä tullu eli se että me, meillä ei oo niinkun hirveätä sellasta tarvetta liikaa korostaa tätä asiaa ja kokoajan väkisin niinkun pohtia, että onks tässä nyt näin kun me luontaisesti toimitaan hyvin paljon jo sen mukaisesti.

Toisaalta osa haastateltavista toi ilmi haasteen siitä, että kun sukupuolille pyritään luomaan tasavertaisia mahdollisuuksia ja sukupuolinäkökulmaa valtavirtaistamaan, asetelma Puolustusvoimissa on jo lähtökohtaisesti sukupuolten suhdetta ajatellen erityinen: asevelvollisuus koskee Suomessa vain miesikäluokkaa. Yksi haastateltavista totesi, että olisi helppo ajatella, että tasa-arvo olisi itsestäänselvyys ja että sukupuolinäkökulma olisi Suomessa ja Puolustusvoimissa jo valtavirtaistettu, mutta pohti tämän jälkeen, että toisaalta esimerkiksi rakenteellisista syistä Suomessa on vähemmän naisia kuin miehiä reservissä, eli mahdollisia sotilaalliseen

kriisinhallintaan osallistuvia. Sama asia nousi esiin myös joissakin muissa haastatteluissa. Eräs haastateltava kuvasi miesten asevelvollisuutta valtavirtaistamisen kansainvälisessä vertailussa Suomen *erityispiirteeksi* ja puolustushallinnossa valtavirtaistamiselle *haastetta tuovaksi asiaksi*. Vaikka pääosin Suomea kuvattiin haastatteluissa tasa-arvon mallimaaksi, jossa valtavirtaistamisen periaatteet ovat itsestäänselvyksiä, haastatteluissa oli siis jonkin verran myös muunlaista pohdintaa. Esimerkiksi asevelvollisuusjärjestelmää ei kuitenkaan sinänsä kritisoitu, vaan sen tuoma asetelma otettiin sellaisenaan, erityispiirteenä. Suomalaisen yhteiskunnan tasa-arvoisuuden korostamisen vastapainona yksi haastateltavista kertoi kokemuksesta vuodelta 2013, jossa hänen yrityksensä tuoda sukupuolinäkökulmaa aliupseerien koulutukseen torjuttiin juuri sen ajatuksen perusteella, että Suomessa tasa-arvoa ei enää tarvitsisi edistää.

— — mä olin suunnitellut, että gender-perspektiivi integroidaan tohon aliupseerien koulutusohjelmaan Merivoimissa ja sit mä kävin esittelemässä tän apulaisjohtajalle ja apulaisjohtaja kuunteli ja sano, että kyllä hyvää työtä [haastateltavan nimi], mutta me ei tarvita tällasta. Eli Suomessa ei ehkä sillon, ehkä nyt osataan ymmärtää, mikä tää tarve on. Meillä ei oo välttämättä meidän jokapäiväisessä elämässä, koska mehän ollaan kohtuu tasa-arvoinen yhteiskunta — —

Muutamat haastateltavista nostavat esiin ajatuksen, että sukupuolinäkökulma pyritään toistaiseksi ottamaan huomioon erillisenä kokonaisuutena, mikä tarkoittaa sitä, että näkökulmaa ei ole vielä valtavirtaistettu niin, että se olisi luonnollinen ja kiinteä osa kaikkea ajattelua ja toimintaa. Toisaalta yksi haastateltavista totesi valtavirtaistamista määritellessään, että *se ei olis niinkun sellanen erikseen esillä pidettävä asia vaan se olis osa niinkun normaalia toimintaa*, mikä kertoo tavoitteesta tehdä sukupuolinäkökulmasta kiinteä osa kaikkea. Yksi haastateltavista kertoi, että lyhyen tähtäimen tavoitteena on saada sukupuolinäkökulman huomioon ottamisesta erillinen kokonaisuus erilaisiin sotilaallista kriisinhallintaa koskeviin toimiin, ja vasta tämän jälkeen voidaan tavoitella sitä, että näkökulma olisi sisäänrakennettuna kaikessa toiminnassa.

Sekä toimintaohjelmassa että haastatteluissa korostuu ajatus, että valtavirtaistaminen on jotakin mihin pyritään, mutta mikä ei vielä toteudu suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa. Näkemys on hiukan ristiriidassa sen kanssa, että toisaalta asian nähdään jo olevan Suomessa melko hyvin ja oletusarvoisesti kunnossa. Eri näkemykset liittyivätkin pääasiassa eri haastatteluihin, joskin myös samoissa haastatteluissa esitettiin molempia näkemyksiä. Toisaalta voidaan kysyä, onko

sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen asia, joka voidaan saavuttaa, vai asia, jota voidaan vain tavoitella.

Joo, se tarkoittaa jotakin sellasta, mihin me ei olla vielä tota niin päästy, että kyllä täs ollaan niin alkuvaiheilla.

Suomessahan me ollaan oltu aika lapsenkengissä tässä jutussa.

— monesti on huomannut, että se on jäänyt jossain kohtaa vähän uupeloks, että jollain tasolla noudatetaan ja tehdään töitä, mut ei välttämättä joka tasolla ihan niinkun ehkä pitäis tehdä.

Sitä ollaan kehittämässä koko aika eteenpäin.

Tota niin, ymmärrystä [sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisesta] puuttuu ja toimeenpanoo puuttuu, että ymmärryksen kauttahan se siirtyis toimeenpanoon. Se on se suurin ongelma.

Tässä alaluvussa on esitelty viisi havaintoa siitä, mitä valtavirtaistamisen nähdään tarkoittavan. Lisäksi niiden ohella esiteltiin viisi piirrettä aineistosta, jotka auttavat ymmärtämään näitä havaintoja. Lähtötietoa on: Valtavirtaistaminen on (1) epäselvä ja muuttuva käsite, (2) pääasiassa Puolustusvoimien ja kotimaan ulkopuolelle suuntautuvaa toimintaa, (3) *gender*-näkökulmaa, joka koskee sukupuolen lisäksi operaatioalueella heikossa asemassa olevia vähemmistöryhmiä sekä (4) periaatteessa kaiken toiminnan läpäisevä asia, (5) mutta toisaalta pääasiassa naisia ja naisten määrää koskeva asia. Näitä havaintoja tukevat viisi niihin *liittyvää* piirrettä, jotka eivät ole varsinaista lähtötietoa, mutta jotka auttavat ymmärtämään sitä: Valtavirtaistamiskäsityksiin liittyy (1) suomen- ja englanninkielisten termien sekoittuminen, (2) binäärinen sukupuolikäsitys, (3) kietoutuminen sääntöihin ja ohjeisiin ja (4) tietoon ja osaamiseen sekä (5) ajatus siitä, että valtavirtaistaminen on Suomessa jo melko hyvällä tolalla, mutta toisaalta jotakin, mihin ei olla vielä aivan päästy. Seuraavassa alaluvussa tarkastellaan vastauksia kysymykseen siitä, mihin toiminnalla ymmärretään pyrittävän eli argumentin anatomiasa perusteita väitteelle.

6.2 Perusteet eli miksi valtavirtaistamista sovelletaan

Kaikki haastateltavista olivat sitä mieltä, että valtavirtaistamista ylipäänsä tulee soveltaa. On muistettava, että haastateltavat puhuivat oman käsityksensä kautta myös valtavirtaistamisen

tarkoituksesta. Haastatteluissa kävi ilmi, että osalle valtavirtaistamisen merkityksen hahmottaminen on haasteellista, ja siihen yhdistettiin monia vastaavia termejä. On siis mahdollista, että myös mainitut tavoitteet koskivat osalle haastateltavista esimerkiksi yleisemmin tasa-arvon edistämistä. Aineistosta kuitenkin nousi esiin selvästi yhteneväisiä piirteitä kysymykseen siitä, miksi sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista tulee soveltaa suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa.

Näitä havaintoja tulkitaan Toulminin mallin perusteina eli tutkielmassa vastauksina tutkimuskysymykseen 2. Havaintoja on kolme: Valtavirtaistamisella nähdään pyrittävän ensinnäkin hyödyn saamiseen, toiseksi tasa-arvon edistämiseen sekä kolmanneksi rauhan turvaamiseen ja rakentamiseen. Sekä haastatteluaineistossa että toimintaohjelmassa korostuu erityisesti hyödyn saaminen perusteluna valtavirtaistamiselle: kun valtavirtaistamista sovelletaan, operaatiossa saavutetaan hyötyjä, ja jopa koko operaation onnistuminen voi olla siitä kiinni. Tasa-arvon edistäminen päämääränä esiintyi selvästi haastatteluissa, mutta vasta toissijaisena tavoitteena. Myös sotilaallisen kriisinhallinnan yleisempi tavoite tukea, ylläpitää tai palauttaa rauhan ja turvallisuuden olot (Laki sotilaallisesta kriisinhallinnasta (211/2006)) nousi esiin valtavirtaistamisen tavoitteena. Seuraavaksi havaintoja käydään läpi tässä järjestyksessä.

Puolustushallinnon toimintaohjelmassa valtavirtaistamisen tarkoitus kuvataan vahvasti instrumentaalisen hyötynäkökulman kautta. Siinä missä valtavirtaistamisen merkitys nähtiin toimintaohjelmassa ja haastatteluissa pääasiassa naisiin liittyvänä strategiana, myös valtavirtaistamisesta saatava hyöty liitettiin juuri naispuolisten sotilaiden läsnäolosta saatavaan hyötyyn. Argumentin anatomian mallissa lähtötieto on tietoa, jonka pohjalle väite rakentuu. Näin ollen asetelmasta seuraa luonnollisesti, että jos lähtötietona (D) eli valtavirtaistamisen määritelmänä nähdään tiivis suhde juuri naisiin, sama näkemys toistuu myös perusteissa (W).

Toimintaohjelmassa esimerkiksi mainitaan, että naissotilaita *tarvitaan* yhteydenpitoon paikallisten kanssa, sillä paikallisilta saadaan tietoa. Naisten kerrotaan *vähentävän* vastakkainasettelua ja antavan paikallisille turvallisuudentunnetta. Ohjelman mukaan naisista on ollut kriisinhallintaoperaatioissa *hyötyä* seksuaalisen väkivallan uhrien haastattelemisessa ja entisten naispuolisten taistelijoiden tarpeiden selvittämisessä. Naissotilaat voivat ohjelman mukaan myös toimia roolimalleina. Ohjelmassa mainitaan, että operaatioiden *vaikuttavuuden* varmistamiseksi *gender-näkökulma* tulee ottaa huomioon suunnittelussa ja toimeenpanossa. Ohjelman mukaan eri

ryhmien huomioon ottaminen johtaa *tehokkuuden parantumiseen ja lisää toiminnan tuloksellisuutta.*

Samat piirteet toistuivat haastatteluissa. Hyötynäkökulma nousi esiin esimerkiksi sanavalinnoissa *suuria etuja ja hyötyjä, tarvitsemme molempaa sukupuolta ja heitä [naisia] hyödynnetään eri tehtävissä.* Haastateltavat nostivat toistuvasti esiin hyödyn saamisen sotilaallisessa operaatiossa ensisijaisena tavoitteena valtavirtaistamiselle. Valtavirtaistamisesta saatava hyötynäkökulma nousi osassa vastauksista sille tasolle, ettei koko operaatiossa voida onnistua, jos valtavirtaistamista ei sovelleta.

— — tavallaan ne naisten kyvyt ja taidot saatas myöskin niinkun paremmin hyötykäyttöön siinä sotilaallisessa toiminnassa — — meidän pitäis yrittää saada tästä gender-näkökulmasta just hyötyjä näitten operaatioden toteuttamisessa — —

— — naisten aseman parantaminen tai tasa-arvon edistäminen, niin se ei ehkä oo mulla ollut tässä se ykkösjuttu, vaan mä ehkä oon enemmän kattonut sitä tän, tän sotilaallisen kriisinhallinnan kannalta, ja mitä iloa siitä sille, sille tota toiminnalle.

— — sitten kun mennään sinne niihin operatioihin, niin siellä on sitten taas ehkä havaittu se, että jossain tilanteissa itseasiassa naissotilaat, naissotilaat olis tota paljon hyödyllisempiä kun miessotilaat, niinkun tiettyjen tilanteiden hoidossa.

— — olemme nähneet näissä meidän kokeiluissa, mitä tälläkin hetkellä meillä on käynnissä, että naiset tuottavat merkittävää lisäarvoa puolustusvoimien suorituskyyllä niin palveluksen aikana kun myöskin sitten reservissä ollessaan.

Erityisesti haastatteluissa korostui naissotilaista saatava hyöty tiedustelutiedon keräämisessä, minkä kaikki haastateltavat mainitsivat yleensä useita kertoja. Vastauksissa korostui näkemys, että naissotilaat kykenevät havainnoimaan paikallista yhteiskuntaa eri näkökulmasta kuin miehet ja esimerkiksi keskustelemaan avoimemmin paikallisten naisten kanssa. Useampi haastateltavista nosti esiin, että naissotilaiden läsnäolo ja näiden avulla saatava tiedustelutieto tuo konkreettista turvaa operaatiossa.

— — miks me haluttais missata niinkun 50 prosenttia tiedustelutiedosta — —

– – *se tuo sitä partioille sitä niin sanottuu turvaa, että pystyy oman suojan kautta eli kun siel on sekapartioita mukana, miehiä ja naisia, niin saadaan niinkun sitä tiedustelutietoa rakennettua ja haettua niinkun sieltä eri toimijoiden suunnalta, ja pystytään verkottuun eri tavalla naisyhteisöön ja miesyhteisöön ja kun tää on tietysti tää lähi-itä hyvin maana sellanen, että vaikee lähtee niinkun miehenä tonne naisten kanssa keskustelemaan ja päinvastoin, se voi olla aika haasteellista mutta tällä tavalla me saadaan sit niinkun tietysti sitä tietoa mahdollisimman laajast käyttöön.*

– – *tarvitaan naisia juuri näistä samoista syistä eli miehet eivät saa sitä tietoa ja samanlaisia toiminnan mahdollisuutta, mitä naiset saa noilla tietyillä alueilla ja tietyillä elämän alueilla.*

Tiedustelutiedon keräämisen ja sitä kautta turvan tuomisen lisäksi valtavirtaistamisen hyöty rauhanturvaajien rekrytoinnissa nousi esiin useissa haastatteluissa. Haastateltavat pohtivat esimerkiksi oikeanlaisen viestinnän merkitystä, jotta naisia saadaan kriisinhallintatehtäviin. Toisaalta yksi haastateltavista pohti, että rekrytoinnin kannalta on tärkeää, että naispuoliset henkilöstön jäsenet kokevat olevansa *haluttuja* ja *arvostettuja* työyhteisönsä jäseniä.

Tyypillisesti sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen määritelmiin liittyy selvästi tavoite sukupuolten tasa-arvon edistämisestä. Vaikka ajatukset siitä, mitä sukupuolten tasa-arvon ja sen edistäminen tarkoittavat vaihtelevat, nähdään sen yleensä olevan strategian ensisijainen pyrkimys. Tämän tutkielman aineistossa tasa-arvo nousi kuitenkin esiin vasta toissijaisena tavoitteena instrumentaalisen hyötynäkökulman jälkeen. Osa haastateltavista ei tunnistanut tai maininnut tasa-arvon edistämistä valtavirtaistamisen tavoitteena lainkaan. Osa totesi suoraan, ettei tasa-arvon edistäminen ole heille ensisijainen tavoite tai että sitä ei tulisi nähdä sellaisena. Esimerkiksi toteamuksessa *toisaalta se on ehkä vähän myöskin tasa-arvoasia* käy ilmi, että valtavirtaistamisen ensisijainen tavoite on vastaajan näkemyksen mukaan jotakin muuta kuin *tasa-arvoasia*. Toisaalta monet haastateltavista muotoilivat asian niin, että kun sukupuolten tasa-arvoa edistetään sotilaallisessa kriisinhallinnassa, saadaan monia hyötyjä.

– – *tää on ehkä niinkun semmonen asia mitä ihmiset ei vaan niinkun vaan ymmärrä, ei kysymys oo mistään miesten ja naisten tasa-arvosta vaan siitä, että me onnistutaan missiossa.*

— — mä perustelen sitä sitten ehkä enemmän just sillä mahdollisella niinkun hyödyllä, mitä, mitä siellä operaatiossa niinkun, niinkun saadaan. Mä ehkä vähemmän sitä sitten niinkun perustelisin sillä tasa-arvon näkökulmalla.

— — tavallaan sen tasa-arvon lisääntymisen kautta niin me saadaan siitä siis muutakin hyötyä sitten niinkun sotilaallisessakin, niinkun sotilaallisessakin mielessä — —

Puolustushallinnon toimintaohjelmassa ei suoraan mainita, että valtavirtaistamisen tavoite olisi sukupuolten tasa-arvo tai yhdenvertaisuus, mutta asiaan viitataan epäsuorasti tai ohimennen. Esimerkiksi naisten lukumäärästä puhuttaessa tehtävissä 1.1. ja 1.2. esiin nousee toistuvasti [naisten ja miesten] *yhdenvertainen uralla eteneminen*. Lisäksi esimerkiksi tehtävässä 2.2. koskien nollatoleranssilinjaa seksuaaliseen häirintään ja hyväksikäyttöön mainitaan, että puolustushallinto pyrkii varmistamaan, että *sukupuolten välinen tasa-arvo* on mukana kriisinhallintaoperaatioiden toimintaohjeissa.

Toisaalta haastatteluissa nousi esiin rauhanprosessien tukeminen valtavirtaistamisen tavoitteena. Näissä vastauksissa korostuu ajatus, että jotta rauhanprosessi etenisi toivotulla tavalla, operaation on vietävä paikalliseen yhteiskuntaan uusia, länsimaisia arvoja. Lähes kaikki haastateltavat nostivat tavalla tai toisella esiin valtavirtaistamisen tavoitteena sen, että naiset tulisi ottaa rauhanprosesseissa huomioon tai että paikallista yhteiskuntaa tulisi kehittää valtavirtaistamisen mukaisesti. Näkemykset esimerkiksi siitä, että naiset nähdään luonnostaan rauhanomaisena, samanlaista rauhaa ajavana joukkona, liittyvät voimakkaasti ylipäänsä päätöslauselmaan 1325 ja sen tulkintaan, kuten esimerkiksi Shepherd (2008) on työssään tuonut ilmi.

Öö tota niin ennen kaikkea, että pystyttäis niinkun tukemaan sitä rauhan tilaan siirtymistä ja yhteiskunnan kehittämistä niin, että se muuttuis vahvemmaksi — — siellä on erityisesti niinkun tärkeetä se, että yhteiskuntaa rakennettais tällä tavalla.

— — kyllä sillä pyritään siihen yhteiskunnallisen vakauden öö vahvistamiseen ja yhteiskunnalliseen kehitykseen niin, että siellä pyrittäis saavuttamaan paremmin se rauhan tila, että otettais naiset huomioon, että kun siellä on jotakin konfliktia, että tota niin siinä otettais siinä konfliktin ratkaisemisessa naiset huomioon.

— sit taas kun miettii niinkun rauhanrakennusprosesseissa, niin yhteiskunnassa naisil on kuitenkin iso rooli, vaikka ajatellaan että siellä tietys kulttuurissa missä me ollaan rauhanturvatehtävässä niin miehet on dominoiva, mutta kuitenkin ilman naisii se yhteiskunta ei pyöri, ja sit jos me ei oteta tätä niinkun huomioon kun me ruvetaan tekemään sitä rauhanrakentamisprosessia, niin silloin me missataan taas se 50 prosenttia, me ei saada sinne pysyvää rauhaa.

Lähes kaikki havainnot valtavirtaistamisen merkityksestä ja tarkoituksesta olivat samansuuntaisia niin toimintaohjelmassa kuin haastatteluissa. Juuri rauhanprosessien tukeminen ilmeni kuitenkin huomattavasti selkeämmin haastatteluissa. Toimintaohjelmassa ei suoraan viitata aiheeseen, vaikka siinä mainitaan esimerkiksi juuri päätöslauselma 1325 ja operaatioiden mandaatit, jotka yleensä sisältävät vahvasti kriisinhallinnan tavoitteet koskien paikallisen yhteiskunnan ja rauhanprosessien tukemista. Havainto saattaa liittyä esimerkiksi siihen, että monet rauhanprosesseja korostaneet haastateltavat ovat sotilaita ja itse osallistuneet operaatioihin siinä missä toimintaohjelmaa ovat pääasiassa laatineet haastateltavien siviilit. Operaatioihin osallistuneilla sen ylemmät tavoitteet saattavat olla voimakkaammin mielessä, kun taas toimintaohjelmaa laadittaessa on keskitytty tarkemmin juuri sukupuolinäkökulmaan.

Tässä alaluvussa esiteltiin kolme aineiston pohjalta tehtyä havaintoa siitä, mihin valtavirtaistamisella nähdään pyrittävän, eli argumentin anatomian mallissa perustetta väitteelle. Perusteet valtavirtaistamiselle ovat hyöty, tasa-arvon edistäminen ja sotilaallisen kriisinhallinnan ylempi tavoite rauhanturvaamisesta ja rauhan rakentamisesta. Seuraavassa alaluvussa esitellään havaintoja liittyen taustatukeen eli siihen, mihin tässä alaluvussa esitetyissä valtavirtaistamisen perusteissa vedotaan.

6.3 Taustatuki eli mihin valtavirtaistamisen perusteissa vedotaan

Toulminin argumentin anatomiaassa taustatuki (B) tarjoaa syvempää perustelua sille, miksi väite on oikeutettu. Toulminin mukaan taustatukea ei välttämättä tarvitse mainita ääneen, mutta jos väite haastetaan, taustatuki tuo sille arvovaltaa. Taustatuen katsotaan olevan jotakin yleisesti hyväksyttyä, mutta sen luonne vaihtelee asiayhteydestä riippuen. Taustatuki voi liittyä esimerkiksi lakiin tai lääketieteeseen. (Toulmin, 2015, 136-142.)

Tässä tutkielmassa tapa, jolla aineistossa viitattiin Puolustusvoimien ulkopuolisten organisaatioiden vaatimukseen ja niiden antamaan esimerkkiin valtavirtaistamisen soveltamisesta tulkitaan

taustatueksi. On kuitenkin muistettava, että tarkasteltaessa epäselvyydestään tunnettua valtavirtaistamisen käsitettä esimerkiksi perusteet ovat huomattavan paljon haastateltavien omaa tulkintaa eivätkä välttämättä yleisesti hyväksytyjä tosiasioita: juuri tähän epäselvään asetelmaan perustuu tutkielman tarpeellisuus. Tästä johtuen taustatuen ja perusteiden suhde ei kuitenkaan ole aivan yhtä yksiselitteinen kuin monissa Toulminin esittämässä esimerkeissä. Toisin sanoen, vaikka haastateltavat pitävät jotakin asiaa väitteen perusteena ja vetoavat taustatukena muihin organisaatioihin, tämä ei välttämättä tarkoita, että esimerkiksi koko YK:ssa näkemykset väitteen perusteista olisivat yhteneväiset haastateltavien näkemysten kanssa. Puolustusvoimien ulkopuolisten, erityisesti kansainvälisten organisaatioiden käyttäminen tukena perusteluissa nousi kuitenkin ilmiselvästi esiin niin toimintaohjelmassa kuin haastatteluissakin.

Sekä toimintaohjelmassa että osassa haastatteluissa viitattiin YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselmaan 1325, josta myös puolustushallinnon toimintaohjelma juontuu. Molemmissa aineistoissa viitataan myös ulkoministeriön kansalliseen toimintaohjelmaan, joka ohjaa puolustushallinnon ohjelmaa. Haastatteluissa asiaa edellyttävistä ja vaativista organisaatioista nousi lisäksi esiin eduskunta, jolle asian etenemisestä raportoidaan. Esimerkiksi kysyttäessä tuleeko valtavirtaistamista soveltaa ja miksi, haastatteluissa nousivat esiin näkemykset:

Tällähän on taas monta ulottuvuutta, eli esimerkiksi niin YK antaa tietyt vaateet kriisinhallintatehtävissä toimiville samaten, kun sitten näihin operaatioihin toimiville, elikkä halutaan ja edellytetään että tietty prosentti henkilöistä esikuntatehtävissä tai sitten kenttätehtävissä niin on naisia. Elikkä tulee niinkun tällasia Puolustusvoimien ulkopuolelta tulevia reunaehtoja, joihin meillä pyritään ja joita sitten myöskin eduskunnassa valvotaan, että millä tavalla me kykenemme tähän vaateeseen vastaamaan – –

– – Suomi on sitoutunut poliittisesti ja tota niin YK edellyttää sitä, Nato edellyttää sitä niin kaikki nää kansainväliset organisaatiot, jotka johtavat kriisinhallintaoperaatioita siis sieltä ihan pääkallopaikalta käsin edellyttävät sitä – –

– – sitten toisaalta tietysti ehkä pyrkii myös siihen, että pikkuhiljaa pystyttäis niinkun täyttämään niitä velvotteita, joita YK on esimerkiks aika vahvasti asettanut numeroiden valossa että, että tota halutaan lisää naisia – –

Varsinaisten valtavirtaistamista edellyttävien tahojen lisäksi yhdessä haastattelussa nousi esiin Nato valtavirtaistamiseen esimerkillä kannustavana taustatukena. Suomi ei ole Naton jäsenvaltio vaan kuuluu sen rauhankumppanuusohjelmaan. Haastateltava totesi, että vaikka Suomi ei olekaan Naton jäsen, niin *kylhän se antaa niinkun mallia et mihin suuntaan tää asia on niinkun menossa.*

– kun Nato on tässä meitä kyllä niinkun edellä, et, et ne on jo niinkun omissa harjotuksissaan niinkun selkeesti tilannekuvissa ja muissa huomionu tällaset niinkun gender-näkökulman ongelmat ja, ja tota meidän, meidänkin osalta nyt sitten kun Suomessakin järjestetään kansainvälisiä sotilaallisia harjotuksia, niin tää on ihan varma että tää gender-asia tulee siellä jatkossa enemmän niinkun esille.

Valtavirtaistamisen soveltaminen sotilaallisessa kriisinhallinnassa kytketään toimintaohjelmassa selvästi osaksi kansainvälistä yhteistyötä. Ohjelma juontaa YK:n päätöslauselmasta 1325, ja kehitystyötä kerrotaan tehtävän yhdessä kansainvälisten järjestöjen kanssa. Suomen myös edellytetään sisällyttävän *gender-agendan koulutusta käsitteleviin keskusteluihin kansainvälisillä foorumeilla* (tehtävä 4.4.), joista erikseen mainitaan YK:n rauhanturvatoiminta, EU:n yhteinen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka sekä Naton kriisinhallinta, eli ne kansainväliset toimijat, jotka johtavat sotilaallisia kriisinhallintaoperaatioita. Valtavirtaistaminen nähdään siis selvästi osana kansainvälistä yhteistyötä: jotta sitä voidaan tehdä, on sovellettava valtavirtaistamista, ja valtavirtaistaminen voi myös olla apukeino sen tekemiseen. Ohjelmassa esimerkiksi todetaan, että Suomi tarjoaa kansainväliseen käyttöön koulutusta *gender-teemalla* osana *koulutusosaamisen vientiä*.

Tässä näkökulmassa korostuu myös omalla tavallaan hyöty: valtavirtaistamisen edistäminen voi hyödyttää Suomen kansainvälisiä suhteita. Toisaalta Puolustusvoimien ulkopuolisten organisaatioiden asettamien edellytyksien mainitseminen siirtää ikään kuin osan vastuusta pois. Jos strategiaa toteutettaisiin vain koska muut sitä edellyttävät, toteutuisiko lopulta itse valtavirtaistaminen ja sukupuolinäkökulman syvälinen, itsenäinen omaksuminen? Vaikka velvoitteet tulisivat muualta, on syytä pohtia, mitä valtavirtaistaminen tarkoittaa juuri tässä yhteydessä. Toisaalta kansainväliset organisaatiot ja yhteistyö ovat välttämättömiä vuoropuhelun ja tasa-arvon edistämisen välineitä, eikä esimerkiksi päätöslauselman 1325 kansallinen soveltaminen ole lainkaan itsestäänselvyys. Muilta oppiminen ja tietyssä määrin myöskin ulkopuoliset velvoitteet kannustavat kehittämään asiaa myös Puolustusvoimien sisäisesti. Se, että ajatus

valtavirtaistamisesta on alun perin kummunnut päätöslauselmasta 1325 ei estä sen itsenäistä kehittämistä.

Tässä alaluvussa esitettiin havainto siitä, että valtavirtaistamisen tavoitteissa vedotaan Puolustusvoimien ulkopuolisten organisaatioiden esittämiin asioihin. Argumentin anatomian mallissa kyse on siis taustatuesta. Seuraavaksi käydään läpi havaintoja, jotka voisivat horjuttaa valtavirtaistamisen asemaa, eli argumentin anatomiaa tarkennuksia ja varauksia väitteelle.

6.4 Tarkennukset ja varaukset eli mikä voisi horjuttaa valtavirtaistamisen asemaa

Toulminin argumentin anatomian mallissa tarkennukset (Q) ja varaukset (R) täydentävät väitettä kertoen sen paikkansapitävyyden varmuudesta. Tarkennus kertoo, kuinka todennäköisesti väite pitää paikkansa. Toulminin esimerkin mukaisesti: Harry syntyi Bermudalla (D), siis *oletettavasti* (Q) Harry on Bermudan kansalainen (C). Tarkennus voi kertoa esimerkiksi siitä, että väite on oikea varmasti, oletettavasti tai todennäköisesti. Varaukset puolestaan ovat väitteen täydennyksiä, jotka kertovat mahdollisista tilanteista, joissa väite ei sittenkään lainkaan pitäisi paikkansa. Esimerkiksi: *paitsi* jos molemmat Harryn vanhemmista olivat ulkomaalaisia. (Toulmin & Janik & Rieke, 1979, 25-80 & Toulmin, 2015, 135).

Tutkielman kummastakaan aineistosta ei noussut esiin selviä tarkennuksia. Muutamissa haastatteluissa nousi kuitenkin esiin piirteitä, jotka voidaan tulkita varauksiksi. Näissä tapauksissa haastateltavat totesivat, että valtavirtaistamista tulee soveltaa, kunhan suomalaisten hyvä lähtötaso asiassa otetaan huomioon tai kunhan valtavirtaistamista voidaan soveltaa kussakin toimintaympäristössä sille sopivalla tavalla. Toisin sanoen, strategiaa tulee soveltaa (C), *kunhan* näitä asioita ei jätetä huomiotta (R). Erityisesti ensimmäinen huomioista liittyy vahvasti lähtötasoon (D) liittyviin löydöksiin, eli siihen mitä valtavirtaistamisen ymmärretään olevan. Näissä tuloksissa havaintoihin liittyi näkemys, että Suomessa asiat ovat jo niin hyvin, ettei ole *sellasta tarvetta liikaa korostaa tätä asiaa ja koko ajan väkisin niinkun pohtia*. Varaukset nousivat esiin erityisesti haastatteluissa, joissa haastateltava itse kertoi osallistuneensa vastikään tai parhaillaan osallistunut kriisinhallintaoperaatioon. Varauksissa voi nähdä yhtäläisyyksiä Ylöstalon (2016) kuvaamaan passiiviseen vastarintaan, mutta suoraa yhteyttä ei voida vetää. Se, että varaukset korostuivat niiden henkilöiden vastauksissa, jotka itse kertoivat olleensa operaatioalueella muutaman vuoden sisällä, saattaa kertoa myös strategian ja käytännön yhteensovittamistyöstä.

Vaikka ne haastateltavat, joiden kanssa operaatiossa parhaillaan tai vastikään palveleminen nousi esiin, kokivat toimintaohjelman hyväksi, harva strategia tai toimintaohjelma toimii juuri sellaisenaan käytännössä kaikissa yhteyksissä.

Tarkennukset ja varaukset siis kertovat väitteen voimakkuudesta ja paikkansapitävyydestä. Tutkielman esimerkissä väite on: sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista tulee soveltaa suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa. Koko puolustushallinnon toimintaohjelma perustuu tälle väitteelle, joten on ymmärrettävää, ettei siinä esitetä sitä mahdollisesti heikentäviä tekijöitä, eli tarkennuksia tai varauksia. Toimintaohjelman on tarkoitus ohjata toimintaa, ja voisi vähentää sen auktoriteettia kertoa, että tietyissä tapauksissa valtavirtaistamista ei tulisikaan soveltaa. Kuten mainittu, haastatteluissa kaikki vastaajat vastasivat, että valtavirtaistamista tulee heidän mielestään soveltaa suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa. Haastatteluissa ei esiintynyt tarkennuksia, ja varauksiakin vain muutama. Tulos on ymmärrettävä, sillä Puolustusvoimien kaltaisessa hierarkkisessa organisaatiossa ylhäältä tulevia määräyksiä on tapana noudattaa. Toisaalta tarkennusten ja varausten vähäinen määrä antaa vahvistusta sille, että väite voitiin ottaa annettuna tutkielman analyysissä.

Tässä alaluvussa on esitelty havaintoja tarkennuksista ja varauksista. Aineistossa ei havaittu tarkennuksia, mutta varauksina sen sijaan voidaan pitää sitä, että valtavirtaistamista sovellettaessa suomalainen lähtötaso tulee aineiston mukaan ottaa huomioon ja valtavirtaistaminen tulee suhteuttaa toimintaympäristöön. Seuraavaksi käydään läpi kaikki tutkielman tulokset yhteenvetona.

6.5 Tulokset

Tutkielmassa pyrittiin etsimään vastauksia siihen, mitä valtavirtaistamisen ymmärretään tarkoittavan, ja mihin sillä nähdään pyrittävän suomalaisen sotilaallisen kriisinhallinnan kontekstissa. Toulminin argumentin anatomian mallin avulla pystyttiin tarkastelemaan esitetyn väitteen, sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista tulee soveltaa suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa, rakentumista. Menetelmän avulla löydettiin vastauksia molempiin tutkimuskysymyksiin.

Tutkimuskysymys 1 koskee sitä, mitä valtavirtaistamisen ymmärretään tarkoittavan. Tätä analysoitiin tutkielmassa Toulminin mallin mukaisena lähtötietona. Tutkielman aineiston pohjalta tehdyn analyysin perustella voidaan todeta, että sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisella

suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa ei ole selvää ja yksiselitteistä määritelmää, ja erityisesti osa asiasta vastaavista virkamiehistä kertoi kokevansa asian määrittelyn hankalaksi. Jotkin määrittelyn piirteet kuitenkin toistuivat aineistossa. Samalla kun sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen, eli puolustushallinnon kielessä *gender*-näkökulman valtavirtaistaminen rajattiin kotimaan ulkopuolelle, valtavirtaistamisen nähtiin myös koskevan pääasiassa Puolustusvoimien ulkopuolelle suuntautuvaa toimintaa. Lisäksi koska *genderin* nähtiin laajentuneen tarkoittamaan sukupuolen lisäksi myös operaatioalueella heikossa asemassa olevia yhteiskuntaryhmiä, myös valtavirtaistamisen nähtiin laajentuneen koskemaan näitä. Valtavirtaistamisen kuvattiin olevan kokonaisvaltainen, kaiken toiminnan läpileikkaava strategia. Aineistossa nousi kuitenkin runsaasti esiin piirteitä, jotka olivat ristiriidassa tämän kanssa. Valtavirtaistaminen esimerkiksi nähtiin pääasiassa naisia ja naisten määrää koskevana asiana.

Näihin havaintoihin ja määrittelyn piirteisiin kytkeytyi aineistossa niitä tukevia, valtavirtaistamiseen *liittyviä* asioita. Esimerkiksi eri suomenkieliset käsitteet sekä englannin- ja suomenkielisten käsitteiden moninainen käyttö hämmensivät osaa haastateltavista, mikä liittyy myös valtavirtaistamisen kokemiseen epäselvänä käsitteenä. Osa haastateltavista taas piti englannin kielen käyttöä tapauksessa välttämättömänä suomen kielen kapeamman sukupuolta käsittelevän sanaston vuoksi. Kahdenkielisten käsitteiden käyttö vaikuttaa myös asioiden rajautumiseen kahdeksi erilliseksi kokonaisuudeksi: *gender* koskee kansainvälistä areenaa, tasa-arvo ja sukupuoli kansallista. Eri kielten käytön aiheuttamien sekaannusten ja ristiriitojen lisäksi valtavirtaistamisen määrittelyyn aineistossa liittyy vahvasti binäärinen sukupuolikäsitys. Toisin sanoen, kun toimintaohjelmassa ja haastatteluissa puhuttiin sukupuolesta ja sukupuolinäkökulmasta, tällä viitattiin pääasiassa miehiin ja naisiin, joilla on esimerkiksi keskenään perustavanlaatuisesti erilaiset tarpeet. Lisäksi käsityksiin valtavirtaistamisen merkityksestä kytkeytyivät käsitykset valtavirtaistamisesta onnistumisesta suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa. Siinä missä Suomen koettiin olevan tasa-arvon edelläkävijä, sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen nähdään toisaalta olevan tavoiteltava asia, jota ei olla vielä täysin saavutettu suomalaisen sotilaallisen kriisinhallinnan saralla.

Valtavirtaistamisen tarkoitus nähdään aineistossa ensisijaisesti siitä sotilaallisessa toiminnassa saatavan hyödyn kautta. Hyötynäkökulmat liitettiin ennen kaikkea tiedustelutiedon keräämiseen. Esille nousi myös muun muassa turvan tuominen ja operaation tehokkuus ja vaikuttavuus. Vasta toissijaisena tarkoituksena esiin nousee sukupuolten tasa-arvon edistäminen, jonka kautta tosin nähdään myös saatavan hyötyä. Taustatukena viitattiin Puolustusvoimien ulkopuolisten

organisaatioiden, kuten ulkoministeriön, YK:n ja Naton vaatimuksiin ja esimerkiksi. Jonkinlaisena varauksena voidaan pitää joissakin haastatteluissa esiin nousseita näkemyksiä, että valtavirtaistamista sovellettaessa on pidettävä mielessä suomalaisten hyvä lähtötaso tasa-arvoasioissa ja valtavirtaistaminen on suhteutettava paikalliseen toimintaympäristöön. Varsinaisia tarkennuksia ei noussut esiin tutkielman aineiston analyysissä.

Tulosten yhteenvedon taulukkoa (taulukko 3, s. 61) tarkastellessa on muistettava, että taulukkojen on tarkoitus esittää yksinkertaisessa muodossa tuloksia, joten taulukko itsessään on kenties jokseenkin yksinkertaistava kuvaus tutkielman analyysistä. Taulukon tuloksia ei voi siis vetää takaisin yksittäiseen haastatteluun tai toimintaohjelmaan, vaan ne edustavat aineistoa kokonaisuutena. Tuloksien tarkastelussa on lisäksi muistettava, että Toulminin argumentin anatomia on vain yksi tapa tarkastella asiaa. Malli esimerkiksi keskittyy nimenomaan argumentin rakentumiseen, ei esimerkiksi niinkään yleisösuhteeseen. Jollakin muulla menetelmällä esiin olisi voinut nousta erilaisia asioita. Luonnollisesti myös esimerkiksi valittu teoreettinen suuntaus ohjasi alusta lähtien tutkielman suuntaa: esimerkiksi ajatus siitä, että se, miten sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen sanallistetaan vaikuttaa todellisuuteen, ja että kieli itsessään rakentaa todellisuutta. Toisaalta esimerkiksi pääasiassa länsimaisen ja erityisesti suomalaisen tutkimuksen painottaminen ohjasivat tutkielman teossa lähestymistapaa ja muun muassa ajatusta valtavirtaistamisen luonteesta ja haasteista. Valinnat teoriasta, menetelmästä ja painotettavasta aikaisemmasta tutkimuksesta on tehtävä, mutta on tärkeää myös tiedostaa niiden vaikutukset tuloksiin.

Siinä missä Toulminin mallia sovelletaan yleensä yhden ihmisen esittämän argumentin tarkastelussa, tutkielman tapauksessa argumentin anatomia on koottu useiden eri ihmisten näkemyksistä. Alun perin Toulminin mallin käyttö on lisäksi liittynyt kirjallisen argumentaation tulkintaan, mutta tutkielman tapauksessa tarkasteltiin sekä kirjallista että puhuttua aineistoa yhdessä ja vertaillen. Tutkielman analyysissä kohdattiin niitä mallin käytön haasteita, joita myös aikaisempi tutkimus on tuonut esiin: esimerkiksi sen eri osien erottaminen toisistaan ja niiden soveltaminen uudenaikaisessa, Toulminin alkuperäisistä esimerkeistä poikkeavassa ja kenties monisyisemmässä asiayhteydessä. Vaikka malli pyrkii nimenomaan tuomaan esiin argumenttien monisyisiä taustoja, siitä voitaisiin edelleen jatkaa pidemmälle. Esimerkiksi tässä tutkielmassa varsinaisen lähtötiedon lisäksi analyysissä oli tarpeen avata siihen liittyviä piirteitä, eli asioita, jotka tukivat käsityksiä lähtötiedosta ja kenties ohjasivat sitä. Mallin avulla tutkielman aineistosta saatiin kuitenkin selvyyttä tutkimuskysymyksiin. Vaikka esimerkiksi Toulminin argumentin anatomian mallia

sovellettaessa on otettava huomioon se asiayhteys, johon se on alun perin luotu, tulisi menetelmiä voida kehittää. Esimerkiksi tässä tutkielmassa Toulminin mallin soveltaminen epäselvään politiikkaprosessien kieleen paneutuvassa yhteydessä mahdollisti uudenlaisen näkökulman valtavirtaistamiskeskusteluun.

7 Pohdinta

Tämä tutkielma on pyrkinyt kartoittamaan käsityksiä sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisesta suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa. Työssä on keskitytty nimenomaan strategiseen tasoon, ei valtavirtaistamisen toimeenpanoon. Tutkielmassa saatiin vastauksia tutkimuskysymyksiin eli siihen, mitä valtavirtaistamisen ymmärretään olevan ja mihin sillä ymmärretään pyrittävän suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa. Valtavirtaistaminen tunnetaan käsitteenä ja strategiana muun muassa epäselvänä, diskursiivisesti *onttona* (Subrahmanian, 2004) ja *elastisena* (Daly, 2005). Tulkinat vaihtelevat yksilöiden, organisaatioiden, hallinnonalojen, valtioiden ja kansainvälisten organisaatioiden välillä. Myös tämän tutkielman tulokset kertovat valtavirtaistamisen monitulkintaisuudesta: käsitteelle ei ole yhtä yhdenmukaista määritelmää myöskään suomalaisen sotilaallisen kriisinhallinnan parissa. Jotta strategiaa voidaan soveltaa onnistuneesti tai puntaroida sen toimivuutta, on ensin tiedettävä mitä sillä ylipäänsä tarkoitetaan kyseenomaisessa kontekstissa.¹²

Tutkielmaan on sisältynyt feministisen poststrukturalistisen maailmanpolitiikan tutkimuksen näkemys siitä, että kieli rakentaa todellisuutta ja sen kautta voidaan käyttää valtaa. Tutkielma on pyrkinyt osallistumaan keskusteluun paitsi abstraktimmalla tasolla keskeisten käsitteiden ymmärryksen vaikutuksesta todellisuuteen, myös konkreettisemmalla tasolla sotilaallisen kriisinhallinnan tasa-arvonäkökulmasta. Tutkielman analyysi ja tulokset antavat toivottavasti eväitä tulevan puolustushallinnon toimintaohjelman laatijoille ja toimeenpanijoille valtavirtaistamisen kriittiseen tarkasteluun.

Tutkielman analyysin tuloksissa todetaan muun muassa, että näkemyksessä sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisesta suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa painottuvat paitsi naiset ja naisten lukumäärän lisääminen, myös instrumentaalinen hyötynäkökulma tämän taustalla esimerkiksi tiedustelutiedon keräämisessä. Tutkielman kirjoitusaikana Yle julkaisi artikkelin (Nieminen, 2021) otsikolla *Naissotilaat karsiutuvat erikoisjoukoista fyysisissä testeissä – nyt Puolustusvoimat keksi, miten heitä voidaan hyödyntää: "Paremmat edellytykset vuorovaikutukseen"*. Artikkelin keskiössä on juuri sotilaallinen kriisinhallinta ja naisten määrän

¹² Toisaalta valtavirtaistaminen ei ole ainut käsite, joka voidaan tulkita monin tavoin. Sotilaallisen kriisinhallinnan osalta sillä, mitä esimerkiksi rauhalla ja turvallisuudella tarkoitetaan, on valtava merkitys, kuten esimerkiksi monet juuri feministisen, poststrukturalistisen näkökulman omaksuneet tutkijat ovat pyrkineet osoittamaan.

lisääminen sen tehtävissä. Jo artikkelin otsikko antaa viitteitä siitä, että tutkielman tulokset ovat ainakin jossakin määrin laajemminkin omaksuttuja näkemyksiä sotilaallisen kriisinhallinnan sukupuolinäkökulmasta.

Tutkielman yhtenä tuloksena siis havaitaan, että sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen tarkoitusta suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa leimaa vahvasti hyödyn saaminen operaatiolle: nimenomaan naispuolisten sotilaiden avulla voidaan esimerkiksi saada sellaista tiedustelutietoa, joka parantaa kriisinhallintajoukkojen toimintamahdollisuuksia operaatioalueella. Tasa-arvon tavoittelua pidetään usein itseisarvona, eli asiana, jota tulisi tavoitella sen ollessa sinänsä hyvä ja toivottava asia. Siksi tutkielman havainto siitä, että valtavirtaistamisen tarkoituksena nähdään olevan ensisijaisesti hyöty ja vasta sitten tasa-arvon tavoittelu, ja jälkimmäisenkin kohdalla lopulta hyöty, on mielenkiintoinen. Jos sukupuolten tasa-arvon edistämisestä ei hypoteettisesti saataisi minkäänlaisia hyötyjä, etenisikö asia koskaan? Perinteisesti sotilasorganisaatioissa tehokkuus on arvossaan. Historiallisesti asevoimien kyvyttömyys tarkastella eri yhteiskuntaryhmiä ja ottaa ne huomioon esimerkiksi uhka-arvioissaan on usein osunut omaan nilkkaan, mistä voi nähdä koituneen selviä taktisia ja strategisia heikkouksia. Asiaa olisi syytä pohtia esimerkiksi nykyisessä asevelvollisuuskeskustelussa. Toisaalta hyötynäkökulmien kautta voidaan saada edistetyksi samalla itsessään hyviä valtavirtaistamisen ja tasa-arvon edistämisen tavoitteita. Ironista kyllä, hyötynäkökulman huomioon ottamisesta voi siis olla hyötyä tälle tavoitteelle.

Tarkasteltaessa sitä, mitä aineistossa ymmärretään valtavirtaistamisen tarkoittavan, nousi esiin asioiden rajaaminen kahteen erilliseen kokonaisuuteen, joista toinen koskee kotimaata ja Puolustusvoimien sisäistä toimintaa ja toinen operaatioaluetta ja Puolustusvoimien ulkopuolelle suuntautuvaa toimintaa. *Gender* on kansainvälisen areenan asia siinä missä *tasa-arvon* edistäminen kuuluu kotimaahan, ja valtavirtaistaminen koskee pääasiassa Puolustusvoimien ja tukikohdan ulkopuolelle suuntautuvaa toimintaa. Pohjimmiltaan kyseessä on kuitenkin sama asia, tasa-arvon edistäminen, ja voi olla ongelmallista, jos käsitykset siitä, mitä sukupuolten tasa-arvo tarkoittaa operaatiomaassa ja kotimaassa eriytyvät. Tähän liittyy esimerkiksi se, kuka voi ja saa olla toimija sukupuolten tasa-arvon edistämisessä, millainen tasa-arvon taso on *riittävä* ja onko riittävää tasa-arvoa ylipäänsä olemassa. Käsitykset kahdenlaisesta tasa-arvosta saattavat luoda kahdelle erilaiselle tasa-arvon areenalle erilaiset tasa-arvon standardit: toiset kotimaahan, toiset operaatioalueelle. Suomen- ja englanninkielisten termien samanaikainen käyttö vaikutti selvästi voimistavan kahtiajakoa tai jopa aiheuttavan sen. Samalla, kun sukupuolen käsitteen moninaisuuden

tunnistaminen on oleellista, olisi tärkeää luoda suomenkielistä käsitteistöä. Kieli ohjaa ajatteluamme ja toimintaamme, ja vieraan kielen käyttäminen voi etäännyttää käsitteistön varsinaisesta merkityksestä.

Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen on kunnianhimoinen strategia, jonka tähtäimessä on sukupuolinäkökulman sujuva huomioon ottaminen kaikessa toiminnassa. Yksi haastateltavista toi esiin, että ennen kuin tälle tasolle voitaisiin pyrkiä, on tavoitteena saada sukupuolinäkökulmien huomioon ottamisesta edes erillinen osa toimintaa. Onko valtavirtaistamisen vaatiminen liikaa, kun sukupuolta koskeva tasa-arvotyö on vasta ensiaskeleillaan? Toteuttamisen puutteiden ei tulisi rajoittaa tasa-arvotyön kunnianhimoa, mutta on myös tarpeen arvostaa pieniä askelia kohti tavoitetta.

Sukupuolten tasa-arvon edistämisen ei tulisi olla kilpailu, jossa heikommat keinot karsiutuvat täysin pois ja vain täysin *puhdasoppisesti* asiaa hoitavat gurut voivat edistää asiaa *oikein*. Ajan myötä strategiat kehittyvät erilaisten näkökulmien ja diskurssien kautta. Kehitys ei ole lineaarista, ja kuten tutkielmasta on käynyt ilmi, ajatukset esimerkiksi siitä, millä keinoilla asiaa tulisi edistää, kenellä on siitä päävastuu ja mikä ylipäänsä on sukupuolen tasa-arvoa ja sen edistämistä, vaihtelevat suuresti. Tutkielman teoreettisesta viitekehyksestä kumpuavana normatiivisena taustaoletuksena on ollut, että sukupuolten tasa-arvon edistäminen on hyvä ja toivottava asia. Tästä näkökulmasta voidaan ajatella, että pienetkin askeleet ja jo keskustelun käyminen asiasta sinänsä vievät sitä eteenpäin. Tasa-arvon edistämisen ei kuitenkaan tulisi jäädä kunnianhimottomalle vähimmäisvaatimusten tasolle. Voidaanko täydellistä tasa-arvoa ylipäänsä saavuttaa? Ainakin matka kohti tavoitetta on täynnä haasteita.

Läpi tutkielman on pohdittu sitä, mitä sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen ajatellaan olevan sotilaallisen kriisinhallinnan kontekstissa ja mitä tarkoituksia sillä nähdään olevan. Sen olemassaolo ja kehittäminen on siis nähty jonkinlaisena premissinä, lähtökohtana. Myöskään tutkielman aineistossa ei noussut esiin Toulminin mallin mukaisia tarkennuksia eikä juurikaan varauksia, eli asioita, jotka voisivat heikentää väitteen paikkansapitävyyttä. Toisin sanoen, sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen soveltamista ylipäänsä suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa pidettiin joko hyvänä tai ei ainakaan kritisoitu. On kuitenkin aiheellista kysyä, onko valtavirtaistaminen ylipäänsä hyvä ja toimiva tasa-arvon edistämisen strategia. Kun jatkossa pohditaan valtavirtaistamisen kehittämistä, strategian oivallisuutta ei tule ottaa kritiikittömästi

itsestäänselvyytenä. Sukupuolten tasa-arvoa tulee edistää, mutta sen voi tehdä monilla eri tavoilla erilaisista näkökulmista.

Varausten ja tarkennusten vähäinen määrä tutkielman aineistossa kertoo siis siitä, ettei sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen soveltamista suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa juuri kyseenalaisteta. Havainto saattaa liittyä samaan pohjasyyn sille, että vaikka haastatteluissa ei noussut esiin toistuvasti samanlaista yksittäistä määritelmää valtavirtaistamiselle, niissä toistuivat kuitenkin pitkälti samat piirteet. Puolustusvoimat on hierarkkinen organisaatio, jossa ohjeet ja käskyt kulkevat voimakkaasti ylhäältä alaspäin. Näin ollen haastateltavien tehtävä on omaksua toimintaohjelman ohjeita ja huomiota omaan työhönsä ja siirtää niitä edelleen eteenpäin. Tällaisessa organisaatiokulttuurissa hyvän toimintaohjelman merkitys korostuu. Haastateltavat saivat haastattelukutsun ohessa toimintaohjelman siltä varalta, että nämä haluaisivat vielä muistuttaa itseään sen sisällöstä: näin ollen sen sanankäänteet saattoivat olla hyvin tuoreessa muistissa ja siksi toistua haastatteluissa. Toisaalta valtavirtaistamisen ajatukseen sopisi, että paitsi että omaksuu ohjeita ja strategioita, niitä myös tarkastelee itse kriittisesti.

Aikaisemman sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista käsittelevän tutkimuksen tarkastelusta huomataan, että yhtenäisen määritelmän puuttuminen on yksi keskeisimmistä strategian saamista kritiikeistä. Vaikka on ongelmallista, että termiä käytetään kritiikittömästi vailla syvempää ymmärrystä sen merkityksestä, on kuitenkin aiheellista pohtia, tukisiko kansainvälisesti tai edes kansallisesti yhtenäinen määritelmä strategian toteuttamista. Voisiko se riittää, että kukin strategiaa soveltava toimija kävisi itse läpi sen merkityksen? Kunkin toimijan omassa pohdinnassakin olisi toki vielä tehtävää, kuten aiempi tutkimus on osoittanut. Sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen käsitettä ei voida ottaa sellaisenaan kritiikittömästi muualta. Jos strategia siirtyy lähes sellaisenaan ylemmältä tasolta eteenpäin, se ei käy läpi sellaista kriittistä tarkastelua, joka auttaisi määrittämään, mitä se tarkoittaa juuri tässä yhteydessä. Jos valtavirtaistamisen liittää strategioihin ja toimintaohjelmiin ilman syvempää ymmärrystä sen merkityksestä, ei ole ihme, jos se jää toteutumatta. Toisaalta kunkin organisaation ja yksilön täydellinen itsenäinen vastuu valtavirtaistamisen tulkinnasta ja toteuttamisesta johtaisi hyvin todennäköisesti resurssien ja osaamisen puutteessa sen toimeenpanoon vähimmäistasolla tai ei lainkaan. Juuri tässä piilee valtavirtaistamisen sisäänrakennettu paradoksi: samalla, kun sukupuolinäkökulman omaksumisesta pitäisi tulla luontainen osa jokaisen yksilön toimintaa, se ei välttämättä tapahdu helposti ja itsestään, minkä puolestaan usein nähdään vaativan ylempien tasojen ohjeita, vaatimuksia ja käskyjä.

Tutkielman haastatteluissa useimmat haastateltavat kertoivat ajattelevansa, että sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen suhteen sotilaallisessa kriisinhallinnassa on vielä paljon tehtävää. Herää kuitenkin kysymys, voidaanko puolustushallinnon sotilaallista kriisinhallintaa koskevalta tasa-arvotyöltä edellyttää sellaisia asioita, joita tätä *ylemmätkään* tahot eivät toteuta. Esimerkiksi päätöslauselma 1325 ja ulkoministeriön kansallinen toimintaohjelma keskittyvät nimenomaan naisiin kaikkien sukupuolten sijaan. Samanlaiset painotukset ja sanavalinnat vaikuttavat siis siirtyvän kansainvälisen tason päätöslauselmasta noin 20 vuotta myöhemmin suomalaiseen hallinnonalakohtaiseen ohjelmaan. Maaliskuussa 2021 valtioneuvosto julkaisi Kriisinhallinnan parlamentaarisen komitean mietinnön Suomen kriisinhallintapolitiikasta (VN, 2021). Mietinnössä ei mainittu valtavirtaistamista lainkaan, vaan tasa-arvoasioissa keskittyminen oli täysin naisten osallistumisessa. Julkaisun painopiste oli naisten lukumäärän lisäämisessä, ei syvemmän ymmärryksen kasvattamisessa, ja naisten ja nuorten osallistuminen liitettiin yhdeksi kategoriaksi (vrt. Enloe, naisetjalapset (*womenandchildren*)). Lisäksi raportissa viitattiin toistuvasti *gender-, tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskysymyksiin*, mikä herättää paitsi kysymyksen siitä, miksi asiat ovat erillään, myös siitä, onko Suomessa todellakin yleisesti omaksuttu englanninkielinen *gender*-termi kuvaamaan sukupuolta. On hyvin ymmärrettävää, että puolustushallinnossa käsitykset ovat samansuuntaisia kuin esimerkiksi Kriisinhallinnan parlamentaarisella komitealla. Voidaanko puolustushallinnolta siis odottaa sellaisia asioita, joita sitä ohjaavatkään toimijat eivät toteuta?

Suomen kansallisen 1325 toimintaohjelman toimeenpanoa koskevassa eduskunnalle annetussa raportissa (Eduskunta, 2020) todetaan itsevarmasti, että *monet maat pitävät Suomen toimintaohjelmaa esikuvanaan valmistellessaan tai päivittäessään omia toimintasuunnitelmiaan*, ja että esimerkiksi Yhdysvallat ja Baltian maat ovat konsultoineet *Suomen edustajia valmisteluprosesseissa*. Vaikka Suomen ohjelma saisi esikuvan aseman kansainvälisessä yhteisössä, se ei tarkoita, etteikö siinä olisi kehitettävää. Kenties sitä suuremmalla syyllä Suomessa on pyrittävä jatkuvasti kehittämään suurta huomiota saavaa agenda.

On selvää, että sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen ja ylipäänsä sukupuolten tasa-arvon edistäminen kaipaavat lisää tutkimustietoa paitsi yleisesti, myös tarkemmin sotilaallisen kriisinhallinnan parissa. Tämä tutkielma on painottunut valtavirtaistamisen käsitteen merkityksen ja tarkoituksen ymmärtämiseen strategisella tasolla, mutta yhtä lailla esimerkiksi sen soveltamista tulisi selvittää enemmän. Paitsi että toimeenpanosta, sen onnistumisesta ja esimerkiksi raportoinnista voisi olla nykyistä enemmän tietoa, olisi syytä tarkastella myös toimiiko valtavirtaistaminen käytännössä niillä tavoilla, joita siltä strategisella tasolla odotetaan. Myös

esimerkiksi kansallisen ja kansainvälisen tason suhde toimeenpanossa on toistaiseksi melko epäselvä. Muun muassa useammassa tämän tutkielman haastatteluissa nousi esiin, että kansainvälisessä operaatiossa kansainvälisen yhteistyön tekeminen asiassa voi olla haastavaa, sillä esimerkiksi ymmärrys sukupuolten tasa-arvosta voi suuressa operaatiossa vaihdella laajasti. Lisäksi koska esimerkiksi päätöslauselman toimeenpanosta vastaa kukin valtio tahollaan, itse operaatioihin tullaan hyvin erilaisten strategioiden kanssa, ja niiden yhteensovittaminen voi olla haasteellista. Tutkielman haastatteluissa kävi ilmi, että esimerkiksi UNIFIL-operaatiolla Libanonissa ei tutkielman kirjoitushetkellä ole yhteistä toimintaohjelmaa sukupuolinäkökulman valtavirtaistamiselle tai *gender-toiminnalle*.

Vaikka sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen käsitteen epäselvyydestä ja toimeenpanon epäonnistumisesta onkin laajaa näyttöä, saattaa olla liian aikaista tuomita strategiaa (mm. Meier & Celis, 2011; Squires, 2007, 69). Sen arvioiminen vaatii pitkäaikaista näyttöä, ja siinä missä termi syntyi vasta muutama vuosikymmen sitten, se on useissa organisaatioissa omaksuttu vasta vastikään. On myös todettava, että kun pohditaan strategian onnistumista, sukupuolten tasa-arvon edistämisen onnistumisen kriteerit vaihtelevat (mm. Walby, 2005).

Sekä valtavirtaistamisen käsite että sen toimeenpano vaativat kehittämistä, jotta strategialla on todellista muutosvoimaa. Ilmeiset ongelmat eivät poista strategian saavutuksia ja hyviä tarkoituksiperiä. Toisaalta esimerkiksi 1325-agendalle ei tällä hetkellä ole vaihtoehtoja kehystä, joka voisi korvata kokonaisuudessaan agendan merkityksen. Puutteellinen 1325-agenda tai valtavirtaistamisen strategia lienevät parempia kuin ei agendaa tai strategiaa lainkaan. Esimerkiksi valtavirtaistamisen toimeenpanon ongelmat kuitenkin alleviivaavat sitä, ettei strategia ole puutteeton tai valmis käytettäväksi ilman kriittistä tarkastelua. Sen sijaan, että odotettaisiin kansainväliseltä ylätasolta tulevaa selkeämpää määritelmää, hajauttamiseen pyrkivää strategiaa on kehitettävä sen ydinolemuksen mukaisesti kaikkialla, mukaan lukien suomalaisen sotilaallisen kriisinhallinnan. Jotta asiasta voidaan keskustella, on oltava näkemys siitä, mitä keskusteluun osallistujat ymmärtävät käsitteen tarkoittavan. Jotta strategiaa voidaan soveltaa operatiivisella tasolla, on oltava selvillä, mitä sillä tarkoitetaan strategisella tasolla. Kun puolustushallinnossa aletaan valmistella uutta toimintaohjelmaa, on näkemys sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen merkityksestä toivottavasti tämän tutkielman myötä kirkkaampi.

Aineisto

PV & PLM. (2019). *Puolustushallinnon "Naiset, rauha ja turvallisuus" toimintaohjelma vuosille 2019 - 2021*. Puolustusvoimat ja puolustusministeriö. Sisäinen ohje.

Janatuinen, Esa. Haastattelu 21.4.2021. VTM. Erikoissuunnittelija, Pääesikunnan koulutusosasto. On osallistunut ulkoministeriön työryhmässä Suomen kansallisen 1325 -toimintaohjelman laatimiseen ja ollut pääasiallinen toteuttaja tutkielman aineistossa *Puolustushallinnon "Naiset, rauha ja turvallisuus" toimintaohjelma vuosille 2019 - 2021*. Janatuinen myös koordinoi ohjelman toimeenpanoa Puolustusvoimissa yhdessä Seppäsen kanssa.

Jämsä, Markku. Haastattelu 5.5.2021. Everstiluutnantti. Toimintakykysektorin sektorinjohtaja, Pääesikunnan koulutusosasto. Janatuinen ja Seppäsen esihenkilö. Osallistuu toimintaohjelman toimeenpanoon ja on Suomen edustaja Tukholmassa toimivan Nordic Centre for Gender in Military Operations (NCGM) -keskuksen ohjausryhmässä.

Kankare, Vesa. Haastattelu 18.5.2021. Everstiluutnantti. Porin prikaatin kriisinhallintakeskuksen johtaja. Vastaa toimintaohjelman toimeenpanosta kriisinhallintahenkilöstön rotaatiokoulutuksen osalta.

Laitinen, Hannu. Haastattelu 5.5.2021. Kapteeni. Toimii henkilöstöpäällikkönä ja *gender focal point* -tehtävässä suomalaisessa kriisinhallintajoukossa Libanonissa UNIFIL-operaatiossa.

Levomaa, Virpi. Haastattelu 31.5.2021. VTM. Erikoissuunnittelija, Puolustusvoimien kansainvälinen keskus FINCENT. On osallistunut ulkoministeriön työryhmässä Suomen kansallisen 1325 -toimintaohjelman laatimiseen ja osallistunut tutkielman aineiston *Puolustushallinnon "Naiset, rauha ja turvallisuus" toimintaohjelma vuosille 2019 - 2021* kirjoittamiseen. Koordinoi osaltaan *gender*-koulutuksen kehittämistä Maanpuolustuskorkeakoulussa ja Puolustusvoimien kansainvälisessä keskuksessa. Laatii koulutusaineistoja vapaaehtoiseen *gender*-koulutukseen ja Porin prikaatin rotaatiokoulutukseen. Työskennellyt aiemmin muun muassa kurssinjohtajana Nordic Centre for Gender in Military Operations (NCGM) -keskuksessa.

Ojala, Elena. Haastattelu 5.5.2021. Komentajakapteeni. Suomalainen kurssinjohtaja Tukholmassa toimivassa Nordic Centre for Gender in Military Operations (NGGM) -keskuksessa. Suunnittelee ja toimeenpanee *gender advisor*- sekä *gender focal point* -kursseja keskuksessa.

Seppänen, Kari. Haastattelu 6.5.2021. YTM. Johtava sosiaalipäällikkö, Pääesikunnan koulutusosasto. On osallistunut puolustushallinnon toimintaohjelman laadintaan ja koordinoi ohjelman toimeenpanoa Puolustusvoimissa yhdessä Janatuksen kanssa.

Lähteet

Anttila, O. (2013). *Kohti tosiasiallista tasa-arvoa?: sukupuolisyrynnän kiellot oikeudellisen pluralismin aikana*. Suomalainen Lakimiesyhdistys.

Baines, D. (2010). Gender Mainstreaming in a Development Project: Intersectionality in a Post-Colonial Un-doing? *Gender, Work, and Organization*, 17(2), 119–149.
<https://doi.org/10.1111/j.1468-0432.2009.00454.x>

Basini, H. (2013). Gender Mainstreaming Unraveled: The Case of DDRR in Liberia. *International Interactions*, 39(4), 535–557. <https://doi.org/10.1080/03050629.2013.805129>

Basu, S. (2016). Gender as national interest at the UN Security Council. *International Affairs (London)*, 92(2), 255–273. <https://doi.org/10.1111/1468-2346.12548>

Bendl, S. (2013). Gender Mainstreaming: An Assessment of Its Conceptual Value for Gender Equality: THE VALUE OF GENDER MAINSTREAMING FOR GENDER EQUALITY. *Gender, Work, and Organization*, 20(4), 364–381. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0432.2011.00584.x>

Blanchard, E.M. (2003). Gender, International Relations, and the Development of Feminist Security Theory. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 28(4), 1289–1312.
<https://doi.org/10.1086/368328>

Booth, B. & Bennett, C. (2002). Gender Mainstreaming in the European Union: Towards a New Conception and Practice of Equal Opportunities? *The European Journal of Women's Studies*, 9(4), 430–446. <https://doi.org/10.1177/13505068020090040401>

Butler, J. (1993). *Bodies that matter: on the discursive limits of "sex"*. Routledge.

Butler, J. (2006). *Hankala sukupuoli : feminismi ja identiteetin kumous*. (suom. Pulkkinen, T., & Rossi, L., alkuteos *Gender Trouble. Feminism, and the Subversion of Identity*, 1990). Gaudeamus.

Caglar, G. (2013). Gender Mainstreaming. *Politics & Gender*, 9(3), 336–344.
<https://doi.org/10.1017/S1743923X13000214>

Carver, T. (1996). *Gender is not a synonym for women*. Lynne Rienner Publishers.

Cohn, C. (2011). "Feminist Security Studies": Toward a Reflexive Practice. *Politics & Gender*, 7(4), 581–586. <https://doi.org/10.1017/S1743923X11000389>

Daly, M. (2005). Gender Mainstreaming in Theory and Practice. *Social Politics*, 12(3), 433–450. <https://doi.org/10.1093/sp/jxi023>

Dhamoon, R.K. (2011). Considerations on Mainstreaming Intersectionality. *Political Research Quarterly*, 64(1), 230–243. <https://doi.org/10.1177/1065912910379227>

Dumur-Laanila, H. (2021 tulossa). *1325 Toimeenpano Operaatioiden Suunnittelussa ja Toteutuksessa: Gender-näkökulma operaation mandaatin jalkauttamisessa*. Puolustushallinnon selvitys.

Dunn, W. (1994). *Public policy analysis: an introduction* (2. painos). Prentice Hall.

ECOSOC. (2010). E/2010/57. Mainstreaming a gender perspective into all policies and programmes in the United Nations system. Report of the Secretary-General. United Nations Economic and Social Council.

Eduskunta, (2020). Naiset, rauha ja turvallisuus, Suomen kansallinen toimintaohjelma 2018-2021. Raportti eduskunnalle toimintaohjelman toimeenpanosta vuonna 2019. <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Liiteasiakirja/Documents/EDK-2020-AK-312818.pdf>. Haettu 30.4.2021.

Ellis, L. M. (2015). A Critique of the Ubiquity of the Toulmin Model in Argumentative Writing Instruction in the U.S.A. (2015). Book Chapters. 1. https://scholarworks.gvsu.edu/eng_chapters/1

Elomäki, A. (2014). *Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen valtionhallinnossa 2004-2014: Arvioiva selvitys*. Sosiaali- ja terveysministeriö.

Enloe, C. (2014). *Bananas, beaches and bases: making feminist sense of international politics* (2. painos). University of California Press.

Enloe, C. (2016). Carmen Miranda Returns. Teoksessa: Booth, K., & Erskine, T. *International relations theory today* (2. painos). Polity.

Euroopan neuvosto. (1998). Gender mainstreaming. Conceptual framework, methodology and presentation of good practices. Final report of activities of the Group of Specialists on Mainstreaming. Strasbourg: Council of Europe.

Findikaattori. (2021). Kansainvälinen sotilallinen kriisinhallinta. <https://findikaattori.fi/fi/100> Haettu 10.5.2021.

Grimes, W. (2009). Stephen Toulmin, a Philosopher and Educator, Dies at 87. *The New York Times* 11.12.2009. <https://www.nytimes.com/2009/12/11/education/11toulmin.html>. Haettu 18.3.2021.

Haapanen, P. (1996). Roomalaisten korkein taito. Johdanto antiikin retoriikkaan. Teoksessa: (toim.) Palonen, K. & Summa, H. *Pelkkää retoriikkaa: Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Vastapaino.

- Hansen, L. (2017). Poststructuralism. Teoksessa: Baylis, J., Smith, S. & Owens, P. (toim.) *The globalization of world politics: An introduction to international relations* (7. painos.). Oxford University Press.
- Herr, A. (2020). Naiset, rauha ja turvallisuus.agendan kehityksen arviointia. Teoksessa Mäki-Rahkola, A. (toim.) *Naiset kriisejä hallitsemassa — Päätöslauselman 1325 kaksi vuosikymmentä*. Helsinki: Laajan turvallisuuden verkosto WISE ry.
- Heywood, A. (2013). *Politics* (4. painos). Palgrave Macmillan.
- Hirsikangas, J. (2020). Tahti on liian hidas. Teoksessa Mäki-Rahkola, A. (toim.) *Naiset kriisejä hallitsemassa — Päätöslauselman 1325 kaksi vuosikymmentä*. Helsinki: Laajan turvallisuuden verkosto WISE ry.
- Jokinen, A. (1999). Diskurssinanalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa: Jokinen, A., Juhila, K., & Suoninen, E. *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino.
- Jokinen, A. & Juhila K. (1999). Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa: Jokinen, A., Juhila, K., & Suoninen, E. *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino.
- Kantola, J. & Valenius, J. (2007). *Toinen maailmanpolitiikka: 10 käsitettä feministiseen kansainvälisten suhteiden tutkimukseen*. Vastapaino.
- Karim, S., & Beardsley, K. (2013). Female Peacekeepers and Gender Balancing: Token Gestures or Informed Policymaking? *International Interactions*, 39(4), 461–488.
<https://doi.org/10.1080/03050629.2013.805131>
- Kinsella, H.M. (2017). Feminism. Teoksessa: Baylis, J., Smith, S. & Owens, P. (toim.) *The globalization of world politics: An introduction to international relations* (7. painos.). Oxford University Press.
- Kronsell, A. (2012). *Gender, sex and the postnational defense: militarism and peacekeeping*. Oxford University Press.
- Kurki, T. & Mustanoja, L. (2020). Haastattelu aineistonkeruun metodina sosiolingvistiikassa. Teoksessa: Luodonpää-Manni, M. & Hamunen, M. & Konstenius, R. & Miestamo, M. & Nikkare, U. & Sinnemäki, K. & SKS. (toim.) (2020). *Kielentutkimuksen menetelmiä I-IV*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <https://doi.org/10.21435/skst.1457>
- Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (8.8.1986/609).
<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>
- Laki sotilaallisesta kriisinhallinnasta (31.3.2006/211).
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060211>
- Meier, C. & Celis, K. (2011). Sowing the Seeds of Its Own Failure: Implementing the Concept of Gender Mainstreaming. *Social Politics*, 18(4), 469–489. <https://doi.org/10.1093/sp/jxr020>
- Mergaert, L. (2012). *The Reality of Gender Mainstreaming Implementation. The Case of the EU Research Policy*. Radboud Universiteit Nijmegen.

Myrttinen, H. (2020). Näkymätön näkyväksi — Miehet ja maskuliinisuus Naiset, rauha ja turvallisuus -agendalla. Teoksessa: Mäki-Rahkola, A. (toim.) *Naiset kriisejä hallitsemassa — Päätöslauselman 1325 kaksi vuosikymmentä*. Helsinki: Laajan turvallisuuden verkosto WISE ry.

Niemikari, R. Stephen Toulmin, Argumentit. Luonne ja käyttö. *Politiikka*, 61(3), 260–263. <https://journal.fi/politiikka/article/view/83299> Haettu 7.6.2021

Nieminen, S. (2021). Naissotilaat karsiutuvat erikoisjoukoista fyysisissä testeissä – nyt Puolustusvoimat keksi, miten heitä voidaan hyödyntää: "Paremmat edellytykset vuorovaikutukseen". Yle 14.4.2021. <https://yle.fi/uutiset/3-11881046>

Nordås, R. & Rustad, S. (2013). Sexual Exploitation and Abuse by Peacekeepers: Understanding Variation. *International Interactions*, 39(4), 511–534. <https://doi.org/10.1080/03050629.2013.805128>

Nurmenniemi, V. (2020). Päätöslauselman 1325 kaksi vuosikymmentä. Teoksessa: Mäki-Rahkola, A. (toim.) *Naiset kriisejä hallitsemassa — Päätöslauselman 1325 kaksi vuosikymmentä*. Laajan turvallisuuden verkosto WISE ry.

Olsson, L. & Gizelis, T. (2014). Advancing Gender and Peacekeeping Research. *International Peacekeeping (London, England)*, 21(4), 520–528. <https://doi.org/10.1080/13533312.2014.946742>

Onuf, N. (2016). Five Generations of IR theory. Teoksessa: Booth, K. & Erskine, T. *International relations theory today* (2. painos.). Polity.

OSAGI. (2001). Important Concept Underlying Gender Mainstreaming. Office of the Special Adviser on Gender Issues and the Advancement of Women, United Nations. <https://www.un.org/womenwatch/osagi/pdf/factsheet2.pdf>. Haettu 10.3.2021.

Palmay, I., & Nunez, L. (2009). The Orthodoxy of Gender Mainstreaming: Reflecting on Gender Mainstreaming as a Strategy for Accomplishing the Millennium Development Goals. *Journal of Health Management*, 11(1), 65–78. <https://doi.org/10.1177/097206340901100105>

Palonen, K. & Summa, H. (toim.) (1996). *Pelkkää retoriikkaa: Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Vastapaino.

PeaceWomen Women's International League for Peace and Freedom. National Level Implementation. <https://www.peacewomen.org/member-states>. Haettu 30.3.2021

Perelman, C. (1996). *Retoriikan valtakunta*. (suom. Lehto, L., alkuperäisteos *L'empire rhétorique*, 1977). Vastapaino.

Pesu, J. (2020). *Suomi, rauhanturvaaminen ja kylmä sota 1956–1990: Rauhanturvaaminen osana Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa sekä YK-politiikkaa*. Turun yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-8254-7>

Plantenga, J. & Remery, C. & Rubery, J. (2007). Gender Mainstreaming of Employment Policies: a Comparative Review of Thirty European Countries. The co-ordinators' synthesis report prepared for the Equality Unit, European Commission. European Communities.

PV & PLM. (2019). *Puolustushallinnon "Naiset, rauha ja turvallisuus" toimintaohjelma vuosille 2019 - 2021*. Puolustusvoimat ja puolustusministeriö. Sisäinen ohje.

Pyykkönen, J. (2008). Sotilaallisen kriisinhallinnankuvan muutos. Teoksessa: Raitasalo, J. & Sipilä, J. (toim.) *Sota – teoria ja todellisuus, näkökulmia sodan muutokseen*. Julkaisusarja 1: Strategian tutkimuksia No 24. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-25-1894-4>

Pälli, P. & Lillqvist, E. (2020). Diskurssianalyysi. Teoksessa: Luodonpää-Manni, M. & Hamunen, M. & Konstenius, R. & Miestamo, M. & Nikkare, U. & Sinnemäki, K. & SKS. (toim.) *Kielentutkimuksen menetelmiä I-IV*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <https://doi.org/10.21435/skst.1457>

Raitasalo, J. & laitos, S. (2008). Kriisinhallinta kriisissä? Maanpuolustuskorkeakoulu.

Rees, T. (2005). Reflections on the uneven development of gender mainstreaming in Europe. *International Feminist Journal of Politics*, 7, 4, 555 – 74.

Ruusuvuori, J. & Nikander, P. (2017). Haastatteluaineiston litterointi. Teoksessa: Hyvärinen, M., Nikander, P., & Ruusuvuori, J. *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Vastapaino.

Ruusuvuori, J. & Tiitula, L. (2005). Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa: (toim.) Ruusuvuori, J. & Tiitula, L. *Haastattelu: Tutkimus, tilateet ja vuorovaikutus*. Vastapaino.

Salonius-Pasternak, C. (2021). Suomi, konfliktien osapuoli ja arvojen lähettiläs: Suomen on aika päivittää lähestymistapansa kriisinhallintaan. FIIA Comment 28.1.2021. Ulkopoliittinen instituutti.
<https://www.fiaa.fi/julkaisu/suomi-konfliktien-osapuoli-ja-arvojen-lahettilas> Haettu 10.5.2021.

Shepherd, L. (2008). *Gender, Violence and Security: Discourse As Practice*. Zed Books.

Simosi, M. (2003). Using Toulmin's Framework for the Analysis of Everyday Argumentation: Some Methodological Considerations. *Argumentation*, 17(2), 185–202.
<https://doi.org/10.1023/A:1024059024337>

Siukola, R. (2006). Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen Suomen valtionhallinnossa. Sosiaali- ja terveysministeriö.

Squires, J. (2005). Is Mainstreaming Transformative? Theorizing Mainstreaming in the Context of Diversity and Deliberation. *Social Politics*, 12(3), 366–388. <https://doi.org/10.1093/sp/jxi020>

Squires, J. (2007). *The new politics of gender equality*. Palgrave Macmillan.

Staudt, K. (2003). Gender mainstreaming: conceptual link to institutional machineries. Teoksessa: Hargeaves, M., & Rai, S. *Mainstreaming Gender, Democratizing the State: Institutional Mechanisms for the Advancement of Women*. Manchester; New York: Manchester University Press.

STM. (2016). Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2016–2019. *Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja* 2016:4. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3775-8>

STM. (2020). Suomi tasa-arvon kärkimaaksi. Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2020-2023. *Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja* 2020:35. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8363-2>

STM. (2021). Valtavirtaistaminen. <https://stm.fi/valtavirtaistaminen>. Haettu 11.10.2021.

Subrahmanian, R. (2004). Making Sense of Gender in Shifting Institutional Contexts: Some Reflections on Gender Mainstreaming. *IDS Bulletin*, 35(4), 89–94. <https://doi.org/10.1111/j.1759-5436.2004.tb00160.x>

Summa, H. (1996). Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan: Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikan kunnianpalautus. Teoksessa: Palonen, K. & Summa, H. (toim.) *Pelkkää retoriikkaa: Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Vastapaino.

TANE. (2021). Mitä on tasa-arvo? Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. <https://tane.fi/tasa-arvo>. Haettu 10.3.2021.

Terävä, S. (2009). ”Jätkille on puhuttava jätkien kieltä” – YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselman 1325 toimeenpano suomalaisessa rauhanturvakoulutuksessa ennen kansallista 1325 toimintaohjelmaa. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

Tickner, J. A. (2006). Feminism meets International Relations: some methodological issues. Teoksessa: Ackerly, B., Stern, M., & True, J. *Feminist methodologies for international relations* (1.painos). Cambridge University Press.

Tickner, J. (2011). Feminist Security Studies: Celebrating an Emerging Field. *Politics & Gender*, 7(4), 576–581. <https://doi.org/10.1017/S1743923X11000377>

Tickner, J. A. (2014a). Gendering Security Studies and Peace Studies 1994 and 2004. Teoksessa: Tickner, J.A. *A feminist voyage through international relations*. Oxford University Press.

Tickner, J. A. (2014b). You Just Don’t Understand. Teoksessa: Tickner, J.A. *A feminist voyage through international relations*. Oxford University Press.

Toulmin, S., Janik, A., & Rieke, R. (1979). *An introduction to reasoning*. Macmillan.

Toulmin, S. (2003). *The uses of argument* (päivitetty painos). Cambridge University Press.

Toulmin, S. (2015). *Argumentit: luonne ja käyttö*. (suom. Kilpeläinen, T., alkuperäisteos *The uses of argument* (päivitetty painos), 2003). Niin & näin.

Tuominen, H. (2020). Naiset, rauha ja turvallisuus – ajankohtaisempia kuin koskaan? *Kosmopolis* 4/2020.

UM. (2018.) Naiset, rauha ja turvallisuus — Suomen kansallinen toimintaohjelma 2018–2021. Ulkoministeriön julkaisusarja 1/2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-281-325-1>

UM. (2020.) Suomi vaikuttaa kriisinhallinnalla 8.11.2020. <https://valtioneuvosto.fi/-/suomi-vaikuttaa-kriisinhallinnalla>. Haettu 2.2.2021.

- UM. (2021). Kriisinhallinta. <https://um.fi/kriisinhallinta>. Haettu 4.2.2021.
- UN. (2020). Women in peacekeeping infographic. https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/uniformed_women_infographic_upd_version4_121020.pdf Haettu 8.2.2021.
- UNESCO. (2003). UNESCO's Gender Mainstreaming Implementation Framework. Baseline definitions of key concepts and terms. <http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/BSP/GENDER/PDF/1.%20Baseline%20Definitions%20of%20key%20gender-related%20concepts.pdf>. Haettu 10.3.2021.
- UNSC. (2000). Security Council Resolution 1325 (2000) - Women in Armed Conflict. United Nations Security Council.
- Valenius, J. (2007a). A Few Kind Women: Gender Essentialism and Nordic Peacekeeping Operations. *International Peacekeeping (London, England)*, 14(4), 510–523. <https://doi.org/10.1080/13533310701427785>
- Valenius, J. (2007b). Turvallisuus. Teoksessa: Kantola, J. & Valenius, J. *Toinen maailmanpolitiikka: 10 käsitettä feministiseen kansainvälisten suhteiden tutkimukseen*. Vastapaino.
- Valtion virkamieslaki (19.8.1994/750). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19940750>
- VN. (2020). Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko. Valtioneuvoston julkaisuja 2020:30. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-876-2>
- VN. (2021). Vaikuttavaa kriisinhallintaa: Kriisinhallinnan parlamentaarisen komitean suosituksia Suomen kriisinhallinnan kehittämiseksi. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:3. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-848-2>
- Walby, S. (2005). Gender Mainstreaming: Productive Tensions in Theory and Practice. *Social Politics*, 12(3), 321–343. <https://doi.org/10.1093/sp/jxi018>
- Whitworth, S. (2004). *Men, militarism, and UN peacekeeping: a gendered analysis*. Lynne Rienner Publishers.
- Wibben, A. (2011). *Feminist security studies: a narrative approach*. Routledge.
- Ylöstalo, H. (2012). Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen puolustushallinnossa. Puolustusministeriö. https://www.defmin.fi/files/2670/sukupuolinakokulman_vavi_raportti.pdf. Haettu 26.2.2021.
- Ylöstalo, H. (2016). Organizational perspective to gender mainstreaming in the Finnish state administration. *International Feminist Journal of Politics*, 18(4), 544–558. <https://doi.org/10.1080/14616742.2016.1149307>

Liite: Haastattelurunko

Ohessa esitettyä haastattelurunkoa on käytetty tutkielman haastatteluissa suuntaa antavana kehyksenä haastattelulle. Haastatteluissa on näiden kysymysten ohella kysytty tarkentavia kysymyksiä, ja haastattelusta riippuen kysymykset ovat saattaneet edetä hiukan toisistaan eriävillä tavoilla, esimerkiksi eri järjestyksessä. Osa tarkemmin toimintaohjelmaa koskevista kysymyksistä on esitetty vain sellaisille haastateltaville, jotka ovat itse osallistuneet toimintaohjelman valmisteluprosessiin.

- Kertoisitko vielä itse nimesi sekä työtehtäväsi puolustushallinnossa?
- Mikä on suhteesi Puolustushallinnon Naiset, rauha ja turvallisuus toimintaohjelmaan vuosille 2019-2021? Oletko esimerkiksi ollut mukana kirjoittamassa tai kommentoimassa sitä työstövaiheessa tai vastaako työssäsi sen toimeenpanosta?
- Mitä ymmärrät yleisesti sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen tarkoittavan?
- Mitä ymmärrät sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen tarkoittavan suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa?
- Keitä ja mitä valtavirtaistamisen strategia näkemyksesi mukaan koskee suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa?
- Tuleeko sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen strategiaa mielestäsi soveltaa suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa?
- Miksi sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen strategiaa tulee soveltaa suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa?
- Mihin näet sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen strategian soveltamisella suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa pyrittävän?
- Puolustushallinnon ohjelmassa käytetään usein termiä *gender*-näkökulma ja muutenkin *gender-etuliitettä* siinä missä esimerkiksi ulkoministeriön ohjelmassa käytetään suomenkielistä sukupuoli-etuliitettä esimerkiksi sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisessa. Tarkoittavatko *gender*-näkökulma ja sukupuoli-näkökulma näkemyksesi mukaan samaa asiaa ja miksi puolustushallinnossa on haluttu valita juuri termi ja etuliite *gender*?
- Tulos 1 eli *Turvallisuussektorin ja kriisinhallinnan sukupuolijakauma on tasapainottunut* sisältää tehtävän 1.4. *Suomi selvittää kriisinhallintahenkilöstön läheisille suunnatuissa tukitoimissa mahdollisesti esiintyvät puutteet ja laatii suositukset tukitoimien kehittämiseksi*. Toimintaohjelmaa lukiessani minulle jäi hieman epäselväksi, miten tämä liittyy tulokseen sukupuolijakauman tasapainottumisesta. Voisitko avata tätä?

- Toimintaohjelmassa on kuvattu tulokset lähes samoin kuin kansallisessa toimintaohjelmassa, mutta niiden rinnalle on lisätty neljäs tulos: *Turvallisuussektorin koulutukseen ja harjoituksiin on sisällytetty gender-näkökulma*. Miksi juuri tämä on lisätty puolustushallinnon toimintaohjelmaan, ja mitä se tuo lisää kansallisen ohjelman tuloksiin nähden?